

MALE OBJAVE št. 8

•

urednik:
Drago Oman

•

avtorji besedil:
MALI SIMPOZIJ 2017
O hrani in okoli nje

Shaban Berisha, Mick Maček, *Oš Draga Kobala Maribor*
Iris Gole, Lucija Koren, Lea Živko, *Oš Duplek*
Žana Ivana Halužan Sagadin, Urša Koser, Ian Luka Stanko, *Oš Duplek*
Maša Hauptman, Nicolette Krunic, Blaž Oprešnik, *Oš Franceta Prešerna Maribor*
Zala Majhen, Lina Vaupotič, *Oš Hajdina*
Barbara Kumpuš, Zala Žmavc, *Oš Kungota*
Amanda Sivec, Eva Tergušek, *Oš Selnica ob Dravi*
Zoja Dlouhy, Timeja Tement, *Oš Starše*
Tjan Premzl, Gal Premzl, *Oš Starše*
Kaja Blažka Bozi, *Oš Tabor I Maribor*
Zarja Romih Jelenc, Brina Poropat, *Oš Tabor I Maribor*
Marisa Zorec, *Oš Tabor I Maribor*

•

MALI SIMPOZIJ 2018
Obleka naredi človeka – kdo naredi obleko?

Laura Sinič, *Oš Leona Štuklja Maribor*
Mia Miholič, Karolina Pernek, Melanie Žlahtič, *Oš Duplek*
Lovro Repič, *Oš Benedikt*
Lia Horvat Zupančič, Ajda Rojko, *Oš Duplek*
Julija Valentan, Laura Fras, *Oš Pesnica*
Marisa Zorec, *Oš Tabor I Maribor*
Barbara Kumpuš, Nina Mali, Zala Žmauc, *Oš Kungota*
Tija Murko, Nika Smogavc, *Oš Starše*
Kornelija Babič, Zala Svenšek, *Oš Starše*
Nina Mohorič, *Oš Kungota*,
Tonja Unuk, *Oš Fram*
Sergej Kostić, Vid Viher, *Oš Draga Kobala Maribor*
Ela Velikonja, *Oš Prežihovega Voranca Maribor*
Iva Turčin, *Oš Prežihovega Voranca Maribor*
Ajda Čuš, Aneja Modec, *Oš Starše*
Vita Belič, Vita Žumer, *Oš Hajdina*
Julija Bevc, Maruša Bosiljevac, Ajda Cizl, *Oš Franceta Prešerna Maribor*

KAZALO

•
Drago Oman: Spremna beseda 4

•
avtorji besedil:

MALI SIMPOZIJ 2017 O hrani in okoli nje

- Zala Majhen, Lina Vaupotič: **Babičina kuhinja 6**
Kaja Blažka Bozi: **Kako je živel moj dedi 8**
Marisa Zorec: **Zajtrki naših babic pred 50 leti in danes 10**
Žana Ivana Halužan Sagadin, Urša Koser, Ian Luka Stanko: **Meso in alkohol v poznem srednjem veku 13**
Maša Hauptman, Nicolette Krunic, Blaž Oprešnik: **Kislo zelje in druge domače dobrote pri Černetovih 15**
Iris Gole, Lucija Koren, Lea Živko: **Začimbe v srednjeveški prehrani 17**
Shaban Berisha, Mick Maček: **Bajram in božič ter njune dobrote – Pomen in dobrote božiča in bajrama 19**
Zoja Dlouhy, Timeja Tement: **Ženitovanske jedi na Dravskem polju v prvi polovici 20. stoletja 21**
Zarja Romih Jelenc, Brina Poropat: **Prehrana športnika skozi čas 23**
Barbara Kumpuš, Zala Žmavc: **Kmečka kuhinja v sredini 20. stoletja na območju svečinskih goric 25**
Amanda Sivec, Eva Tergušek: **Kuharske knjige ponujajo zanimive jedilnike 27**
Tjan Premzl, Gal Premzl: **Ponudba v gostilni Beno v Staršah 30**

•

MALI SIMPOZIJ 2018 Obleka naredi človeka – kdo naredi obleko?

- Laura Šinič: **Obleka naredi človeka – kdo naredi obleko? 33**
Mia Miholič, Karolina Pernek, Melanie Žlahtič: **Šivilje – mojstrice obrti in narekovalke mode 36**
Lovro Repič: **Mašni gvant mojega pradedca 38**
Lia Horvat Zupančič, Ajda Rojko: **Ženska oblačila v Slovenskih goricah konec 19. in v začetku 20. stoletja 40**
Julija Valentan, Laura Fras: **Navdih preteklosti v sodobni kreaciji 43**
Marisa Zorec: **Časovni stroj – hlače 45**
Barbara Kumpuš, Nina Mali, Zala Žmauc: **Modni trendi 20. in 21. stoletja 48**
Tija Murko, Nika Smogavc Cestar: **Krojaštvo in šiviljstvo 51**
Kornelija Babič, Zala Svenšek: **Oblačila učencev nekoč in danes 53**
Nina Mohorič: **Ženske poročne obleke na podeželju 55**
Tonja Unuk: **Vojaške uniforme 57**
Sergej Kostić, Vid Viher: **Obleka naredi človeka – kdo naredi obleko? 59**
Ela Velikonja: **Kako so se oblačili stari Rimljani 61**
Iva Turčin: **Vogue – srednjeveška modna kronika 63**
Ajda Čuš, Aneja Modec: **Žeha 64**
Vita Belič, Vita Žumer: **Obleka v šoli – Pregled oblačilenga videza učiteljev in učencev skozi čas 67**
Julija Bevc, Maruša Bosiljevac, Ajda Cizl: **Poročne obleke naših babic 70**

SPREMNA BESEDA

Drago OMAN *

V letu 2017 smo ob petnajstem Mali simpoziju povabili osnovnošolce in njihove mentorje, da pripravijo referate v katerih bodo predstavili dediščino, ki se navezuje na kuhinjo in hrano. Tematsko smo se navezali na občasni razstavo Pokrajinskega muzeja Maribor DEBATA O KUHINJI – KITCHEN DEBATE. Zanimalo nas je, kako so jedi nekoč pripravljali, kakšne so bile posode in kuhinjski pripomočki in kakšna je bila kuhinja v različnih obdobjih in pri različnih družbenih slojih, kakšni so bili recepti, kaj so ljudje jedli, kako so pridobivali živila, kakšne jedi so uživali vsakodnevno in kakšne ob prazničnih dnevih, kakšne so bile navade za mizo in značilnosti prehranjevanja nekoč in danes ter pomen prehranjevalnih navad za zdravje.

V letu 2018 smo Mali simpozij, že šestnajsti po vrsti, tematsko povezali z zbirko oblačil Pokrajinskega muzeja Maribor. Tega leta smo namreč postavili na ogled novo postavitev dela te zbirke, in sicer uniforme. Zato smo učence povabili k izdelavi referatov, v katerih so predstavili svoje raziskave dediščine, ki se navezuje na oblačilno kulturo.

Z oblačili svojih prednikov se srečamo najprej doma, v družinskih albumih. Kako so se nekoč oblačili, koliko oblačil so imeli, kakšna so bila in kje so jih hranili nam lahko odgovorijo starši in stari starši. Poročna obleka babice s fotografije ima svojo zgodbo, zgodba krojača in šivilje je spet drugačna. Spet drugi so bili zaposleni v tovarnah, kjer so izdelovali blago ali šivali oblačila. Kaj vse bi znali povedati čevljar, pa klobučarka ali pletilja ...? Kdo je izdeloval modne dodatke, čipke, gumbe ...? Ko danes preprosto odidemo v trgovino in kupimo hlače, majico ali obuvalo, ne pomislimo, da so nekoč ljudje po te potreščine hodili k prej naštetim obrtnikom. Oblačila iz starejših obdobj so se redkeje ohranila, upodobljena so na slikah, kipih in drugih predmetih. Kakšna je zgodovina otroških oblačil? Ali so vojaki že od nekdaj bili enotno oblečeni – uniformirani? Odgovore na mnoga od teh vprašanj smo dobili v referatih Malega simpozija 2018.

Z razpisanimi temami smo želeli spodbuditi ne le k brskanju za podatki po spletnih straneh in tiskani literaturi, temveč tudi k iskanju drugih virov v domačem okolju.

V 8. številki Malih objav predstavljamo referate, s katerimi so učenci sodelovali na Malih simpozijih leta 2017 in 2018. V besedila pri redakciji nismo posegali vsebinsko, opravljenih je bilo le nekaj najnujnejših korektur. Predvsem smo poenotili navajanje uporabljene literature in virov. Učenci so referate predstavili na obeh simpozijih z računalniško podporo – torej so uporabili tudi slikovno gradivo, ki pa ga zaradi tehničnih omejitev v Malih objavah nismo natisnili.

Hvala učenkam in učencem za sodelovanje, še posebej mentoricam in mentorjem, brez katerih projekta ne bi mogli uspešni izvesti ter sodelavcem pri izpeljavi lanskega in letošnjega simpozija.

Maribor, oktober 2018

* Drago Oman, muzejski svetovalec, Pokrajinski muzej Maribor

MALI SIMPOZIJ 2017

O hrani in okoli nje

Pokrajinski muzej Maribor
17. oktober 2017

BABIČINA KUHINJA

Zala MAJHEN, Lina VAUPOTIČ *

V naši domovini Sloveniji imamo različne regionalne pokrajine, ki so znane vsaka po svojih kulinarčnih jedeh, ki jih lahko pripravimo na svojstven in zanimiv način. Mi prihajamo s področja Štajerske in tako je tudi štajerska kulinarika zelo raznolika, kot je raznolika njena pokrajina. Štajerska ponuja širok izbor domačih tradicionalnih jedi, kakor tudi jedi sodobne in moderne kuhinje in vsak gurman ali ljubitelj dobre hrane bo v številnih štajerskih restavracijah in gostilnah spoznal čare, ki jih na kulinarčnem področju ponuja prav Štajerska.

Tudi midve kot mladi raziskovalki starih običajev, se zavedava naših domačih kulinarčnih dobrot, zato sva se z veseljem lotili raziskave s področja kuhinje in kulinarčnih dobrot, značilnih za našo območje. Iz pripovedovanj najinih babic sva ugotovile, da so pri nastajanju teh jedi imele pomembno vlogo prav klimatske razmere, saj je bila priprava hrane v preteklosti povezana z letnimi časi, kmečkimi opravili in prazniki. Ob posebnih priložnostih (kot so npr. ličkanje koruze, kožuhanje, martinovanje, pustovanje) so gospodinje pripravljale posebne jedi, značilne za tisti letni čas. Nekatere izmed teh jedi so do danes ohranile posebna lokalna poimenovanja, ki jih tamkajšnji prebivalci uporabljajo še danes.

Potrebno je izpostaviti tudi, da naši predniki niso bili veliki ljubitelji zelenjave. Najbolj pogosto so uživali fermentirane izdelke, kot sta kislo zelje in kisla repa, ter zelenjavo, n. pr. surovo zelje, fižol, bob, kumare, buče. Pri pripravi hrane so uporabljali tradicionalne začimbe, kot so žajbelj, timijan, šetraj, lovor, majaron, meta, melisa in tudi uvožena poper in cimet. Tudi način shranjevanja hrane je bil precej drugačen od današnjega. Hrano so na primer konzervirali kar v masti, zaseki in sladkorju ali jo sušili v dimniku, na peči ali preprosto na zraku. Hrana bila kalorična, mnoge jedi so bile težje prebavljive. Uživali so veliko živalskih maščob, predvsem svinjsko mast, močnate jedi, maslo, smetano in jajca. Tudi gobe nabrane v bližnjem gozdu so bile dostikrat na jedilniku. Takšen način priprave in sestave jedi bi danes uvrstili med nezdravo prehrano. Najverjetneje pa je bilo pri Slovencih v preteklosti tako, da je kmečko prebivalstvo s trdim, po navadi celodnevним delom presežek kalorij »pokurilo«, medtem ko so se meščani redili in umirali od kapi ter drugih bolezni. Ker danes le malo ljudi opravlja težko fizično delo, in ker se vse bolj zavedamo pomena zdravega načina priprave jedi, so se tudi tradicionalni recepti za pripravo avtohtonih jedi prilagodili tem smernicam.

Za več informacij o kuhinji nekoč sva povprašali najini babici. Babici sta nama pripovedovali izredno doživeto, kot bi se dogajalo včeraj. Dobrote, ki so jih kuhali nekoč, so nama bile predstavljene boljše kot v katerikoli kuharski knjigi.

Ena glavnih jedi je bil v preteklosti kruh. Jedli so ga pri vsakem obroku, jemali so ga tudi na pot in delo. Kruh so običajno zamesili iz črne moke ali mešanice mok, ki so bile na razpolago. Včasih so mu dodali tudi otrobe in krompir. Kruh so pekli v krušnih pečeh. Peka kruha je bila pravcati družinski praznik. Kako zelo so naši predniki cenili kruh, dokazuje tudi stara navada pri kateri so gostu ob obisku sprva ponudili kruh s soljo.

Babici sta povedali, da so ob zajtrkih jedli koruzne, krompirjeve ali ajdove žgance, kruh in mleko, mlečno kašo. Opoldne je bil čas kosila. Najpogostejša hrana so bili zelje ali repa z domačo klobaso in »zabeljeno fižolo«, kisla juha brez krompirja s »hrtišami«, ričet s svinjskimi nogicami ali »zelhanim« mesom, pogost pa je bil tudi krompir. Večerjo so znova sestavljale mlečne jedi, kot so prosena kaša, mlečni riž ali »gris«, mlečna juha ali kake druge jedi iz koruze.

Bolj pogoste kot danes so jedli juhe, obare in enolončnice. Mesne juhe so bile na jedilniku le ob nedeljah in praznikih, največkrat sta bili to goveja ali kurja juha, saj so to meso pridelali doma. Na tem območju je še danes zelo znana kisla juha s svinjskimi nogami (tacami) ali drobovino. Zelo priljubljena je bila tudi svinjina, saj so včasih na tem ozemlju večinoma živeli kmetje, ki so imeli domače kolone. Dan kolin je bil eden izmed večjih praznikov. Na ta dan so delali krvavice, pečence, kranjske klobase, ocvirke in zaseko. Večina hajdinskih hiš, kjer še danes gojijo domače živali, ima še vedno svoje kolone.

Med slaščicami je slovela potica. Le ta je predstavljala značilno praznično jed. Zgodovinski viri nakazujejo, da je potica izvirna slovenska jed, njeno ime naj bi nastalo iz besede »povitnica«. Po potici smo Slovenci v svetu znani tudi danes. Linina babica nama je zaupala njen "skrivnosten" recept za potico, Zalina babica nama je govorila o limonini piti. Ta recept je zelo star, saj ga je dobila od svoje prababice. To sladico so pekli ob posebnih priložnostih (osebni prazniki). Še posebej otroci so jo radi jedli.

Recepti za posamezne jedi so se širile po ustnem izročilu, seveda pa so se s tem recepti tudi spreminjali, zato lahko ugotovimo, da so včasih isto jed v različnih krajih po Sloveniji poimenovali različno. Nekatera poimenovanja so se ohranila še danes. Prebivalci, ki prebivajo na območju Hajdine, še danes uporabljajo narečna poimenovanja za naslednje jedi: sadnemu kruhu rečejo »klecnbrot«, domače meso poimenujejo »tunka«, za juho se je ohranilo ime »župa«, krompirju pravijo »bob«, bučkino omako poimenujejo »bučkin zos«, flancatom rečejo »treske«, za mesne kosti uporabljajo izraz »hrtiše«, jabolčnemu zavitku rečejo »štrudl«.

Tako se je končal tudi naš pogovor. Polni vtisov in lepih občutkov sva komaj čakali, da obujene spomine zapiševa na papir.

Razlika med hrano v preteklosti in v sodobnem času je precejšnja. Danes veliko ljudi ne prideluje hrane, ampak jo kupijo v trgovini in le redki na tržnici. Hrana, ki je kupljena v trgovini, po navadi potuje več tisoč kilometrov, da prispe do potrošnika. Taka hrana v bistvu dozori na poti s pomočjo raznih kemikalij. Zaradi pomanjkanja časa se ljudje kuhanju manj posvečajo in kupujejo že vnaprej pripravljeno hrano. Pripravljena hrana vsebuje konzervanse, dodani pa so tudi ojačevalci okusa, veliko soli, maščoba in sladkor. Ljudje veliko obrokov zaužijejo tudi v restavracijah in menzah ali celo na poti v službo ali iz nje. Vendar še vedno najdemo družine, ki skrbijo za zdravo prehrano in vsaj ob nedeljah pripravijo dobro kosilo z juho, krompirjem, zrezkom, solato ...

VIRI IN LITERATURA

Literatura:

-Z žlico po Hajdini: Raziskovalna naloga, izdelana v okviru turistične naloge, Hajdina, 2013.

Spletni viri:

-<http://natureta.si/article/slovenska-kuhinja-skozi-cas/> (4.10.2017).

Ustni vir:

-Babici Zala Majhen in Line Vaupotič.

* Zala Majhen in Lina Vaupotič, učenki 9. a razreda OŠ Hajdina, mentor: Iztok Milošič.

KAKO JE ŽIVEL MOJ DEDI

Kaja Blažka BOZI *

Nekoč je veljalo reklo *Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal*. Kdo bi vedel, kaj vse se je še takrat reklo? Kako so živeli ti ljudje? Kako so živeli preprosti kmetje? Kaj pa vojna? Kaj je pomenila za njih? Imate dedke? No, moj je še iz »včasih« ...

Na prehodu v hišo, na sredini hodnika, so imeli vzidan štedilnik. To ni bila najpametnejša ideja, saj je bil tam strašen prepah in mama je bila pogosto bolna. Štedilnik je bil na drva, zato se je kadilo kljub pomožnemu dimniku. Hrana pa se na takšnem štedilniku pripravlja dlje. Jedli so z lesenim priborom, največkrat z žlico. Pili pa iz glinenih kozarcev, ki so bili premazani z barvo. Porcelana si takrat niso mogli privoščiti. Posode in krožniki so bili iz pločevine ali gline. Keramika je bila dražja verzija opreme. Malo posod je bilo steklenih, saj so takrat prevladovali lončarji, ki jih je bilo zelo veliko.

Za zajtrk je bila po navadi prežgana juha in kava iz proje. Juho so zamenjali tudi koruzni ali ajdovi žganci. Ajda je prav tako bila tudi za kašo, moko in kruh.

Kosilo je bilo preprosto. Zaznamovale so ga juhe. Sestavljene so bile iz moke, pečene na masti, ki se je vlila v vodo. Notri se je znašel še krompir in druga zelenjava. Pred in po kosilu so nujno molili in ata je po molitvi vsem razdelil hrano. Vse je bilo zelo odvisno od letine. Meso so jedli samo za praznike. Najpogosteje so jedli svinjsko meso, saj so gojili svinje, redkeje pa kokošje, saj so kokoši gojili zaradi prodaje jajc. Jajca so bila na mizi prava redkost, razen ob Veliki noči, ko so si punce dale duška in jih v čebulnih olupkih skuhale, da so bila rjava ali temno vijolična. Vzorce so risali s kredami ali barvicami, voščenkami, tako okrašene so jih nesli žegnat. Skoraj nikoli niso zaužili govedine, ker je niso imeli pri roki, kupili pa je niso, saj je bila draga.

Koline so bile enkrat ali dvakrat na leto. Pri mojem dediju sta jih izvajala stric in bratranec. Takrat je bilo veliko mesa. Ker ni bilo hladilnikov, so morali vse hitro pojesti ali posušiti in soliti. Jetrca in ledvice so se morala najprej pojesti, zato so jih spekli in dali jesti otrokom.

Kruh je bil lahko iz koruze, rži, žita in ajde. Ker so ga pogosto jedli, je bilo za spremembo lepo imeti raznolikega. Ko so pekli kruh, so ostanek mase razvaljali in zabelili z mastjo ali sirom. To je bil kot nek »praded pice«, ki so ga jedli h kruhu kot sladico. Sladice so bile skromne. K sladici so spadale tudi palačinke. Omleta je vsebovala jajca in je zato bila redkost. Za največje praznike pa so spekli povitico. Veste kaj je to? To je pravo poimenovanje za potico. No, ne ravno pravo, ampak ... potica izhaja iz besede povitica, ker se povije. Blazna slast je bil tudi med. Na dedkovo srečo sosed ni imel prostora za čebelnjak, zato ga je imel pri njih. Sosedu pa so si posojali in tudi rabutali stvari, tako da si tako ali drugače prišel do medu. Ker so v krušni peči pekli kar pogosto, je krušna peč grela dva prostora, ki sta po navadi bila hiša (glavni prostor-dnevna soba) in otroška spalnica.

Na domačih poljih so sejali rž, pšenico, ajdo, koruzo, ječmen in oves. Največ so sejali koruze, saj je služila za kruh in hrano živine. Ker je prva dozorela, je rž služila kruhu. Imeli so majhen mlin, imenovan škrotač. Njegovo ime je bilo sestavljeno iz besede 'škrota', ki je bila udomačena nemška izpeljanka in je pomenila zdrob. Res je bil majhen mlin, saj je bil ročen. Z njim so grobo mleli ječmen in žito.

Setev je bila težka. Opravljali so jo starejši člani družine. Moški so opravljali košnjo, ženske - žanjice pa so iz žita delale snope. Ko so poželi, so dali žito posušit v kolhoze¹. Tam je bilo zadušljivo, saj se je neprestano prašilo. Po sušenju je sledilo drobljenje in kajenje. To je bilo zdravju zelo škodljivo, saj se je ob tem tako kadilo in prašilo, da so še štirinajst dni črno pljuvali.

¹ Kolhoz - je združni prostor v kolektivnem gospodarstvu; zadruga - združenje za opravljanje ali organiziranje kake dejavnosti, navadno gospodarske.

Imeli so tudi družinski vinograd, ki je bil od doma oddaljen za kako uro hoje. V vinograd so hodili na trgatev in na stiskanje mošta. Veliko vlogo so imeli tudi sodi, ki so jih izdelovali sodarji in s tem služili. V sodih se je shranjevala pijača, vino. Poleti so v njih iz nezrelega sadja stiskali jabolčnik, ki so ga z veseljem, ko je zavrel, pili odrasli. Doma so imeli majhen nasad brajd². Grozdje iz brajd so uporabili za vino, pa če prav je bilo škodljivo telesu. Zato so ga bolj ali manj pili v majhnih količinah.

Kam pa so vse shranjevali? V kaščo, veliko hladilno (po navadi kletno) sobo, kjer se je zraven vložene hrane in pridelka našlo tudi žito.

Sorodniki so si delili tudi recepte in hrano, ko jim je zmrzal pomrznila pridelek ali sadje v katerem od sadovnjakov.

Danes je kmetijstvo bolj usmerjeno, včasih pa so kmetovali za preživetje. Tako je bilo tudi pri živini, danes pa morajo izpolnjevati določene pogoje in standarde.

Kmetovanje je bilo težko in zelo odvisno od vremena. Poleti niso delali na vročini, ampak bolj zgodaj zjutraj ali zvečer. Poleg tega pa ni bilo dopusta. Tudi otroci so morali delati, najpogosteje so pasli živino. Četudi jih je zamikala žoga ali prijetno mrzla voda na vroč dan ... so morali delati. Za delo so morali odrasti zelo hitro. Pri žetvi so morali delati že od štirinajstega leta. To je bilo težaško, saj so bili v koloni z odraslimi, ki so imel hiter tempo in morali so mu slediti. Kmete, ki so že tako trdo delali, pa je prizadela vojna, ki jim je vse še otežila. Zaradi vojne je bila še hujša revščina. Že tako je bilo težko preživeti velike družine in nahraniti mnoga usta, zdaj pa še to! Vsako leto jim je tudi kaj odmrlo ali pomrznilo, da ne omenjamo lačnih škodljivcev ... Kmetje pa so bili iznajdljivi, zato so nabirali tudi druge plodove, kot so kostanji in gobe.

Dedek pravi, da je danes življenje veliko lažje, zato ga danes tudi uživa in nam vnukom rad pripoveduje svoje mladostne zgodbe.

VIRI

Ustni vir:

-Mirko MEŠKO, 87 let, pridobitev vira 27. 9. 2017.

* Kaja Blažka Bozi, učenka 8. a razreda OŠ Tabor I Maribor, mentorica: Simona Klinger.

² Brajda - divja vrsta trte, ki je ni potrebno škropiti.

ZAJTRKI NAŠIH BABIC PRED 50 LETI IN DANES

Marisa ZOREC *

Jutro je in čas za zajtrk, jaz pa želim nekaj hitro pripraviti in pojesti. Za moj zajtrk ni potrebno veliko priprav; različni smutiji, žitarice, ali pa kar keksi, ki jih imamo shranjene v omari. Kako pa je bilo pred petdesetimi leti? To vprašanje sem si postavila tudi sama.

HIPOTEZE IN CILJI

Postavila sem si dve hipotezi:

- zajtrki v preteklosti se razlikujejo od današnjih in
- včasih so bili zajtrki obilnejši.

Da bi dosegla zastavljen cilj, sem želela primerjati zajtrke med seboj in opraviti intervju.

TEORIJA

Zajtrk je eden najpomembnejših dnevnih obrokov. Žal se tega zavedamo vedno manj. Velikokrat ga izpuščamo z izgovorom, da zanj nimamo časa. Zajtrk je tako pomemben, ker nam da energijo za ves dan. Ozavestiti moramo pomen zajtrka.

Je prvi obrok dneva, navadno zjutraj, preden gredo otroci v šolo, odrasli pa v službo ali drugih opravkih. Po celem svetu ga poznamo, jemo, vsaka država malo drugače.

Vsi vemo, da dosegajo otroci, ki zjutraj jedo zajtrk, boljše rezultate. Še več, rezultati kažejo, da so otroci, ki večinoma ne jedo zajtrka, bolj nagnjeni k nezdravim prehrabnim navadam, torej raznim »hitrim« prigrizkom z visoko vsebnostjo maščob in sladkorja, ki so pač na voljo sredi dopoldneva. Prvi dnevni obrok naj bi otroku zagotovil četrtnino potrebnih vitaminov in mineralov.

Zato, da sem lahko zajtrke sploh primerjala, sem potrebovala podatke, kakšni so zajtrki bili pred približno 50 leti. Tako sem intervjuvala babico in dedka; oba sta živela v Mariboru, oz. bližini.

KAJ STE NAVADNO JEDLI ZA ZAJTRK?

Vedno smo jedli zaseko, žgance, kruh, zraven pa domače mleko. Imeli smo srečo, saj smo zajtrk imeli tudi v šoli. Sami smo temu rekli malica, saj smo jedli že doma. Tam smo navadno imeli pašeto ali pa marmelado na kruhu ter belo kavo, ki je zadišala že na daleč.

KAJ JE TAKRAT POMENIL ZAJTRK?

Bil je pomemben del dneva, saj je bil najpomembnejši obrok v celem dnevu. Zbrana je bila vsa družina, če pa je oče že delal, so bili zbrani osaj mama in otroci. Bil je glavni vir energije dopoldneva.

ZAKAJ PA STE POTREBOVALI ENERGIJO?

Zajtrk je dal energijo za pot do šole (ki je bila bistveno daljša kot so današnje), delo, saj je bilo včasih kosilo kasneje (paša, delo na njivi ...). Rabili smo energijo za učenje v šoli, saj smo morali biti zelo skoncentrirani, kerj doma nismo imeli veliko časa za učenje.

SO BILE IZJEME, KI NISO JEDLE ZAJTRKA?

Ne. Jedli so čisto vsi. Od mladih do starih, od moških do žensk, od malih do velikih. Vsi.

KAJ PA BI LAHKO POVEDALA O DANDANAŠNJI HRANI?

Dobro je predvsem to, da je hitro pripravljena, zvečer pa ne rabiš nič pripravljati. Žganci so se npr. morali skuhati dan prej, vstati pa smo se morali hitreje, če smo hoteli zajtrk, saj smo morali pomolsti krave, da smo lahko pili mleko. Danes vzamemo žitarice in jih primešamo mleku iz tetrapaka, pa imamo zajtrk pripravljen. Pet minut.

BI REKLA, DA STE ZAJTRK TAKRAT BOLJ CENILI?

Definitivno. Za zajtrk smo morali tudi sami vložiti nekaj truda, zato smo ga znali ceniti.

Iz knjig sem dobila informacije: za zajtrk so jedli kruh in knajpovo kavo z malo mleka, ali pa žgance, koruzni močnik, prežganko ali kruh. Prehrana pa je sicer bila odvisna od položaja, izvora in kuharja - pomembno je bilo, koliko časa in znanja je posvetil kuhanju. Živila so delavske družine dobile iz bližnjih trgovin, ki jih v Mariboru ni primanjkovalo. Običajen velik nakup je bil vsakih sedem do štirinajst dni.

Za primerjavo sem intervjuvala tudi svojo mamo.

KAJ NAVADNO JEŠ ZA ZAJTRK?

Rastlinsko mleko, smutije, žitarice, pirin z drob, ajdov kruh z maslom in medom, pečena jajca, pijem belo ali ječmenovo kavo.

KAJ TI/NAM ZAJTRK POMENI?

Meni osebno je zelo pomemben, ob vikendih je zbrana vsa družina. Čez teden začnemo z dopoldanskimi dejavnostmi ob različnih časih, pa tudi dovolj časa nimamo.

ZAKAJ POTREBUJEŠ ENERGIJO?

Za službo, razmišljanje, pa tudi za kolesarjenje. Odrasli potrebujemo energijo za službo, otroci za šolo.

ALI POZNAŠ KAJ LJUDI, KI NE JEDO ZAJTRKA?

Ja, poznam kar nekaj takih ljudi. Praviijo, da zanj nimajo časa, čeprav dandanes poznamo že zajtrke za na pot, pa kljub temu dajo zeleno energijo. Npr. smuti iz super živil.

KAJ BI LAHKO POVEDALA O PREHRANI NEKOČ?

Včasih niso toliko zapletali z zdravo prehrano. Prav tako včasih ni bilo toliko alergij, povezanih s prehrano. Dandanes je veliko govora o super živilih, ki so sicer super, uporabljam jih tudi sama. Pa vendar včasih preveč pretiravam z zdravim načinom življenja.

ALI BI LAHKO REKLA, DA DANES CENIMO ZAJTRK BOLJ, KOT SO GA TAKRAT?

Nekoč so si vzeli čas za zajtrk, cela družina je bila zbrana. Tega več ne poznamo. Nimamo toliko časa, ali pa si ga preprosto ne vzamemo dovolj. Prav tako ne glede na to, kako pozen si, lahko še vedno vzameš za pod zob nekaj, kar lahko poješ kar med potjo. To možnost bi lahko uporabili večkrat, saj tega nekdaj ni bilo ter je zelo priročno. Ne zavedamo se pomembnosti zajtrka, kljub temu, da je o tem dosti govora, pa tudi poseben dan je posvečen zajtrku – Slovenski tradicionalni zajtrk.

PRIMERJAVA

NEKOČ	DANES
kruh z namazi, žganci, mleko-obilni zajtrki	smutiji, žitarice ... - hitro pripravljena hrana
pomemben del dneva za vse, skupen obrok	pomemben, skupen obrok le čez vikend
tako psihična kot fizična energija	več potrebne psihične energije
ni izjem, ki ne jedo	veliko takih, ki ne jedo
manj alergij, manj razmišljanja o zdravem	hitro pripravljene obroki, veliko pogovora o zdravem zajtrku, manj ljudi, ki se zavedajo njegove pomembnosti
vsi so cenili zajtrk, pomoč otrok	veliko opozarjanja na pomembnost, malo zavednosti

UGOTOVITVE

Obe hipotezi sem potrdila. Tudi oba cilja sem dosegla; naredila sem dva intervjuja in primerjave s tabelo. Po mojih virih sklepam, da nekoč ni bilo potrebno obveščati o pomembnosti zajtrka, saj so to ljudje imeli ali privzgojeno ali pa so kmalu sami izkusili. Včasih so se otroci sami morali potruditi, da so dobili hrano (kuhali so, nabirali/pobirali živila za zajtrk ...). V današnjem času je veliko govora o tem, kako malo časa imamo za zajtrk, zato jemo drugačno hrano, količina pa je odvisna od energije, ki jo potrebujemo. Včasih je zajtrk dal dopoldansko

energijo tako za psihično kot za fizično delo, v današnjih časih je potrebne več psihične energije. Ko je bila moja babi še deklita, se je ob zajtrku zbrala vsa družina; danes le redki. Včasih se niso toliko prepirali okoli zdrave prehrane, pa je bilo vseeno manj alergij in kožnih bolezni. Zdaj imamo super živila in vedno skrbimo, da je hrana pridelana eko, zdravo, domače ...

ZAKLJUČEK

V SSKJ je zapisano, da je zajtrk obrok hrane, ki se je zjutraj. Zato ga jejmo zjutraj, ne pa opoldne, kot kosilo. Zavedajmo se, kar se zavedajo naše babice in dedki, navsezadnje tudi mi potrebujemo energijo – PO JUTRU SE DAN POZNA.

VIRI IN LITERATURA

Literatura:

- Maja GODINA, Iz Mariborskih predmestij. Založba Obzorja Maribor, Maribor, 1992.
- Maja GODINA GOLIJJA, Prehrana v Mariboru. Založba Obzorja Maribor, Maribor 1996..
- GRAIMES Nicola, 5 na dan, Meander, Izola, 2005.
- KODELE, Marija, SUWA-STANOJEVIĆ, Milena, Prehrana, DZS, Ljubljana, 2009..

Ustni vir:

- Magdalena ZOREC in Milan ZOREC, Maribor, pridobitev vira 18. 9. 2017.
- Katica ZOREC, Maribor, pridobitev vira 25. 9. 2017.

* Marisa Zorec, učenka 8. a razreda OŠ Tabor I Maribor, mentorica: Simona Klinger.

MESO IN ALKOHOL V POZNEM SREDNJEM VEKU

Žana Ivana HALUŽAN SGADIN, Urša KOŠER, Ian Luka STANKO *

UVOD

Hrana je ena izmed najpomembnejših pogojev za življenje. Prehranjevalne navade so se skozi tisočletja spreminjale glede na potrebe ljudstva in okolja. Danes imajo v prehrani zelo pomembno vlogo zelenjava, sadje, žitarice, mlečni izdelki in meso. V poznem srednjem veku pa je bilo meso najbolj pomemben del prehrane bogatašev. Prehrana je vedno predstavljala odraz določene družbene skupine in s tem kazala neenakost med posameznimi sloji.

MESO

Do 14. stoletja je bilo meso hrana višjega sloja, torej bogatašev. V 14. stoletju pa postane meso dostopnejše tudi nižjim slojem, vseeno pa je bilo revežem še vedno bolj dostopno tisto, kar je ostalo od klanja, to je drobovina. V severnih in zahodnih državah Evrope so v času 15. stoletja porabili okoli 100 kg mesa na leto na osebo. V Sredozemlju pa je bila poraba mesa zanemarljiva.

Če pogledamo celotno Evropo, je v 15. stoletju prevladovala količina mesa nad njegovo kakovostjo. Meso se je pojavljalo v vseh oblikah, od kuhanega do pečenega, z zelenjavo ali brez nje ali celo pripravljeno skupaj z ribami. Postreženo je bilo na velikanskih pladnjih, ki so jih v Franciji imenovali mets ali krožniki.

V drugi polovici 16. stoletja se je začela poraba svežega mesa zmanjševati, hkrati pa so ljudje začeli uživati več dimljenega ali soljenega mesa. Sveže meso je postalo razkošje. Plemiči in plemkinje so imeli veliko izbiro mesa, vendar so imeli ptiči najpomembnejše mesto. Veljali so za hrano najvišjih slojev v družbi, vse druge vrste mesa pa so uvrščali precej nižje. Jerebice in fazani so bili najbolj prefinjena hrana in tudi najpomembnejše živilo. V poznem srednjem veku se je izsekavanje gozdov okrepilo in posledično se je zmanjšalo število živali, živečih v tistih okrajih. Sem so spadali predvsem merjasci in jeleni, ki so prav tako kot ptiči veljali za hrano bogatejšega sloja. Zaradi manjšega števila teh živali in težje dostopnosti so potrebe in želje po njih postale močnejše in večje.

ODNOS DO MESA

Odnosi do mesa so bili različni. Poraba v višjem sloju je bila precej večja kot današnja. V samostanih pa je bilo razširjeno odpovedovanje mesu - ne zaradi pomanjkanja, temveč zaradi samoopovedovanja. Strežba mesa se je v srednjem veku bistveno spremenila. Meso so postavili na mizo, ga razkosali na kose in nato podelili gostom. To je po navadi počel gostitelj ali pa nekdo, ki ga je gostitelj prosil za pomoč. To je bila zelo velika čast. Obstajala je tudi služba razrezovalca na dvorih. Ta služba je bila zelo spoštovana, zato je moral biti razrezovalec plemiškega ali drugega dobrega rodu. Moral je biti močan in spreten, pri obedih pa je moral paziti, da ni deloval preveč plašno.

PREPOVED MESA OB POSTU

Bogatejši družbi poznega srednjega veka, ki je meso uživala vsakodnevno in bila zato imenovana mesojeda družba, je cerkev oz. vera določila, da se mora vzdržati mesa približno 140–160 dni na leto. Odpovedovanje mesu je bilo v krščanstvu prisotno že več stoletij. Najprej so se mesu odpovedovali samo služabniki cerkve, potem pa tudi vsa ostala družba. Cerkev je predpisala odpovedovanje mesu ob določenem času v letu, zato so ga takrat nadomestili z drugimi živili, kot so ribe, jajca, sir in stročnice.

RIBE KOT NADOMESTILO MESA

Ribe so na začetku predstavljale dvom, saj niso bili prepričani, ali je to pravi nadomestek za meso. Komaj v 9. in 10. stoletju je postalo uživanje rib dopustno.

Če odmislimo nekatere izjeme, so torej ribe postale simbol meniške in postne prehrane. Takšen način prehranjevanja obstaja še danes. Ko so se razvile metode konzerviranja, so ribe postale vsesplošno živilo. Največ težav je predstavljal prevoz rib, ker so bile hitro pokvarljive. V poznem srednjem veku so bile sveže pripravljene ribe redkost, saj so jih na mestnih tržnicah prodajali le v konzerviranem stanju. Konzervirane ribe so bile simbol revščine, sveže ribe pa simbol bogastva. Plemstvo je sprejemalo obrok rib kot hrano, ki ne nasiti. Po njihovem mnenju lahko v tej hrani uživajo le tisti, ki se jim ni treba vsak dan ubadati z lakoto.

ALKOHOL V POZNEM SREDNJEM VEKU

Alkoholne pijače, pri tem je poudarek na vinu in pivu, so v srednjem veku predstavljale rutino. Ljudje so popili velike količine alkohola, saj so bili zelo žejni zaradi preslane hrane. Hrana nižjih slojev je bila monotona, zato so alkohol uporabljali kot kaloričen dodatek. Alkohol so uporabljali tudi za terapevtske namene in za zdravilne učinke, zato so ga delili v čezmernih količinah. Uporabljali so ga tudi kot razkužilo pri umazani vodi. Alkohol je imel kar nekaj pozitivnih učinkov, vendar je vse skupaj nato vodilo v drugo skrajnost. Bil je tako rekoč droga, saj so ga uživali vsak dan. Zraven vina so pili tudi žganje, ki je najprej služilo kot zdravilo, kasnej pa so ga uporabljali za pitje.

Pridelava vina je bila takrat zelo zanimiva, saj je bil okus vina odvisen od kakovosti grozdja. Vinogradi so bili postavljeni skoraj vsepovsod, kjer je bilo možno posaditi sadike. Pridelovali so belo in rdeče vino, čeprav je bilo belo vino na drugem mestu po popularnosti.

PRIMERJAVA

V srednjem veku so ljudje užili veliko mesa. Tudi leta 2007 smo porabili ogromno mesa. Porabili smo 284 milijonov ton mesa po vsem svetu. Tudi alkohol so v srednjem veku delili v čezmernih količinah. Leta 2014 pa je bila poraba vina na odraslega prebivalca 4,73 litra, poraba piva pa 5,37 litra. V srednjem veku so imeli za najbolj prefinjeno hrano ptice, ki jih danes skoraj več ne uživamo.

ZAKLJUČEK

V raziskavi smo ugotovili, da je imelo meso že v srednjem veku zelo pomembno vlogo. Prihajalo je tudi do raznih odrekajev mesu, še posebej v samostanih in cerkvah, zato imamo danes postne dni, ki so jih imeli tudi takrat. Meso so v času odrekajev nadomeščali z ribami. Hrano so zelo presolili, posledica tega pa je bila žeja in vedno večja poraba alkohola. V veliki večini so pili pivo in vino, ki je imelo poleg dobrih učinkov tudi veliko slabih. Že takrat je bila vidna razlika med bogatejšim in revnejšim slojem.

VIRI IN LITERATURA

Literatura:

- Mateja PRAPROTNIK, Prehranjevalne navade plemstva v poznem srednjem veku, diplomska naloga, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, oddelek za zgodovino, Maribor, 2013, str. 23–24, 33–39.
- Dr. Dražigost POKORN, Zdrava slovenska kuhinja, Maribona, Ljubljana, 2001, str. 11, 27.

Spletni viri:

- <http://www.kmetija.si/svetovna-poraba-mesa-se-je-v-zadnjih-letih-skokovito-povecala/#>

* Žana Ivana Halužan Saagdin, učenka 8. b razreda, Urša Koser in Ian Luka Stanko, učenca 8. a razreda OŠ Duplek, mentorica: Marjetka Bezjak.

KISLO ZELJE IN DRUGE DOMAČE DOBROTE PRI ČERNETOVIIH

Maša HAUPTMAN, Nicolette KRUNIC, Blaž OPREŠNIK*

V Razvanju že desetletja živijo Černetovi, ki so se že leta 1918 ukvarjali tudi z gostinstvom. Po drugi svetovni vojni se je družina preživljala le s kmetijstvom. Takrat je bila njihova kmetija precej manjša, kot je danes. Kmetija je bila v lasti Jožeta in Frančiške Černe, nato jo je prevzel njun edini sin Franc z ženo Erno. Zakonca Černe sta razširila dejavnost iz živinoreje tudi na poljedelstvo. Več let so se na veliko ukvarjali s kisanjem zelja in repe ter pridelavo zelenjave. Danes se na kmetiji ukvarjajo z govedorejo, prašičerejo, perutninarstvom ter gojenjem zelenjave. Znani so po domači hrani, med katero spada tudi njihovo domače kislo zelje, ki ga še vedno kisajo po tradicionalnem postopku. Od leta 2005 svoje pridelke ponovno ponujajo tudi gostom, ki radi okušajo domače dobrote.

PRIDELAVA ZELJA IN POSTOPEK KISANJA

Zelje sejejo marca v preorano in pripravljeno zemljo. Posevek pokrijejo s kopreno, da preprečijo izsušitev in preveliko nihanje temperature. Seme kali približno 10 dni, posevek pustijo pokrit, dokler rastline ne zrastejo do velikosti 10 cm. Odkrijejo ga, da se zelje utrdi. Potem je čas za pripravo njive za sajenje zelja. Najboljše je, če je takrat, ko sadijo zelje, vreme oblačno in deževno, ker zelje lažje preneslo presajanje. Sadike pulijo in zlagajo v zaboje, iz katerih jih nato presadijo na preorano njivo. Sadijo strojno, dve vrsti hkrati. Medtem ko zelje raste približno tri mesece, morajo redno spremljati njegovo rast, da ga ne napadejo škodljivci.

Za ribanje zelja morajo biti glave trde in zrele. Tedaj jih porežejo, očistijo neuporabne liste in glave naložijo na prikolico. Doma zelje nalagajo v posebne posode, iz katerih se glave zelja polagajo v stroj za ribanje, ki je nameščen nad bazenom, v katerega pada naribano zelje. V bazenu sta dve odrasli osebi, ki tlačita in solita zelje. Vmes se po plasteh polagajo cele zeljne glave za sarmo. Ker se med tlačenjem zelja nabere zeljnica, jo je treba izčrpati. Ko je bazen poln, ga pokrijejo s polivinilasto folijo, na to položijo »fosne« (plohi: debelejši ploščati kosi lesa iz podolžno razžaganega debla), preko »fosnov« pa položijo dva trama, ki ju s posebnimi zapirali obtežijo.

Zelje se ob primerni temperaturi kisa približno mesec dni. Pri kisanju na vrhu bazena nastajajo pene. Penjenje se po mesecu dni umiri. Tedaj je potrebno površino pomiti in zelje je kislo. Nato z njim napolnijo plastične lončke po en in pol kilograma. Zelje je tako pripravljeno za prodajo in uporabo.

NEKAJ RECEPTOV ZA DOMAČE DOBROTE, KI JIH PRIPRAVLJAJO PRI ČERNETOVIIH

Pri Černetovih še vedno pripravljajo domače štajerske jedi, ki gredo tako domačim kot njihovim gostom še kako v slast. Gospa Erna Černe je bila pripravljena nekaj receptov deliti tudi z nami. H kislemu zelju gredo

KAŠNATE KLOBASE

Sestavine: ajdova kaša, ješprenj (vsake kaše polovico), neobrane svinjske kosti, začimbe.

Priprava: Kašo skuhamo v vodi, v kateri so se kuhale neobrane svinjske kosti. S kosti oberemo meso, nato ga zmeljemo in dodamo h kaši. Zmes začinimo z majaronom, muškarnim oreščkom, pimentom, soljo in poprom (vse dodajamo po okusu). Dobro premešamo in z zmesjo napolnimo svinjska črevesa. Vsako klobaso zašpilimo z leseno špilo, če pa želimo narediti krvavice dodamo masi svežo svinjsko kri. Nato pripravimo krop in klobase obarimo 3 minute. Za tem je klobase treba ohladiti. Pred zaužitjem jih spečemo v pečici.

PEČENICE

Sestavine: svinjsko meso, goveje meso, slanina, začinbe.

Priprava: Fino zmeljemo pol svinjine, pol govedine in trdo slanino iz svinjskega hrbta, dodamo še nekaj govedine ter s tem naredimo vezivo za prej zmleto meso. To po okusu začinimo s soljo, poprom, kumino ter vodo, v kateri smo namakali mleti česen. S to maso oblikujemo klobase, ki jih zašpilimo. Če pa želimo imeti kranjske klobase, jih podimimo.

ŠTAJERSKA GIBANICA (zelo priljubljena sladica)

Sestavine: 300 g moke, 1,2 dl mleka, ½ kvasa, ščepec soli, 1 jajce, 25 g sladkorja, 25 ml olja, limonino lupino, 1,5 kg skute, rum.

Priprava testa: Mleko in kvas zmešamo, naredimo kvasec ter pustimo, da vzhaja. Posebej zmešamo jajce, sladkor, olje, rum, limonino lupino, sol dodamo moki. Iz vseh teh sestavin zamesimo testo, ki ga pustimo vzhajati 30 minut.

Nadev: Pretlačimo skuto ter dodamo sladkor po okusu, vanilin sladkor, limonino lupino in 4 jajca. Če je nadev pretekoč, lahko dodamo malo drobtin.

Ko je testo dovolj vzhajano, ga razvaljamo in nadevamo z nadevom, po vrhu pa prelijemo ½ dl sladke smetane, v katero smo vmešali 1 rumenjaka. Vse skupaj pečemo 30–35 minut na 180° Celzija.

POGAČA Z OCVRKI (predvsem mladim nekoliko manj znana jed)

Sestavine: 500g bele moke, 10 g soli, 42 g svežega kvasa, 250 ml mlačne vode in eno žličko sladkorja. Za nadev potrebujemo 1 jajce in 100 g mletih ocvirkov.

Priprava: Iz vseh sestavin zamesimo testo, ki ga pustimo vzhajati približno eno uro. Po eni uri testo razvaljamo 1 cm debelo in damo v pomaščen pekač. Premažemo z jajcem in ocvirki. Pogačo pečemo v ogreti pečici na 180° Celzija približno 20–25 minut.

VIRI

Ustni viri:

-Erna ČERNE, Anja Černe, pridobitev vira 7. 10. 2017.

Spletni viri:

-<http://www.kmetija-cerne.si/>

* Maša Hauptman, Nicolte Krunic, Blaž Oprešnik, učenci 6. d razreda OŠ Franceta Prešerna Maribor, mentorica: Mirjana Colnarič.

ZAČIMBE V SREDNJEVEŠKI PREHRANI

Iris GOLE, Lucija KOREN, Lea ŽIVKO*

Začimbe so v Evropi uporabljali že v 9. in 10. stoletju. Ko je v 11. stoletju prišlo do osvajalskih pohodov na vzhod, so začeli začimbe vse bolj uvažati v Evropo. Zaradi dobrega prometnega stičišča v naših deželah so pot do nas našle tudi različne začimbe in dišavnice.

Nižji sloji prebivalstva so poznali le najnujnejše začimbe (sol, kis in med) in take, ki so jih pridelali sami ali pa kupili na bližnjem trgu, na primer žajbelj, žafran, janež, vinsko rutico, brinove jagode. Drage uvožene začimbe si je lahko privoščila le cerkvena gospoda in zlasti bogatejši meščani, ki so močno cenili poper, nageljnov žbice in koper.

V mnogih samostanih in mestih na jugu Evrope so poznali ribje jedi v močno začinjeni omaki. Korarji (kanoniki) v St. Florijanu v Zgornji Avstriji so denimo okoli leta 1350 poznali ribjo jed, začinjeno s poprom in žafranom. Zanimiv primer kupovanja začimb s strani cerkve se je zgodil leta 1408 v marenberškem dominikanskem samostanu (v Radljah ob Dravi), ki je prejel v dar kmetijo, da bi si nune lahko za božične praznike kupile funt popra.

Znamenita benediktinka, sveta Hildegarda iz Bingna, je v svojih delih že v 12. stoletju navajala številne začimbe: cimet, česen, dobra misel, drobnjak, galgant, gorčica, ingver, izop, koper, koromač, košutnik, kumina, luštrek, materina dušica, meta, muškadni orešček, nageljnova žbica, pehtran, pelin, peteršilj, poper, poprovec, sol, šetraj, vinski kis, žajbelj ter sladili med in trsni sladkor.

Med je bil pomemben vir sladkorja, saj le-tega v srednjem veku še niso znali pridobivati ne iz sladkorne pese niti trsa, zato so jedi sladkali le z medom. Sprva so med dobivali le iz panjev divjih čebel, pozneje pa se je uveljavilo domače čebelarstvo.

A nove dodatke k hrani niso vsi gledali z zadovoljstvom. »Ljudje hočejo začimb, kupujejo dišave. In za vsako jed je potrebna kuharjeva domišljija.« To so bile besede papeža Inocencija III., ki je že v 13. stoletju grajal posvetno ničevost in imenoval prehranjevanje plemstva požrešnost in »nezdrava človeška strast«.

Kuharske knjige so vsebovale jasne nasvete kuharjem, med katerimi so bili tudi nasveti o uporabi začimb. Eden izmed pomembnih nasvetov je bil, da naj začimbe dodajajo po kuhanju, torej čim kasneje. Vedno večje je postajalo zanimanje za ingver in druge aromatične koreninice, nageljnov žbice, cimet in pa seveda za poper.

Nekaj časa je veljalo mnenje, da se začimbe na veliko uporabljajo, kadar želijo prikriti okus jedi, ki so pogosto slabo ohranjene. Na drugi strani naj bi začimbe uporabljali za konzerviranje mesa. Za podaljševanje obstoja mesa so uporabljali druge tehnike, kot so tehnika soljenja, sušenja in prekajevanja. Vse to pa ni imelo nič opraviti z začimbami. Pomembno je izpostaviti, da je bila družbena skupina, ki je uživala začimbe, tista, ki je uživala sveže in najkakovostnejše meso.

Zelo zanimiva razlaga je bila razlaga zdravnikov, da »toplota« začimb ugodno vpliva na prebavo hrane, na to, da se hrana »kuha« v želodcu. Začimb niso uporabljali le kot dodatek k jedem, ampak tudi v obliki konfetov, ki so jih pogoltnili ob koncu obrokov pri mizi ali v spalnici, preden so se odpravili spat. Za slednje so začimbe imenovali »sobne začimbe«, ki jih je kralj ves čas imel ob postelji. Poleg že opisanega so bile začimbe zelo drage, zato si jih marsikdo ni mogel privoščiti in ravno iz tega razloga so postajale vedno večji objekt želja.

Evropske kuharske knjige so bile precej enoglasne v uporabi in navdušenju nad začimbami. Primer mešanice začimb, ki se je splošno uporabljala, je bil zapisan v neki italijanski kuharski knjigi: »Vzemi unčo popra, unčo

cimeta in unčo ingverja; pol kvadra nageljnovih žbic in kvart žafrana.« Takšna kombinacija začimb naj bi ustrezala vsem jedem.

Nekatere začimbe pa so rastle kar na grajskih vrtovih. Zeliščni nasadi na grajskih vrtovih so se zgledovali po starih samostanskih vrtovih, sadili so predvsem zdravilna zelišča oz. zdravilne rastline. Knjiga o zdravju, Tacuinum Sanitatis, je že v 14. stoletju začela krožiti po evropskih deželah. V tej knjigi so bile opisane številne zdravilne rastline, med katerimi so bile tudi tiste, ki so jih višji sloji uporabljali pri redni prehrani. Poudarek pa je bil na zdravilnih zeliščih in začimbah, in sicer koromaču, popru, majaronu, žajblju, rutici in mandragori.

V srednjem veku so bile razen pri višjih slojih začimbe izredno redka in draga dobrina. Nižji sloji prebivalstva so poznali le najnujnejše začimbe. Hrana, katere je bilo v izobilju, je bila hrana nižjega sloja, medtem ko je hrana, katero je bilo težje pridobiti, predstavljala razkošje. Sem lahko štejemo začimbe in meso. Poleg samega prehranjevanja pa so višji sloji sadili določena zelišča zgolj zaradi okrasja.

VIRI IN LITERATURA

Literatura:

- Boris KUHAR, Jože MLINARIČ, Samostanska kuhinja: prehrana kartuzijanov in jedilniki žičkih menihov v prvi polovici 18. stoletja, Kmečki glas, Ljubljana, 2002, str. 62.
- Reinhard SCHILLER, Sveta Hildegarda zdravi: odkritje celostnih terapij iz 12. stoletja, Vale-Novak, Ljubljana, 1995, str. 36–39.
- Mateja PRAPROTNIK, Prehranjevalne navade plemstva v poznem srednjem veku, diplomska naloga, Filozofska fakulteta, oddelek za zgodovino, Maribor, 2013, str. 30–32, 58.

Spletni viri:

- <https://dk.um.si/Dokument.php?id=55637> (29. 9. 2017).
- http://zlate-ostroge.org/clanki%20arhiv/samostanska_prehrana.htm (28. 9. 2017).

* Iris Gole, Lucija Koren, Lea Živko, učenke 8. razreda *Duplek, mentorica*: Marina Herman.

BAJRAM IN BOŽIČ TER NJUNE DOBROTE: POMEN IN DOBROTE BOŽIČA IN BAJRAMA

Shaban BERISHA, Mick MAČEK*

S pomočjo babice in maminih spominov sva raziskala kuhinjo ob praznikih. Izbrala sva domači okolji, romsko in štajersko družino. Veliko sva spraševala, prebrala in ugotovila, da je miza s hrano od nekdaj družila ljudi. Prehrana je bila odvisna od finančnega stanja družine in tudi njenih korenin.

Bajram

V romski družini so hrano že v preteklosti pripravljale ženske. Ta že od nekdaj prestopa meje osnovne človeške potrebe in ni samo nekaj, kar nam poteši lakoto. Vpliva tudi na razpoloženje in zdravje.

Jedi na žlico so bile v romski kulinariki zelo priljubljene. Poznamo brezmesne jedi pa tudi enolončnice pripravljene z mesom. Nekoč so v romski kulinariki jedi pripravljali na odprtem ognju. Večji del pripadnikov mariborske romske skupnosti ohranja navade in običaje svojih staršev oziroma skupnosti. Med temi so verski obredi bajram, ramazan, đurđevdan, poroka in pogreb. Priljubljene romske jedi so flija, gurabije, tulumbe, baklava, jagnjetina, doma pečen kruh, razne pite in pogače.

Slovenska kuhinja ima veliko tradicionalnih jedi, ki se med seboj zelo razlikujejo. Okusi se lahko tudi vpliv sosednjih držav. Slovenska hrana je bila večinoma preprosta, enostavna in kalorična. V njej so velikokrat prisotni mast, svinjina, perutnina, jajca, mleko in drugi mlečni izdelki. Velikokrat so bili na krožniku tudi ajda, fižol zelje in repa.

Bajram je islamski praznik. Po luninem oz. po islamskem koledarju sta v letu dva bajrama: ramazanski in kurban bajram. Oba sta za muslimane tudi edina praznika. Ramazanski traja tri dni, kurbanški pa štiri.

V skladu s finančnimi možnostmi gostitelja se pripravi bajramsko kosilo, kjer se zberejo družina in sorodniki.

Nepogrešljiv del bajramskega veselja so bajramluki, priložnostna darila za starše, sorodnike in otroke. Mlajši otroci se pretežno darujejo s sladkarijami in denarjem. Pri tem obvezno odgovarjajo na vprašanje, koliko dni so se postili. Od odgovora na to vprašanje je odvisna višina nagrade, saj tisti otrok, ki se je postil več dni, dobi boljše nagrado, kar je ob enem tudi spodbuda za post.

Običaj je tudi, da se vsi ožji družinski člani zberejo pri starših na skupnem bajramskem kosilu. Običajno je to kosilo sestavljeno iz najljubših in posebnih jedi vseh družinskih članov. Obiskovanje sorodnikov v času bajrama ima edinstven namen in cilj. Verniki so v času bajrama veseli in srečni, to pa je najbolje deliti z bližnjimi in sosedi. Poleg tega je bajram tudi idealen čas, da se določena nesoglasja, ki obstajajo znotraj družine, zgladijo, in tisti, ki so jezni eni na druge, pobotajo. Vse to je globoko zakoreninjeno v islamu, kjer se od vernikov zahteva, da živijo v harmoniji, bratski enotnosti in ljubezni.

Jedi, ki se za bajram pripravljajo pri nas doma, so dobre in se jih vsi veselimo. Običajno takrat spečemo jagnje, pripravimo sarme, burek, juho, razne solate in baklavo. Jagnječje meso se dobro začini in to moja mama odlično obvlada. Zelo dobre so tudi sarme, ki jih lahko pripravimo s papriko in kislim zeljem. Mletemu mesu dodamo čebulo, sol, črni poper, rdeči poper in riž. Za burek napravi mama testo in ga napolni s podobno maso kot sarme. Običajno je za bajramsko kosilo goveja juha. Testo za baklave običajno kupimo, potrebujemo pa še mlete orehe ali lešnike. V en liter vode dodamo en kilogram sladkorja in dve rezini limone.

Božič

Med največje družinske praznike štejemo božič. V knjigi sem prebral, da je že v preteklih časih veliko pomenil tako revnim kot tudi bogatejšim družinam. Babica mi je povedala, da se je vse začelo s temeljitim čiščenjem stanovanja. Pekli so domače kekse in izdelovali drobne okraske za božično drevo. Nekaj dni pred božičem so začeli peči potice, pri nas imamo najraje makovo. Prebral sem, da so v bogatejših družinah pripravili vsaj štiri vrste potic, npr. makovo, čokoladno, rozinovo, lešnikovo ali mandeljnovno. Babica mi je povedala, da so pri njih pekli samo eno vrsto. Danes je jedilnik mnogo bolj pester. Pri nas jemo božično večerjo skupaj s starimi starši. Pomagamo okrasiti božično drevo. Za večerjo imamo običajno polnjenega zajca, različne mesne izdelke in priloge. Mama in babica napečeta tudi mnoge sladke dobrote, kot so potica, jabolčni zavitek, domači keksi, rumove kocke, domači rafaello.

Božični dan nato preživimo doma, navadno nas obiščejo sorodniki. Pripravimo kosilo, ki se začne z juho. Običajno je goveja. V literaturi sem zasledil, da so tudi nekoč bila kosila odvisna od finančnega stanja v družini. Premožnejše družine so imele skromnejši jedilnik, bogate pa bogatejšega. Glavna jed je bila svinjska pečenka ali ocvrt piščanec. Danes imamo mi podoben jedilnik kot so ga imele mariborske družine pred mnogimi desetletji.

Ob primerjavi prazničnih jedi značilnih za praznika dveh različnih veroizpovedi sva ugotovila, da nismo tako različni. Pri Shabanu ne jedo svinjine, kar je tudi glavna razlika. Ugotovila sva, da živiva v družinah, kjer prazniki združujejo sorodnike in ne čutimo pomanjkanja. Oba pa se neskončno veseliva prazničnih daril. Sva hvaležna, da nisva lačna in ne čutiva pomanjkanja.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

-Maja GODINA GOLIJJA, Prehrana v Mariboru v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja, Založba Obzorja Maribor, 1996.

Ustni viri:

-Selvete BEJTA, Maribor, pridobitev vira 2. 10. 2017.

-Anica MAJHENIČ, Zg. Kungota, pridobitev vira 2. 10. 2017.

Spletni viri:

-<http://tradicionalnaslovenskahrana.weebly.com/slovenska-hrana.html> (28. 9. 2017)

-<https://sl.wikipedia.org/wiki/Bajram> (27. 9. 2017)

-<http://www.islamska-skupnost.si/novice/2017/06/bajram-cas-veselja-in-radosti/> (25. 9. 2017)

* Shaban Berisha, učenec 8. a razreda, Mick Maček, učenec 9. b razreda OŠ *Draga Kobala Maribor*, mentorica: Marjetka Berlič.

ŽENITOVANJSKE JEDI NA DRAVSKEM POLJU V PRVI POLOVICI 20. STOLETJA

Zoja DLOUHY, Timeja TEMENT *

Poroka je obred sklenitve zakonske zveze. Zaradi njenega pomena je poročni obred svečan in povezan z mnogimi ženitovanjskimi šegami. Ženitovanjske šege so obredna dejanja in dogajanje ob prehodu iz samskega v zakonski stan. Veliko ženitovanjskih šeg kaže, da so ljudje pripisovali zakonski zvezi velik pomen, na kar kaže tudi vpletenost in sodelovanje širše skupnosti, sorodstva, prijateljev in sosedov. Pomen ženitovanjskih šeg se je s sklepanjem zakonskih zvez pred matičarjem zmanjšal, mnoge pa so se v prilagojeni obliki ohranile vse do danes.

Ženitovanjske jedi, ki so del ženitovanjskih šeg, so značilne jedi ob svatbi. Na ženitovanjski gostiji je bilo na slovenskem podeželju v navadi, da so jedi prihajale na mizo v vsakem kraju po določenem vrstnem redu. Ob vsaki jedi je imel starešina nagovor. Vsako jed je morala prva pokusiti nevesta. Med strežbo posamičnih jedi so peli napitnice in plesali. Nekatero ženitovanjsko jedi, kot so različne ženitovanjske pogače ali ženitovanjsko pecivo, so obredne jedi, zato so bile še v prvi polovici 20. stoletja na gostiji obvezne. Poseben pomen je imela zadnja jed na gostiji, po kateri so svatje vedeli, da je ženitovanja konec. Te jedi so bile značilne za posamezne pokrajine.

Ker so imeli kmetje med letom veliko dela, so se poroke največkrat sklepale pozimi, v predpustnem času. Cerkevni koledar ni dovoljeval porok v adventnem in postnem času, od pepelnice do velike noči, ko se je razigranost morala umakniti spokornosti in ni bilo dovoljeno uživati mesnih jedi.

Premožnejša, kot je bila domačija, dlje trajajoča in bogatejša je bila poroka. Veljalo je pravilo, da mora biti hrane deležen vsak, ki pride na poroko, tudi nepovabljeni berač. Poroke so pripravljali doma. Prvi dan so slavili na domu neveste, drugi pa na domu ženina. Za poroko so pripravili veliko sobo, imenovano hiša, levo od veže ali *lojpe*. Odstranili so omare, postelje in drugo pohištvo ter vanjo postavili mize in klopi. Veža je služila godcem, malo sobo ali *štiblc* pa so spremenili v skladišče.

Za pripravo jedi so najeli kuharico in strežnice, ki so že dan ali dva pred poroko pripravljale vse potrebno. Mesa je bilo v izobilju, saj so zaklali svinjo, ki so jo za ta namen že dolgo redili, kokoši in purane. Tudi krompirja in zelenjave ter domačega vina je bilo dovolj. Če hiša ni imela vodnjaka, so morali iz vaškega prinesiti dovolj vode.

Na dan poroke so se praznično oblečeni svatje začeli zbirati zgodaj zjutraj in prinašati skromna darila, predvsem hrano, pribor, odeje, posteljnino, prte in podobno. *Protfirerju* je bil dodeljen z zelenjem okrašen vrč vina, ki ga je moral odnesti v cerkev, kjer ga je župnik blagoslovil. V vasi, kjer je živela nevesta, so postavili šrango in zahtevali odkupnino za nevesto. Na nevestinem domu jo je njen starešina pod roko odpeljal do ženina, ki mu je nevesta postregla s kruhom in vinom, da ne bi bila nikdar lačna in žejna, njen oče pa je v imenu miru in sprave postregel s kruhom in soljo. Pred hišo se je zbralo veliko ljudi, ki so jim strežnice prinašale beli kruh, pogače in vino.

Civilni poroki je sledil cerkveni obred, nato pa sta priči povabili mladoporočenca in svate v gostilno na pogostitev ali *šenkvanje*. Po *šenkvanju* so se svatje odpravili domov, kjer jih je čakal fotograf in pred hišo napravil skupinski posnetek, na katerem so bile tudi poročne torte. Te so na poroko prinesle botre in tete, drugi pa so prinašali razne potice in pogače. Torta je veljala za simbol plodnosti in sreče. Veliko smeha je bilo, ko je eden od godcev krstil torte in vsaka je bila deležna nenavadnega imena.

Najbolj veseli del poročnega slavlja je bila gostija. Pred nevestino hišo so svate pričakale strežnice in jim postregle z domačo slivovko. Po napitnici so na mize začele prinašati juho, godci pa so zaigrali: »Bog požegnaj, bog požegnaj župico.« Med igranjem je v sobo prišla kuharica s krožnikom, ki ji je padel iz rok in se razbil, kar naj bi prinašalo srečo. Pred jedjo so zmolili molitev. Ženin in nevesta sta začela jesti prva, šele potem so vzeli v roke žlice svati. Po juhi so postregli kuhano govedino z vinsko omako, riž, krompir in solato. Drugi dan poroke so

strežnice svatom prinesle na mizo kurjo obaro ali *ajngemohc*, ki povrne moči. Po polnoči so pred slovesom postregli še s kislo juho s svinjskimi parklji in repi.

Ob koncu gostije je starešina s klobukom pobiral obvezni denarni prispevek za jedačo in pijačo, ki se je imenoval *glas*. Z denarjem so poplačali tudi kuharico in strežnice, ki so imele ob koncu gostije veliko dela, saj so vsakemu svatu morale zaviti kaj za popotnico. Torte, pogače, potice in kose mesa so delile po točno določenih pravilih. Večji kosi so bili za starešine, manjši za ostale svate in godce. Poseben zavoj so pripravile tudi za župnika. Odhajajoče svate so s pesmijo pospremili godci.

Stare ženitovanjske šege počasi tonejo v pozabo. Ohranjanje spomina na nekdanjo kmečko poroko ter navad in običaje povezanih z njo bogati kulturno dediščino našega kraja.

Slovar narečnih besed:

- ajngemohc* – piščančja obara
- glas* – denarni prispevek za jedačo in pijačo
- hiša* – največja soba v kmečki hiši
- lojpa* – preprostor v kmečki hiši
- profifer* – spremljevalec ženina, drug
- šenkvanje* – pogostitev po cerkveni poroki v vaški gostilni
- šranga* – odkupnina za nevesto
- štiblc* – manjša soba v kmečki hiši

LITERATURA:

- Jože EKART, Spomin na gostijo, KGD Ptičica, Prepolje, 2016.
- Slovenski etnološki leksikon, Mladinska knjiga, Ljubljana, 2004.

* Zoja Dlouhy in Timeja Tement, učenki 7. razreda OŠ Starše, mentorica: Leonida Babič.

PREHRANA ŠPORTNIKA SKOZI ČAS

Zarja ROMIH JELENC, Brina POROPAT *

UVOD

Tako kot danes, je hrana že nekoč igrala pomembno vlogo v življenju športnikov. Zanimivo je, da je bil zmagovalca tekaške dirke na prvi zabeleženi olimpijadi leta 776 pr. n. št. Koroibos iz Elisa kuhar.

ŠPORTNA PREHRANA NA ZAČETKU

Prehrana športnikov na starodavnih olimpijskih igrah se je radikalno razlikovala od prehrane sodobnih športnikov, vendar potreba po beljakovinah za izgradnjo mišic in ogljikovih hidratov za energijo ni bila drugačna.

Starodavni olimpijci, ki so prihajali iz družin zgornjih družbenih slojev v Grčiji, so si lahko privoščili hranjenje z bogato beljakovinskimi stročnicami in mesom, da bi si zgradili mišice in se jim ne bi bilo treba zanesti predvsem na kruh, sadje in zelenjavo.

PREHRANA PRVIH OLIMPIJCEV

Zgodnji zapisi o prvih olimpijskih športnikih kažejo na prehrano s sirom in sadjem, kasneje pa je prehranski poudarek tudi meso. Zgodovinar, raziskovalec prehrane, Francine Segan je našel zapise starodavnega olimpijskega tekača, ki je zmagal na več tekmovanjih, pri čemer je sledil prehranjevanju samo z mesom.

Drugi prehranski nasveti za športnike so vključevali tudi izogibanje kruhu tik pred tekmovanjem in prehranjevanje s suhimi figami, saj so mislili, da bodo zgradile mišice in vzdržljivost. V teh časih je bilo za pitje priljubljeno vino. Tudi Hipokrat je nekoč svetoval športnikom z bolečimi mišicami, da bi se enkrat ali dvakrat »napili«.

PRVE DILEME

Že leta 1897, ob prvem Bostonskem maratonu, so potekale polemike o živilih in postopkih vnosa. Razpravljali so o tem, ali vključiti določene vnose alkohola pred vadbo. Leta 1909 je Norvežan Fridtjof Nansen poudaril določen pomen ogljikovim hidratom v intenzivnih telesnih dejavnostih. Leta 1911 je nemški fiziolog Zuntz ugotovil pomen telesnih maščob, energije in ogljikovih hidratov v fizičnih aktivnostih. Leta 1939 so zaradi preiskav, ki so jih opravljali nekateri raziskovalci, ugotovili, da so tisti športniki z dietami, bogatimi z ogljikovimi hidrati, izboljšali vzdržljivost.

PRVE PREISKAVE

Športniki so bili vedno obveščeni o tem, kaj jesti, toda akademsko področje, znano kot športna prehrana, se je začelo v fizioloških laboratorijih za vadbo. V letu 1970 so fiziologi po vsem svetu, še posebej v Združenih državah Amerike, začeli razvijati telesne fiziološke laboratorije na univerzah in preučevati usposobljene športnike. Najbolj pogosto so proučevali tekače in kolesarje, saj so ti športniki lahko ogrozili svoje zaloge glikogena in ker so te športe lahko enostavno simulirali v laboratoriju z uporabo tekalne steze in stacionarnih koles. Raziskovalne zmogljivosti na vojaških centrih in centrih za usposabljanje astronautov so bile razvite tudi zato, ker morajo biti ti posamezniki v najboljšem telesnem stanju. Veliko začetnih objavljenih raziskav je bilo osredotočenih na uporabo ogljikovih hidratov.

Nekatere raziskave o beljakovinah so bile izvedene, vendar je bilo preučevanje beljakovin precej težje kot preučevanje ogljikovih hidratov, saj so beljakovine na zelo različnih mestih v telesu. Čeprav danes obstaja več raziskav o proteinih, ostaja neodgovorjenih veliko temeljnih vprašanj o količini in času vnosa beljakovin.

To je povzročilo več sodelovanja med telesnimi fiziologi in strokovnjaki za prehrano, zlasti v začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja. Fiziologi so odkrili, da so maratonski tekmovalci in kolesarji na dolge razdalje uživali približno 8 gramov ogljikovih hidratov na kilogram telesne mase na dan.

ŠIRJENJE ZANIMANJA

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja se je povečalo zanimanje za športno prehrano. Glede na pomen, ki ga ima pri podpiranju odlične atletske uspešnosti, se je športna prehrana kot specializirana disciplina razvila relativno pozno.

Usposabljanje odpornosti je postalo del skoraj vseh programov usposabljanja. Mnogi močni športniki so skrbneje pretehtali vnos ogljikovih hidratov, vzdržljivostni športniki pa so bili bolj premišljeni glede vnosa beljakovin. Športniki so začeli tudi težje in dlje trenirati. Jasno je bilo, da je intenzivnost in trajanje usposabljanja bistveno vplivalo na prehranske potrebe športnikov.

SODOBNA PREHRANA

Športna prehrana danes je predvsem hrana, ki s svojo sestavo čim bolj učinkovito podpre organizem med procesom treniranja ter mu omogoči tudi optimalno regeneracijo. To pomeni, da mora biti zdrava, mešana in raznolika. Temelj športne prehrane predstavljajo tri osnovna hranila: ogljikovi hidrati, proteini in maščobe. To so hranila, ki dajo telesu energijo in omogočajo njegovo obnovo. Vitamini, minerali in ostali mikroelementi skupaj z vodo pomagajo izkoristiti osnovna hranila, imajo pa tudi številne zaščitne funkcije v telesu. Nikakor ne smemo pozabiti na antioksidante. Športnik ima poleg povečane potrebe po energiji tudi večje potrebe po tekočini.

ZAKLJUČEK

Tudi jaz, Brina, se ukvarjam s športom in se zavedam pomena prehrane. Sama pazim, da se čim bolj raznoliko prehranjujem, da zaužijem vse potrebne snovi.

Prehrana vrhunškega športnika zahteva celotni pristop obravnave posameznika glede na spol, vrsto športa in čas dnevnih treningov, oziroma tekmovanja ter posebnih prehranskih potreb. Le skrbno načrtovana prehrana vrhunškega športnika zagotovi potrebe po energiji, hranilih in esencialnih snoveh, ki so pri telesnih naporih bistveno povečane in nujne za normalno delovanje organizma. Optimalna prehranska podpora zagotavlja boljše športne dosežke, hkrati pa varuje športnikovo zdravje.

SPLETNI VIRI:

-<http://www.topendsports.com/nutrition/olympic-ancient.htm> (28. 9. 2017)

-<http://www.zlsd.si/kako-so-se-sportniki-prehranjevali-skozi-zgodovino/> (28. 9. 2017)

-<http://www.topendsports.com/nutrition/olympic-ancient.htm> (28. 9. 2017)

-<http://www.humankinetics.com/excerpts/excerpts/origins-and-history-of-sport-nutrition> (28. 9. 2017)

-http://ss1.spletnik.si/4_4/000/000/3c3/76d/PREHRANA_SPORTNIKA-1-.pdf (28. 9. 2017)

-<http://www.mf.uni-lj.si/dokumenti/ab865db3c303c7de4cdf182c933be5dd.pdf> (28. 9. 2017)

* Zarja Romih Jelenc, Brina Poropat, učenki 9. b razreda OŠ *Tabor I Maribor*, mentorica: Simona Klinger.

KMEČKA KUHINJA V SREDINI 20. STOLETJA NA OBMOČJU SVEČINSKIH GORIC

Barbara KUMPUŠ, Zala ČMAVC*

Kuhinja je prostor za pripravo hrane, v njej se zbiramo pri obrokih, razpravljamo o dnevni dogodkih. Iz kuhinje se širijo vonjave po celi hiši. Kuhinja daje pečat vsakemu domu, je zavetje družine. Kmečke kuhinje sva preučevali na osnovi zapisov pričevalcev iz posameznih domačij (Elšnik, Pliberšek, Gamser, Gaube, Jamšek, Kren, Mandl, Mukenauer, Šerbinek, Vdovič, Vračko, Vrezner) in s pomočjo eksponatov iz šolske etnološke zbirke ter iz muzejske zbirke na Keblu.

Že v pradavnini so se ljudje zbirali ob ognju, na njem so pripravljali hrano, ob njem so se grel in tudi spali. V srednjem veku so bile kuhinje polne dima, saj hiše niso imele dimnika, poznamo jih kot črne kuhinje. Tovrstne kuhinje so se na našem podeželju ohranile še v sredino 20. stoletja. Pri Mukenauerjih v Svečini so imeli črno kuhinjo do 1930. Pri Pliberšku v Svečini še zmeraj hranijo burkle in hobnersko – lončeno posodo, ki je počrnela. V kuhinji je ohranjen stari velb – obok, v katerem so vzdani trije železni rinki – obroči, ostanki črne kuhinje, kamor so vpenjali lesene palice, kjer so bile postavljene lončene – glinaste posode. V 19. stoletju so se pojavili štedilniki z zaprtim ognjiščem, ki so lahko grel večjo kuhalno površino. Kuhinja je služila tudi kot dnevni prostor, spalnica in zvečer umivalnica. Vodo so prinašali s čebri iz vodnjakov, štedilnik je služil tudi za ogrevanje. Večje spremembe je kuhinja na podeželju doživela v drugi polovici 20. stoletja z razširitvijo električnega omrežja in vodovodno napeljavo. V mestnem okolju se je v 20. stoletju uveljavila frankfurtska kuhinja – majhna kuhinja s standardizirano obliko elementov, ki je omogočila optimizacijo kuhanja in priročnost elementov. Poggenpohlova kuhinja je nadaljevala s standardizacijo elementov v izmenljivih kosih. Takšno kuhinjo poznamo še danes. Temu so sledile tako imenovane švedske kuhinje, v katerih so kuhinjski elementi imeli lesene fronte. Kasneje so prišli v modo sintetični materiali, najprej v beli, nato tudi v drugih barvah. V kuhinji so se po drugi svetovni vojni pojavili električni aparati: mešalniki, pekači, hladilniki, električni in plinski štedilniki. Tudi kmečka kuhinja je doživela velike spremembe.

V Kmetijsko gospodinjstvo šoli v Svečini so se 1939. leta dekleta učila, kako morajo poskrbeti za vzorno kmečko kuhinjo. »Kuhinja mora biti svetla, zračna, primerno velika, obrnjena na sever. Okna naj bodo dvodelna, zgornji del naj bo vedno odprt, v večjih kuhinjah naj bodo ventilatorji. Štedilnik vzdani v kotu, na stenah police, zlasti če je kuhinja mala. Dober štedilnik je tisti, ki dobro vleče, ima očiščen dimnik, kurišče ne sme biti preveliko, da toplota ne uhaja skozi dimnik. Tudi rešeto ne sme biti preveliko, kurišče mora biti obdano s šamotno opeko. Če razpoka, le-te zamažemo z zmesjo ilovice. Vrhnje plošče miz naj ne bodo barvne, temveč lesene, priporoča se javor. Če je smrekova miza je zelo občutljiva, jo je treba zaščititi s platnom. Miza za pripravo jedi naj bo blizu štedilnika, omara za posodo blizu umivalnika.«

Kmečka kuhinja je bila in še zmeraj je velika; je središče življenja v hiši. Vhod v kuhinjo je bil naravnost iz veže, v katero si vstopil skozi velika lesena dvodelna vrata. Kuhinja je imela iz opeke velban strop. Tla so bila lesena. Štedilnik je bil vzdani v kotu. Pri Vdovičih so štedilnik vzdali leta 1900, pri Pliberških 1930. Pod štedilnikom je bila pečka – odprtina za drva. Pri Gaubejevih je bil štedilnik obložen s keramičnimi ploščicami bež barve, na vrhu jih je zaokroževal rožnat rob z vzorcem nageljnov. Na veliki grelni plošči so bile tri odprtine. Ena odprtina je imela enajst rinkov – obročev, dve pa po šest. Pri peki je bilo treba znati kuriti. Pomembno je bilo, kam so položili drva in kako so kurili. V tako imenovani glavi štedilnika sta bila prostora – pečici in grelec vode na pipo. Iz kuhinje se je kurilo v krušno peč, kjer so hkrati pekli šest do sedem kolačev kruha. V peči so sušili tudi različna semena. Pri Vdovičih na Špičniku so ob štedilniku imeli vzdane tri kotle 60, 100 in 170 litrski in velik leseni čeber za pomije. Kotle so odstranili leta 1941. Nekatere kmečke kuhinje so imele izhod v posebno svinjsko kuhinjo, kjer so kuhali za živino. Za kuhinjskimi vrati je bil voserpank – vodna klop s škafi, kasneje z vedri vode. Pri Gamserjih na Plaču so imeli v času pred drugo svetovno vojno betonska korita, v katerih so prali posodo, odpadna voda se je stekala v vedra. Pri Gaubejih na Špičniku so posodo pomivali na klopi, 1933 so v hišo napeljali vodovod. Večina večjih kmetij v Svečinskih gorica si je komaj po drugi svetovni vojni napeljala vodovod iz lastnih studencev, kar je bistveno olajšalo delo v kuhinji.

V nasprotni smeri od štedilnika je bila velika miza, nad katero je bil v kotu križ in stenski sklednik. Posebna vrsta mize – tobl – je bila čez noč ležišče. Zvečer so sneli vrhno ploščo, v toblu so spale domače hčere ali pa dekle. Miza je imela dva ladla – predala, v enem je bil kruh in nož, v drugem pa drobni predmeti za vsakdanjo rabo. Okrog mize sta bili dve klopi z ali brez naslonjala, ponekod so imeli tudi štokerle – male stole brez naslona. Stol z naslonom je pripadal gospodarju. Za mizo je imel vsak član družine svoje stalno mesto. Mizo so pokrili le ob praznikih s platnenim vezenim prtom. Pri večini kmetov je v kuhinji vsak dan jedlo od 12 do 15 ljudi, domači, delavci, viničarji, hlapci in dekle. Prvotno so jedli z lesenimi žlicami. Še po vojni so jedli iz lončenih posod, otroci pa iz plehnatih – aluminijastih krožnikov. Pri Vreznerjih na Ciringi so v kuhinji posebej jedli domači; delavci, hlapci in dekle v mlajševski hiši – jedilnici za delavce, v kateri je bila lina za dostavljanje hrane iz kuhinje.

Do druge svetovne vojne so vsi za mizo jedli iz ene lončene sklede, kasneje so začeli uporabljati plehnate – pločevinaste – aluminijaste krožnike in debele bele porcelanaste krožnike. Posodo so shranjevali v zidne omare, ki so se zapirale z dvokrilnimi vrati. Za boljšo posodo, stekleno, keramično, porcelanasto, so uporabljali kredence. Vsaka kmečka gospodinja je imela porcelanast jedilni servis, ki so ga uporabljali samo za obiske, če je k hiši prišel župnik, učitelj, sorodniki in za svečane priložnosti. Pri Vreznerjih je bil dragocen porcelanast servis 12-delni, k hiši je prišel kot poročno darilo priče. Jedilni pribor je bil železen. Žlice in vilice so ribali s peskom in pepelom, da niso čisto počrnele. Med drugo svetovno vojno in po njej so uporabljali aluminijaste žlice. Mleko so kisali v glinenih posodah v omari na hodniku. Buče različnih velikosti od pol do sedem litrov, različne oblike, z ročajem, z ducom – dulcem ali s prijomalom na vrhu, tem so rekli kropošnice ali pomošnice – majolke, so uporabljali za pijačo – jabolčnik. Lončeno posodo, suho robo, ribeže za pranje perila, različno orodje so kupovali na vsakoletnem sejmu na Jožefovo. Gospodinje so v kuhinji prale perilo v velikih kadeh, na štedilniku so v velikih loncih prekuhavale belo perilo. Po večerih so likale z likalnikom na vroč kamen ali žerjavico.

Pri Krenu na Plaču so v kuhinji tudi kolinili – klali tudi do 300 kg težke svinje. Zgodaj zjutraj so povabili viničarje, da so svinjo držali. Sledil je obvezen štampel – šilček žganja, zaklano svinjo so odnesli v kuhinjo jo dali na kozo – podstavek za obdelavo svinje in tam so v istem dnevu končali vse delo. Špeh – slanino so obesili na podstrešje, da se je sušil in šele po določenem času zmleli v zaseko. Takšna se ni kvarila, ker je bilo v njej manj vode. Zaseko, mast, ocvirke in prekajeno meso so vmesili v lesene kible in jih postavili v hladne špajze – shrambe.

Kuhinja je bila tudi prostor druženja in večernih opravil. Pri Elšniku na Slatini so v jesen šolali – ličkali. Kuhinjo so izpraznili večjih kosov pohištva, vanjo nanosili koruzo in jo v enem večeru zličkali. Na ličkanje je prišlo od 20 do 30 sosedov. Veliko so prepevali, pili pijačo – sadjevec, jedli kuhane zimske hruške in kruh. Po končanem delu je bila muzika s harmoniko in so plesali.

Kmečka kuhinja danes ni več prostor za pranje perila, kjer bi imeli kolone, kjer bi ličkali koruzo. Marsikje še zmeraj kuhajo na štedilniku z drvmi, vendar tudi na štedilniku na plin in elektriko. V kuhinji diši po domačih dobrotah, za leseno mizo, ki je zmeraj pokrita s prtom, se dobro je in pije odlično vino in domači jabolčni ali hruškov sok. Še zmeraj je prostor, kamor pridejo obiskovalci in delavci na kmetiji. Pomembni družinski pogovori se odvijajo v kuhinji.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Nina KOREN MAČEK, Materiali pri kuhinjski opremi, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Biotehniška fakulteta, Ljubljana, 2015.
- Marija RADMILOVIČ, Od hiše do hiše, Zgodbe svečinskih in okoliških hiš, KUD Jože Stupnik Svečina, Svečina, 2015.
- Marija RADMILOVIČ, Med vinogradi in mejo, KUD Jože Stupnik Svečina, Svečina, 2010.
- Petra JAMŠEK, Sara KREN, Izobraževanje kmečkih gospodinj 1937–1948, raziskovalna naloga, Svečina 2009.

Viri:

- Zvezek Gospodinjstvo Makovšek Marija, 1939/1940 Kmetijsko gospodinjstva šola, arhivsko gradivo v muzejski zbirki OŠ Kungota.

* Barbara Kumpuš, Zala Žmavc, učenki 8. b razreda OŠ Kungota, mentorica: Mari Karnet.

KUHARSKE KNJIGE PONUJAJO ZANIMIVE JEDILNIKE

Amanda SIVEC, Eva TERGUŠEK*

Za svojo raziskovalno nalogo sva si izbrali primerjavo jedilnikov, ki sva jih našli v stari in v sodobni kuharski knjigi. Primerjali sva izbrana jedilnika, sestavili in izvedli anketo, njene rezultate pa upoštevali v zaključku najine naloge.

JEDILNIK IZ LETA 1947

Štajerska juha

Potrebuješ: ¼ litra fižola, 4 krompirje, moko, kis, poper, mast in lovorjev list.

Priprava: že zvečer namočimo fižol, drug dan pa vodo zavremo in jo odcedimo, fižol zalijemo s toplo vodo in ga do mehkega skuhamo. V slani vodi posebej kuhamo olupljen in na kocke narezan krompir. Naredimo prežganje iz masti, dodamo drobno narezane čebule in 3 žlice moke. Stresemo fižol in krompir skupaj, dodamo prežganje in dobro premešamo. Dodamo lovorjev list, malo kisa in popra. Če je potrebno, posolimo. Pustimo malo vreti, preden damo na mizo.

Goveji golaž in polenta

Za golaž potrebuješ: sveže goveje meso, mast, čebulo, papriko, korenje in peteršilj.

Priprava: na masti prepražimo veliko drobno narezane čebule, dodamo na koščke narezano meso, potrosimo z malo paprike, polijemo z žlico kisa, dodamo košček korenja, pokrijemo in dolgo parimo. Ko se bo meso osušilo, ga potrosimo z malo moke, premešamo in zalijemo z vodo. Pustimo še malo vreti, da bo meso mehko.

Za polento potrebuješ: liter vode, pol litra koruznega škroba, mast z ocvirki.

Priprava: v slan krop damo košček masti in zakuhamo zdrob. Ko vsujemo zdrob v vodo, dobro premešamo. Dolgo mešamo. Z lopatico ali žlico zajemamo, polagamo na krožnik in zabelimo z razgretimi ocvirki.

Ananasov kompot

Potrebuješ: 20 dag sladkorja, ¼ litra vode, ananas narezan na koščke, košček cimeta, nekaj klinčkov.

Priprava: sladkor damo v kozico, polijemo ga z vodo, dodamo cimet in klinčke ter pustimo, da zavre. Odstranimo klinčke in dodamo ananas. Pustimo vreti 7 do 10 minut.

SODOBNI JEDILNIK

Domača piščančja juha

Potrebuješ: piščanca, 1 čebulo, 2 korenčka, 1 koren peteršilja, košček zelene, 100 g domačih rezancev.

Priprava: čebulo popečemo, da potemni. Korenček, peteršiljev koren in zeleno olupimo. Piščanca kuhamo v slani vodi, ki ji dodamo nekaj popra, popečeno čebulo, olupljeno zelenjavo in razpolovljen paradižnik. Ko sta korenček in peteršiljev koren kuhana, ga po 15 minutah vzamemo iz juhe. Juho kuhamo 1 uro in pol. V precejeno juho zakuhamo rezance, dodamo kuhan korenček in peteršilj.

Tortilja

Nareži različno zelenjavo, dodaj kuhano piščančje meso, vse skupaj dobro premešaj. Po želji lahko dodaš tudi svoje sestavine. Naloži v tortiljo in jo zvij. Na tortiljo namaži kislo smetano in naribaj sir. Daj v pečico in grej, dokler se sir ne stopi.

Jabolčni zavitek

Jabolčni nadev: 1 kg kislih jabolk, 10 dag masla, 1 žlička cimeta, sladkor. Testo: 30 dag presejane moke, 1 žlica sladkorja, 2 dl mlačne vode, 1 jajce.

Testo: Vodo zmešamo s stepenim jajcem, soljo in sladkorjem. Dodamo moko in dobro pregnetemo. Položimo testo na pomokano desko in ga gnetemo 10 minut oz. dokler ne postane voljno. Pustimo pokritega v naoljeni in

topli posodi eno uro. Nato razgrnemo po mizi prt, dovolj velik, da visi čez stranice. Rahlo ga pomokamo in položimo testo v središče. Z valjarjem ga zvaljamo v krog. Potisnemo roko pod krog in ga pustimo ležati na hrbtni strani roke z dlanmi navzdol. Razgrnemo testo po mizi. Vlečemo ga navzven, medtem ko se premikamo okoli mize. Testo mora postati tenko kot papir. Odrežemo debelejšje robove, ki visijo navzdol, ostane jih le nekaj centimetrov. Poškropimo z maslom.

Nadev: Pripravimo stopljeno maslo. Olupimo in tenko narežemo jabolka. Dodamo sladkor in cimet in zmešamo. Nadev razgrnemo po pomaščenem testu in potresemo z rozinami. Vse skupaj zvijemo, da dobimo zavitek. Vložimo ga v pekač in premažemo z maslom. Pečemo v pečici pri 180 stopinjah eno uro.

PRIMERJAVA, UGOTOVITVE

Nekoč so za veliko jedi uporabljali mast, danes jo uporabljajo le redki. Dodajali so veliko začimb z vrta, danes uporabimo kar kupljene začimbe ali vegeto, le nekateri imajo na vrtu svoje začimbe. Nekoč so jedli veliko zelenjave, danes je jemo manj. Vse več imamo hitre prehrane (hamburger, pica ...). Veliko je ljudi, ki doma sploh ne kuhajo in hodijo le v restavracije. Nekoč so meso jedli le ob nedeljah in praznikih, ostale dni pa bolj preprosto hrano. Večinoma so pili vodo ali mleko, danes pijejo več gaziranih, sladkih in alkoholnih pijač.

Ugotovili sva, da so v starih časih jedli bolj zdravo, kot jemo danes. Jedi so se spreminjale, a ugotavljava, da so jabolčni zavitek pripravljale že naše prababice, le malo drugače kot danes.

Anketirali sva 100 anketirancev, od tega je bilo 75 žensk in 25 moških. Med ženskami je bilo največ starih nad 60 let, kar 39% (29 anketirank), starih med 30 in 45 je bilo 20% (15 anketirank), med 10 in 15 let pa 41% (31 anketirank).

Pri moških je bilo starih nad 60 let 12% (3 anketiranci), med 30 in 45 let 32% (8 anketirancev), med 10 in 15 leti starosti pa 56% (14 anketirancev).

Anketni vprašalnik je zajemal naslednja vprašanja:

1. Katero jed jeste najpogosteje?
 - a) testenine
 - b) pica
 - c) juhe
 - d) drugo hitro hrano
 - e) drugo (kaj?): _____
2. Kako pogosto jeste zunaj (v restavracijah)?
 - a) vsak dan
 - b) 3x tedensko
 - c) 1x tedensko
 - d) 3x mesečno
 - e) 1x mesečno
 - f) zelo redko ali nikoli
3. Kako pogosto se na vašem krožniku najde zelenjava?
 - a) vsak dan
 - b) 3x tedensko
 - c) 1x tedensko
 - d) nekajkrat na mesec
 - e) zelo redko
 - f) nikoli
4. Ali gojite začimbe, zelenjavo na svojem vrtu? DA NE
 Če DA, kaj? _____
5. Kako začinite svojo hrano?
 - a) najpogosteje uporabim vegeto

- b) uporabim kupljene začimbe
- c) začimbe s svojega vrta

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Pavla ZAKONJŠEK, Praktična kuharica, Samozaložba, Celje, 1947.
- Kuhamo z Matejem in Tomom (*prospekt trgovskega podjetja LIDL*), 2016.

Spletni vir:

- <https://www.kulinarika.net/recepti/2481/sladice/strudelj-jabolcni-sirov-zavitek> (povzeto 7.10.2017).

* Amanda Sivec, Eva Tergušek, učenki 8. razreda OŠ Selnica ob Dravi, mentorica: Emica Škrinjar.

PONUDBA V GOSTILNI BENO V STARŠAH

Tjan PREMZL, Gal PREMZL*

V Staršah na Dravskem polju je družinska gostilna Beno, ki je luč sveta ugledala pred 58. leti. Pisalo se je leto 1955, ko sta Dragica in Štefan Premzl, 31. decembra, kupila staro hišo. Nekaj let kasneje se jima je porodila ideja o odprtju gostilne. Idejo sta avgusta leta 1959 tudi uresničila, gostilno pa poimenovala Štefan. Kmalu sta razširila ponudbo za svoje goste in leta 1972 presenetila z otvoritvijo kegljišča. 1. januarja leta 1979 je gostilna dobila novega lastnika in novo ime. Takrat je gostilno prevzel Beno Premzl, ki pa je gostilno poimenoval kar po sebi. Gostilno je uspešno vodil mnogo let, pri čem mu je pomagala njegova žena Nežika. Njuno delo je obrodilo sadove, tako sta leta 2004 odprla popolnoma novo gostilno s prenočišči. Vodstvo gostilne sta pred kratkim predala sinu Mihi. Tako kot se je spreminjal videz gostilne, se je spreminjala tudi njena ponudba.

Nekoč so se ljudje največkrat odločali za slavlja v gostilni, ko so praznovali rojstne dneve (Abrahama) in poroke, veliko pa je bilo tudi sedmin.

Danes pa so v naši gostilni različna slavlja. Največkrat se družba zbere še vedno zaradi praznovanj rojstnih dni, slavijo kar vsako okroglo obletnico in tudi polnoletnost. Veliko je porok in njihovih obletnic ter praznovanj ob prejemu svetih zakramentov (obhajilo, birma, krst). Ljudje v gostilni praznujejo tudi zaključek leta, odhod v pokoj, deklščino, fantovščino... Zaradi neposredne bližine pokopališča pa imajo še vedno veliko sedmin.

Nekoč so v se naši gostilni pripravljale kurja obara, goveji golaž, goveja in kislja juha, svinjska pečenka z rižem ali s praženim krompirjem, razne solate. Vsako nedeljo zjutraj po maši so postregli s kisljo juho. Gostilno so odprli že ob 5. uri zjutraj, saj so ljudje hodili že pred mašo in pred službo na deci *rože* ali encijana, ob nedeljah, ko se je kuhalo žganje, pa na deci kuhanega žganja.

Danes gostilna Beno slovi predvsem po enolončnicah, kot so goveji golaž, pasulj s klobaso ali vratovino, vampi, segedin golaž. Veliko prodajo tudi pic ter zrezkov pripravljenih na različne načine in raznih jedi z žara. Gostilno odprejo ob 8. uri, saj strežejo tudi malice.

Nekoč so za slavlja hrano pripravljali v več hodih. Najprej so postregli govejo juho, govedino, riž, vinsko omako, jabolčni hren in pražen krompir. V drugem delu so postregli z ocvrtim piščancem in solato, ki je bila postrežena v veliki skledi. Sledila sta kavica ter sladica. Za sladico so bili največkrat skutin ali jabolčni zavitek, domač kompot, manjkati pa ni smela niti orehova potica. Proti jutru se je prilegla še kislja juha. Tako kot ni smela na poroki manjkati orehova potica, pa ni smela manjkati niti torta. Zanimivo je bilo, da sta mladoporočenca nekoč v dar dobila torto skoraj od vsakega povabljenega svata. In ko so torte začeli rezati, je polovico torte dobil svat nazaj, da jo je lahko odnesel domov, drugo polovico pa so razrezali in razdelili med povabljene goste. Potice in zavitke so pripravljali v gostilni, za ostalo pecivo pa so poskrbeli slavljenici.

Danes je izbira slavnostnih jedi zelo pestra. Slavljenici se največkrat odločijo za dve vrsti juhe, govejo in gobovo ter za plošče mesnih jedi in priloge. Na prvi plošči je govedina v čebulni omaki, različne mesne rolade, pečen ali ocvrt piščanec ter priloge, kot so skutini štruklji, riž, pražen krompir, kroketi, kuhana zelenjava. Solate so postrežene porcijsko ali v solatnem bifeju. Na drugi plošči so jedi z žara ter lignji, za prilogo pa je običajno pečena zelenjava, ocvrt krompir, njoki, riž. Sledita kavica ter sladica. Hišna sladica gostilne Beno je grmada, vse bolj popularne pa so tudi sladice v kozarčkih. Proti jutru se gostom prileže tudi kislja juha. Gostje lahko vedno izbirajo med klasično porcijsko postrežbo, jedmi na ploščah ali pa ruskim bifejem.

Nekoč je tudi na sedminah bila hrana bolj preprosta kot danes. Prva jed na sedmini je bila največkrat kurja obara. Po njej so postregli z narezki z domačimi salamami, domačo vloženo zelenjavo ter domačim kruhom.

Danes pa so za sedmine značilne razne jedi na ploščah ali porcijsko servirani meniji, katerim pa sledi tudi kavica in razno pecivo.

Nekoč so za vse jedi uporabljali le globoke krožnike. Mize so bile večinoma pogrnjene z belimi prti. Pijača so stregli v nizkih kozarcih, ki so imeli prostornino le okrog enega decilitra.

Danes uporabljamo kozarce, krožnike, pladnje in skledе različnih velikosti in oblik. Pestra je tudi izbira različnih prtov, nadprtov, papirnatih servetov in tekačev. Za vsako jed uporabljamo svoj krožnik. Tudi dekoracije postajajo vedno bolj izvirne. Veliko je balonov, svečnikov, različnih vazic...

Današnja ponudba hrane je veliko pestrejša kot nekoč, je pa zagotovo enako okusna, sveže pripravljena in domača kot včasih, saj znanje Dragice in Nežike Premzl potuje iz roda v rod. Tega znanja so zdaj deležni že tudi njihovi pravnuki oziroma vnuki.

USTNI VIRI:

- Nežka PREMZL, Starše, pridobitev vira junij–september 2017.
- Beno PREMZL, Starše, pridobitev vira junij–september 2017.
- Ivo PREMZL, Starše, pridobitev vira junij–september 2017.
- Miha PREMZL, Starše, pridobitev vira junij–september 2017.

* Tjan Premzl, Gal Premzl, učenca OŠ *Starše*, mentorica: Jana Dobnik.

MALI SIMPOZIJ 2018

Obleka naredi človeka - kdo naredi obleko?

Pokrajinski muzej Maribor
16. oktober 2018

OBLEKA NAREDI ČLOVEKA – KDO NAREDI OBLEKO?

Laura Šinič *

Pregovor pravi: *Obleka naredi človeka*. Velja, kadar je zunanost odločilna pri ustvarjanju prvega vtisa, mnenja o ljudeh ali stvareh. Na podlagi prvega vtisa sklepamo o človekovih lastnostih, izkazujemo spoštovanje ali prezir. Na človeku nas navadno pritegneta obraz in obleka. Žal je prav embalaža tista, ki ga naredi bolj zanimivega, privlačnega, skratka drugačnega.

Seveda na podlagi izgleda sklepamo o nekaterih lastnostih človeka. Vemo pa, da nekateri kljub brezhibnemu videzu in dragim oblačilom naredijo le neznamenit vtis. Po drugi strani pa obstajajo ljudje, ki so vam takoj privlačni ter šele ob natančnejšem pogledu opazite, da niso niti posebej prikupni niti lepo oblečeni. Odločilno je torej, kako se predstavimo in ne, kaj si oblečemo. S tega vidika pregovor, da obleka naredi človeka, ne drži.

Kdo naredi obleko?

Obleko naredi ali izdelava šivilja, krojač oz. modni oblikovalec. Najprej mora modni oblikovalec dobiti zamisel, kakšna bo obleka in jo narisati. Nato se izdelava kroj, to je model iz papirja. Po tem modelu šivilja/krojač iz blaga izreže dele obleke. Te dele mora nato sešiti da bi nastalo oblačilo.

Predstavitev izdelovalca oblačil (šivilja oz. krojač)

Intervjuvanka: Narcisa Zahovič.

Starost: 52 let.

Kraj pridobitve vira: Maribor, prostori šiviljstva Magnolija s.p.

Kaj Vas je navdušilo na tem poklicu?

Moja mama je bila šivilja, zato mi je ta poklic bil precej blizu. Všeč so mi bili končni izdelki, ki so nastajali iz kosov blaga in zato sem se odločila da bom tudi sama nadaljevala tradicijo in se šolala v tej smeri.

Kakšno orodje uporabljate pri svojem delu – poklicu?

Pri svojem delu uporabljam naslednja orodja oz. pripomočke: škarje, igle, kredo, ravnilo, merilni trak, šivalni stroj in likalnik.

Kako poteka Vaš delovni dan?

Zjutraj najprej preverim, kaj je treba v tem dnevu dokončati, da ne bi prišlo do zamude pri rokih predaje oblačil. Čez dan sledi še sprejem strank in naročil, dogovarjanje rokov. Drugače pa moje delo večinoma obsega naslednja naloga: krajsanje oblačil, ožanje oblačil, krojenje in šivanje.

Kaj je bilo potrebno za pridobitev tega poklica?

Da sem pridobila znanje in sposobnosti za ta poklic, sem uspešno dokončala štiriletno srednjo šolo za konfekcijskega tehnika ter še dodatno dvoletno srednjo šolo za modelarja.

Kako dolgo se že ukvarjate s to obrtjo?

V tem poklicu sem že 20 let.

Čemu oblačila?

Oblačila nosimo že več tisoč let. Najpomembnejši razlog, ki je pripeljal do njihovega izuma, je bila potreba naših prednikov, da se zavarujejo pred mrzlim, vročim, vlažnim ali suhim podnebjem. Jamski ljudje v ledni dobi npr. so nosili živalske kože, da bi jim bilo topleje, in tako še zmeraj počnejo nekatera inuitska (eskimska) ljudstva - v nasprotju z njimi pa so nekatera afriška ljudstva nosila ali še zmerom nosijo le malo oblačil. V marsikateri družbi imajo goloto za neolikano. Obleka zakriva telo, kadar bi bila golota nesprejemljiva. V nasprotju pa je v FKK

(kratica za nemški izraz - Frei Koerper Kultur - Kultura svobodnega telesa) golota standard in je oblečena oseba v tej družbi nezaželjena.

Zgodovina oblačenja

Človeku je zunanji videz že v preteklosti veliko pomenil. Z oblačili so ljudje izražali sebe, skupnost in čas v katerem živijo. Najprej so bila oblačila zelo preprosta, vendar so kmalu začela pridobivati na dekorativnem pomenu. O prvih oblačilih pričajo arheološke najdbe in stenske slikarije. Oblačila so izdelovali iz prepletene ločja, trav in živalskih kož. Zаметki preprostega tkanja segajo 27.000 let nazaj. Sčasoma so se kožam naučili odstraniti dlako in nastalo je usnje. Oblačila so sešili s koščenimi iglami ali posukanimi žilami. V poznejšem obdobju sta se pojavila lan in volna. Tako so začeli na primitivnih statvah tkati in dodajali so vzorce. Na Japonskem so v tem času že uporabljali svilo.

Materiali za oblačila

Skozi čas in razvoj so uporabljali različne materiale/surovine za izdelavo oblačil in nekatere od teh so še danes v uporabi:

- živalsko kožo ali krzno kot zaščito pred mrazom poznamo že 30.000 let; najprej so si kože samo ovijali okrog telesa dokler se niso naučili prilagoditi jih telesu,
- lubje je eno najstarejših surovin za oblačila; zmešali in stolkli so ga v vodi, da se je zmeščalo, nato so ga namazali z oljem in pobarvali ter ovili okrog telesa,
- volno so začeli uporabljati za izdelavo oblačil že pred 10.000 leti,
- lan,
- konoplja je med najbolj trpežnimi naravnimi materiali,
- bombaž,
- celuloza,
- svila oz. sviloprejestvo prihaja iz Kitajske,
- sintetična vlakna so iznašli v 20. stoletju.

Sedanjest

Dandanes smo ljudje veliko bolj svobodomiseln in ne sledimo samo eni določeni modni smernici. Ni več določenih zapovedi, kako se smemo oblačiti (z izjemo določenih verskih skupin, ki jim to narekuje veroizpoved). Pravzaprav ima vsak posameznik izdelan svoj določeni slog, ki mu najbolj ustreza.

Oblačila

Oblačila so predmeti, s katerimi dopolnjujemo in spreminjamo svoj zunanji videz. Z njimi ne izražamo samo estetskega vidika, ampak imajo oblačila več funkcij: uporabno, simbolično in estetsko. Običajno je oblačilo narejeno iz blaga, usnja ali iz umetnega materiala. Najbolj pogosta oblačila so: hlače, krilo, majica, srajca, bluza, jakna, plašč, pulover, jopica in drugo. V širšem pomenu besede sodijo sem tudi obuvala, pokrivala in rokavice.

Oblačila glede na namen ali funkcijo

Namen oblačil je, da nas zaščitijo pred mrazom, pripeko in drugimi negativnimi vplivi oklice. Včasih obleka sporoča pripadnost neki organizaciji (vojaška, gasilska,... uniforma). Razlikuje se tudi po namenu uporabe (pidžama, trenerka, smoking,...). Funkcija oblačil - delo, ki ga morajo opravljati - zelo pomembno vpliva na njihovo oblikovanje. Naloga oblačil za slabo vreme je, da ščitijo človeka pred mrazom, vetrom in dežjem; videz ali barva nista tako pomembna. Oblačila za prosti čas se nosijo za različne vrste dela doma in za šport. Športna oblačila morajo biti lahka, takšna, da se v njih gibljemo z lahkoto, in pralna.

Vrste oblačil

Poslovna oblačila

Oblačila za svečane priložnosti

Oblačila za šport in rekreacijo

Delovna oblačila

- imajo žepe za orodje, se lahko perejo in ne ovirajo gibanja. Biti morajo tudi brez dodatkov, s katerimi bi se zatikali v stroje.

Zaščitna oblačila

- delavci, npr. gasilci ali delavci v nuklearnih elektrarnah, potrebujejo obleke, ki jih varujejo pri delu - plinotesne obleke, kemično odporne, vodoodporne, za enkratno uporabo itd. Čebelar se obvaruje pred čebelami z obleko z dolgimi, tesnimi rokavi in čebelarskim pokrivalom s pajčolanom.

Uniforme

- ljudje, ki pripadajo isti skupini ali organizaciji, pogosto nosijo podobna oblačila, tako jih zelo lahko prepoznamo. Takšna oblačila se imenujejo uniforme. Uniforme spodbujajo občutek pripadnosti in tovarništva, zato so mnogi ljudje ponosni na svoje uniforme.

Zaključek

Danes se moda spreminja zelo hitro in posebej mladi smo tisti, ki sledimo njenim smernicam, ki nemalokrat postanejo kar naš način življenja. Radi prevzamemo vodila, ki v nas podprejo uporniškega duha. Zahteve tržišča narekujejo oblačilom uporabno vrednost, nošnjo in izbiro materialov. Danes se celo sprašujemo, ali smo mladi sužnji modnih trendov. Od babic in dedkov poslušamo, kako je bilo včasih vse drugače, bolj preprosto in predvsem bolj zdravo.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- ROWLAND-WARNE, L., Oblačila, Pomurska založba, Murska sobota 1995.

Spletni viri:

- http://www.sprichwort-plattform.org/sp/Obleka%20naredi%20%C4%8Dloveka#ref-Obleka_naredi_človeka-1.

- <http://projekti.gimvic.org/2009/2e/moda/zgod-mode.html>.

- http://www.zveza-zpm-mb.si/attachments/sl/303/Zakaj_ima_vecina_slovenskih_predsob_ogledala.pdf.

- <http://sl.wikipedia.org/wiki/Obleka>.

- http://www.gorenjskiglas.si/novice/priloga_letopis/index.php?action=clanek&id=17563&from=arhiv.

* Laura Šinič, učenka 5. b razreda OŠ Leona Štuklja Maribor, mentorica: Polona Drozg.

ŠIVILJE – MOJSTRICE OBRTI IN NAREKOVALKE MODE

Mia MIHOLIČ, Karolina PERNEK, Melanie ŽLAHTIČ *

Žensko obleko so v 20. stoletju na Štajerskem – v Slovenskih goricah in v Dravski dolini šivale izučene, pa tudi priučene šivilje. Podobno kot čevljarji in krojači so še med svetovnimi vojnami hodile na dom, v štero, večinoma jeseni in pozimi, redkeje spomladi in poleti. Na domovih so krpale, popravile ali celo naredile potrebno obleko in perilo za vso družino. Že med svetovnimi vojnami so kmetje imeli novo obleko praviloma ob božiču in veliki noči. V povprečju so si v prvi polovici 20. stoletja celo premožnejši kupili eno do dve delovni in morda praznji obleki na leto. Revnejši so kupili praznjo obleko morda na tri in tudi več let.

Učenje šiviljske obrti

Šivilje so večinoma jemale v uk učenke, da so se izučile njihove obrti. Še med svetovnimi vojnami je bil šiviljski poklic skorajda med edinimi poklici, ki je bil kolikor toliko dosegljiv tudi dekletom v kmečkem okolju. Šivanja so se bodisi priučile od matere ali stare matere ali pa na gospodinjskih tečajih. Na splošno so ženske bolj ali manj večje krpale raztrgano žensko in moško obleko. Navadno so jo krpale ob nedeljah popoldne.

Posplošena pričevanja po območjih

Na Dravsko polje, okrog leta 1920 je šivilja- žnidarica prišla jeseni, novembra, če je bilo treba pa tudi spomladi. Ostala je štirinajst dni. Jeseni je zašila perilo in gornjo obleko. Naredila je po dve obleki za deklice, eno bombažno in eno volneno, pa tudi srajce in spodnje perilo za fante. Spomladi pa je vsaki zašila še po dve letni obleki, eno za vsak dan, drugo za k maši. Dobila je hrano in plačilo.

V Slovenskih goricah v okolici Lenarta so po pričevanjih prišle v štero po tri ali štiri. Šivalni stroj so prinesle na ramiu tako, da so ga nataknile na dve palici. Potem pa je vsaka držala palico na rami na enem koncu. Šivale so dva dni, oziroma dokler dela niso končale. Naredile so moške srajce, ženske obleke, perilo in še pokrpale so, kar je bilo treba.

Nekdanja šivilja Albertina Mašek iz Gomile v Slovenskih goricah se je šla leta 1935 pri štirinajstih letih učiti za šiviljo. Štiri leta se je učila pri mojstrici. Delala je od sedmih zjutraj do sedmih zvečer z enournim odmorom. Za izpit leta 1939 je morala delati obleko pri drugi šivilji –mojstrovki. Na izpit je prišla tudi njena mentorica. Po izpitu je šivala za druge, pretežno okoliške ženske. Tedensko je naredila okrog deset predpasnikov. Boljše obleke so prišle probat. Proba je bila v petek, v soboto je ženska prišla obleko iskat. Delovno obleko je delala šest ur. Kmečke so si dale delati povprečno eno praznjo obleko na leto, redke po dve in vsaj eno za delo. Po svoji poroki je šivala samo še za dom.

Danes je šestinšestdesetletna šivilja Brigita Vrbančič pripovedovala o svojem delu v Spodnjem Dupleku. Za svoj poklic se je šolala približno 5 - 10 let. Svoje šolanje je začela okoli leta 1960 pri stari šivilji, ki je bila zelo dobro izučena. Na koncu pa je opravljala še izpit. Običajno je delala doma po naročilu. Skozi leta in leta dela si je pridobila kar nekaj stalnih strank. Najraje je delala za ženske, saj je bila s temi kosi oblačil najbolj na tekočem. Šivala pa je tudi za moške in otroke. Šivala je poročne obleke, letno perilo in obleke za posebne priložnosti. Ideje je največkrat dobila sama ali iz raznih revij. Seveda pa ni le izdelovala oblačil, tudi popravljala jih je. Za izdelavo obleke je potrebovala eno do dva tedna, odvisno od težavnosti obleke. Opravljala je še en poklic, od katerega je živela. Kot šivilja pa je bila vedno lepo oblečena. Narekovala je modo v svojem kraju.

Aleksandra Žlahtič iz Ciglenc v občini Duplek je pripovedovala o svojih starših mami Antoniji Lešnik in očetu Edvardu Kopunu. V Zg. Dupleku sta na svojem domu opravljala delo šivilje in krojača od leta 1962 do leta 1990. Oče je bil redno zaposlen in mu je krojaštvo prinašalo dodaten zaslužek. Obrti se je priučil in nato naučil tudi

svojo ženo, ki je bila gospodinja. Imeli so dve hiši. V eni je živela petčlanska družina, v drugi sta sprejemala stranke in šivala oblačila. Včasih se je zgodilo, da sta šla h komu na dom in tam kaj izmerila ali popravila. Delo je vodil oče, mati je delala po njegovih navodilih. Šivala je predvsem krila za ženske, moške in otroške hlače, posteljnino in zavese. Oče pa je šival bolj zahtevna oblačila kot so na primer srajce, ovratniki, ženske obleke, suknjiči in moške obleke. Za izdelavo enega kosa oblačil sta potrebovala 3-12 ur dela. Povečini sta imela stalne stranke iz Dupleka. Izdelovala sta oblačila za moške, ženske in tudi otroke. Upoštevala sta želje strank. Sorodnik iz Nemčije jima je nosil revijo Quelle, iz katere so stranke dobile ideje. Mati je bila običajno prva v domačem kraju, ki je nosila modne novosti iz Nemčije. Doma je imela svojo omaro s številnimi oblačili.

Šivilje in verovanje

Na Štajerskem so s šivanjem oblačil povezana tudi razna verovanja. Po nekdanjih verovanjih je veljalo pravilo, da si nevesta ne sme sama sešiti poročne obleke, pa četudi bi bila šivilja. Menda ne bi bila srečna v zakonu. Koliko vbodov bi nevesta naredila, toliko bolečine bi jo doletelo v življenju.

Zasebnih krojačev skorajda ni več

Po drugi svetovni vojni so šivilje vedno redkeje hodile na dom. S pojavom in razmahom trgovin s konfekcijo so le-te potrebovale šivilje za drobna popravila. Vaške šivilje so dobile možnost redne zaposlitve v večjih mestih. Doma pa so še v prostem času opravljale šiviljsko obrt. V zadnjih desetletjih postajajo zasebni krojači in šivilje vedno bolj redki in prav tako tudi pričevanja o nekdanjih krojačih, ki so še hodili šivat na dom v štero. Leta 2006 so našteali le še za vzorec zasebnih krojačev. Nekateri krojači in šivilje so s svojim oblačenjem dokazovali, da stopajo v korak z vsakokratno oblačilno modo, saj so skrbeli za uvajanje oblačilnih novosti.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

-Marija MAKAROVIČ, Obleka predela človeka- oblačilna kultura v kmečkem okolju na severu in jugovzhodu Štajerske od 18. do 20. stoletja, Študentska založba Litera, Maribor, 2007, str. 48-54, 399, 409.

Ustni viri:

-Brigita VRBANČIČ, 66 let, Spodnji Duplek, pridobitev vira 18. 9. 2018.

-Aleksandra ŽLAHTIČ, 43 let, Ciglence, pridobitev vira 15. 9. 2018.

* Mia Miholič, Karolina Pernek, Melanie Žlahtič, učenke 8. b razreda OŠ Duplek, mentorica: Marina Herman.

MAŠNI GVANT MOJEGA PRADEDA

Lovro REPIČ *

»Slovenske gorice – kako ste vendar lepe! Hribček za hribčkom se dvoiga iz tal, zgleda kakor bi bili tu strnjeni valovi morja, ki je odteklo pred dawnimi časi... Vsak kraj v Slovenskih goricah ponudi kaj lepega in dobrega – za oko, za veselje, za želodec, za dobro počutje, za prelepe spomine«, so zapisali naši predniki.

In prav gotovo Slovenske gorice nosijo seboj tudi svojo zgodovino in svojo pot oblačil.

V tem prispevku želim predstaviti izdelavo praznične moške obleke, ki jo je nosil moj praded, ki je živel v teh Slovenskih goricah. V letih med drugo svetovno vojno in po njej so si ljudje le s težavo privoščili nove obleke. Le-te so si dali delati ob posebnih priložnostih in jih nato nosili v glavnem ob nedeljah k maši, ob pogrebih in gostijah. Sprva so jim obleke šivali vaški krojači, redko tudi šivilje. Po letu 1960 pa so šivanje doma oz. v zasebnih delavnicah zelo hitro opuščali, saj je začela prevladovati industrijska izdelava oblek, ki so jih lahko ljudje kupili v trgovini.

Iz literature izvemo, da so nekateri krojači že med svetovnjima vojnama šivali le na svojem domu, naročniki pa so hodili merit obleko k njim. Vse delo je potekalo pretežno ročno. Pri izdelavi moškega suknjiča so bili postopki merjenja, krojenja in šivanja ročna opravila. V zadnjih desetletjih so zato postali zasebni krojači vedno bolj redki in pričevanja o nekdanjih krojačih, ki so še hodili šivat na dom, v štero, so zelo redka. K sreči v moji neposredni bližini še vedno živi krojač g. Franc Vogrin, ki je bil rojen leta 1941. Po osnovni šoli se je v letih 1956–1959 v Gornji Radgoni izučil za krojača in kasneje med letoma 1969 in 1973 izpopolnjeval še v Modelarski šoli v Mariboru. Nekaj časa je delal pri zasebnem krojaču, nato pa je služboval v podjetju Konfekcija v Mariboru in v Modni modelarski šoli v Mariboru. Sedaj je v pokoju in še vedno rad kroji ter šiva in to na šivalni stroj znamke Singer iz leta 1965.

Kakšna je bila moda moških oblek v času mojega pradedca?

Proti koncu 19. stoletja in v prvih dveh desetletjih 20. stoletja so bile moške praznje obleke narejene tako, kot je v glavnem še danes v navadi: iz enobarvnega temnega, predvsem črnega, sivega, pa tudi rjavega in modrega volnenega ali polvolnenega blaga. Še od srede 19. stoletja so ponekod ostali priljubljeni pisani, pa tudi enobarvni žametni telovniki, predvsem zelene, črne, rjave in modre barve. Praznje srajce so bile praviloma krojene iz belega bombažnega platna. Klobuk s srednje visokim oglavjem ter ožjimi ali širšimi krajci je spadal k delovni in praznji obleki. Med oblačilnimi dodatki sta si kravata in šal postopoma utirala pot pred prvo svetovno vojno. V drugi polovici 19. stoletja se je poleg fraka pojavil še žaket s spredaj zaobljenimi robovi. Hlače so imele običajno dolžino in so se proti gležnjem rahlo ožile. Proti koncu 19. stoletja je suknjič postal udobnejši z enorednim ali dvorednim zapenjanjem. Srajca je bila narejena iz navadnega bombaža, nanjo so pripenjali poškrbljene ovratnike, zapestnike in oprsje. K fraku se je nosila srajca s stoječim ovratnikom z zavihki. Okoli vratu so zavezovali ozek trak, metuljček ali bolj ugledno svileno kravato.

In kako je moj praded prišel do svojega mešnega gvanta?

Postopek izdelave moške obleke mi je opisal Franc Vogrin: ko je prišel krojač k naročniku obleke, kar je bila navada v teh krajih nekje do konca druge svetovne vojne, je najprej izrazil željo kakšno obleko si želi. Tako so se moški lahko odločali za obleke s suknjiči, ki so imeli enega, dva ali tri gumbe in enoredno zapiranje ali pa enako število gumbov in dvoredno zapiranje. Po izboru modela je krojač vzel mere za novo obleko. Krojač je najprej izmeril dolžino hrbta od vratu do pasu in nato od vratu do konca predvidene dolžine suknjiča. Sledila je širina hrbta, ki jo je izmeril v področju pleč. Nato je izmeril širino ramen, to je razdaljo od vratu do konca ramena ter dolžino rokava, to je dolžino od ramena do zapestja. Potem sta se izmerila še obseg prsi, ki se je meril pod pazduhami in obseg bokov t. i. bočni obseg.

Sledila je izdelava kroja. Najprej je krojač izrisal kroj na papir po dejanski velikosti in ga nato izrezal. Izrezane dele je položil na blago in jih izrisal s krojaško kredo. Po izrisu je izrezal dele blaga. Sledilo je jačanje delov blaga na nekaterih delih, npr. na koncu rokava, na ovratniku in na prsnem delu. Pri tem je uporabljal posebno lepilo in likalnik. Po utrjevanju je sledilo šivanje. Najprej je zašil prsni del, nato stranske dele, potem pa še sprednji šiv rokava, srednji šiv zadnjega dela do razporka ali do konca. Ko je s šivanjem končal, je moral šive zlikati. Po likanju je vstavil trdilo, ki je na sprednjem delu suknjiča. Potem je krojač vse dele sestavil in jih spojil s *hefto*. Po izdelavi suknjiča so se izdelale še hlače.

Po *heftanju* je sledila prva proba. Pri prvi probi je krojač preveril kako obleka ustreza naročniku. Spremembe je označil z bucikami ali kredo. Proba je pokazala ali je potrebno obleko podaljšati ali skrajšati, zožiti ali razširiti. Po probi je ločil rokavne šive na ramenih, ločil prednji in zadnji del suknjiča. Nato je spremembe popravil ob šivih, kjer je blago odrezal ali podšil oz. prišil. Po prvi probi je sledila še izdelava žepov, fazon ovratnika na koncu pa še podlage.

Sledila je druga proba, kjer je popravil manjše podrobnosti in sledilo je dokončno šivanje obleke. Ko je bila obleka zašita, je izdelal še gumbnice in prišil ovratnik. Na koncu je obleko še zlikal.

Tako, obleka mojega pradedja je bila narejena in praded je lahko odšel k nedeljski maši, k *dohtarju* ali v mesto. Skrbno je čuval obleko, saj je bila več ali manj edina, ki jo je imel za tako imenovane boljše priložnosti. Ker so ljudje takrat hodili večinoma le k maši, so jo tudi imenovali *mešni gvant*.

Tako je bilo, ko je bil praded še mlad. Z leti pa se je spreminjal standard življenja, z njim pa način oblačenja in tudi moška moda. Tako tudi moj praded v jeseni svojega življenja ni več hodil h krojaču ampak v trgovino in si tam kupil obleko, ki pa je ni uporabljal samo kot *mešni gvant*.

Zanima me, kako se bo spreminjala moda in kakšno obleko bo nosil moj pravnuk???

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

-Heribert SAMUDA, Tehnologija konfekcije, Modna modelarska šola Maribor, Maribor, 1975.

-Lea PISANI, Obleka – kaj, kdaj, kako, (samozaložba), Ljubljana, 2011.

-Marija MAKAROVIČ, Obleka predela človeka : oblačilna kultura v kmečkem okolju na severu in jugovzhodu Štajerske od 18. do 20. Stoletja, Litera, Maribor, 2007.

Ustni vir:

Franc VOGRIN, roj. 1941, Štajngrova, pridobitev vira 23. 9. 2018.

Spletni viri:

<http://citymagazine.si/clanek/preverite-kako-se-je-moska-obleka-spreminjala-skozi-cas/suits-hanging/>(21. 9. 2018).

* Lovro Repič, učenec 9. a razreda OŠ Benedikt, mentor: mag. Milan Repič

ŽENSKA OBLAČILA V SLOVENSKIH GORICAH KONEC 19. IN V ZAČETKU 20. STOLETJA

Lia HORVAT ZUPANČIČ, Ajda ROJKO *

Uvod

O moški in ženski obleki na Štajerskem so na voljo različni viri, med njimi so pomembni zapuščinski oblačilni popisi iz 19. stoletja in začetka 20. stoletja, ki nam povedo, kaj in kako so se oblačili. Raziskali sva, kako so bile oblečene predvsem kmečke ženske v Slovenskih goricah konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja.

Delovna ženska obleka

Kmečka ženska srednjih let iz Zimice je okrog leta 1920 poleti nosila spodnje flanelasto krilo, zeleno vzorčasto ponošeno ter *zaflikano* pražnje krilo in moder predpasnik na pas. Pokrita je bila z rumenim, črno vzorčastim *tehlom*, včasih pa z belim, ki je imel plave črtice. Ruta si je zavezala nazaj ali pod brado. Bila je bosa. Ruta je bila v večjem delu Slovenije obvezni del delovne ženske obleke.

Pražnja ženska obleka

Ob nedeljah so ženske v naših krajih nosile pražnje obleke. Zapis kmečke ženske pražnje obleke iz Zimice pravi, da je neporočena teta hodila poleti k maši v temnejši rjavi ali zeleni oprijeti jopi z visokim ovratnikom in naloženimi rokavi, ki je imela spredaj pošite *grolice*, ki so se svetile. Jenka je segala do tal, krojena je bila v štiri police, ob robu je imela muckast ščitni trakec. *Untršnica* je imela ob robu prišite ročno kvačkane *špice*. Ženske so jih same delale. Obuta je bila v bele, gladko pletene nogavice. Nekatero so nosile tudi *štumfe na cunfleke*. Črn predpasnik iz težke svile je imel volan. Visoki čevlji so bili narejeni na *rinčice* ali *knofe*, da se je skozi pretikalala *žnora* za zavezovanje. Včasih je imela preko bluze še strojno kvačkan svetel šal. Naslednji zapis pa prikazuje verjetno predstavo o vaški učiteljici, kajti njena obleka je bogata in z nakitom. Obute ima okovane čevlje, največja zanimivost pa je, da v roki drži mašno knjižico, kar priča, da je znala brati. To je bilo med kmečkimi ženskami zelo redko. Zelo zanimiv je tudi opis pražnje nedeljske obleke iz Žikarc okrog leta 1900. Ženska je imela oblečeno vijoličasto obleko, ki je imela prišite skoraj enake okrasne trakove na krilu. Kikla je bila krojena v šest pol, tako da sta zadnji dve poli kot nekaj rep mahali sem ter tja. Črn svilen predpasnik je opasala čez jopo. Pod jopo je oblekla nekoliko čez pas segajoče rokavce iz kupljenega platna. Obuta je bila v črne ali rjave nogavice in visoke čevlje. Na glavi so ženske nosile rute zavezane pod brado. Ruta je bila tudi del pražnje obleke.

Deli oblačil

Med glavne dele ženske obleke so spadali poleg rokavcev ali srajce še krilo na pas, jopič, *špenzer*, predpasnik, naprsna ruta in suknja, od obuval škornji, od pokrival pa avba in peča.

Rokavci so bili iz belega bombažnega platna krojeno oblačilo, ki je segalo do pasu. So hkrati vrhnje in spodnje oblačilo. Sčasoma so jih izpodrinile različno krojene oprijete in ohlapne bluze.

Naprsna ali ovratna ruta je bila nameščena čez rokavce, narejena je bila iz svile. Bila je dodatek pražnje opravljenih žensk. Na Štajerskem so bile nošene v skromnejšem obsegu.

Bluza je vrhnje žensko oblačilo z dolgimi rokavi, ki je segalo do pasu. Pražnje in delovne bluze so začele uveljavljati pred prvo svetovno vojno. Bluze so imele vedno dolga rokava in zapete visoko pod vrat.

Krilo: krilo z životcem in krilo na pas. Oblačilo, ki se kot krilo z životcem v zapuščinah redko omenja, je bilo znano v večjem delu Štajerske. V muzejskih zbirkah na Ptuj in v Mariboru hranijo le nekaj primerkov. Značilnost krila je, da je drobno gubano v pasu. Životec in prsniček sta v zapuščinah navedena za žensko brezrokavno vrhnje oblačilo, ki je bilo prišito na krilo ali tudi ne. Krila so bila različnih barv, prevladovala pa so bela, modra, zelena, rjava in črna. Krilo na pas je bilo sprva dolgo, široko in v pasu stisnjeno s številnimi drobnimi

gubami in prišito na pet centimetrski pas. Že pred prvo svetovno vojno so postala priljubljena tudi ožje krojena krila. Najdlje se je ohranilo delovno belo platneno krilo.

Jopič je bil vrhnje oblačilo. Premožnejše ženske so jih imele okrašene s čipkami ali trakovi. Vrhnja, suknjičem ali jopičem podobna oblačila, so ostala del ženske garderobe vse do danes. V virih iz druge polovice 19. stol. se ženske suknje ne omenjajo več, saj so jih ob hladnejših dneh nadomestili sukneni jopiči, v prvi polovici 20. stol. pa tudi priljubljene strojno tkane in pletene ogrinjalke. Po drugi svetovni vojni so jih izpodrinili plašči. Večina ogrinjalk je pletenih strojno, ponekod pa jim pravijo *heklač* ali *štrikanca*. Na splošno so kvadratno krojene. Plašč se je počasi tihotapil v zimsko garderobo tukajšnjih žensk. Peča, starosvetno žensko pokrivalo, je bilo znano po skorajda celem slovenskem ozemlju. Bila je iz platna krojena ruta, navadno okrašena z belo vezenino.

Rute so večkrat omenjene v zapuščinah, toda redko kdaj naglavna ruta. Zavezovala so jih na več načinov. K praznji obleki so imele vedno pod brado zavezano ruto, tako kot jo imajo nekatere še dandanes. Praznje rute so ženske vedno skrbno hranile. Zložile so jo natanko po pregibih, takoj ko so prišle od maše. Tu in tam jih še v kakšnem predalu hranijo zdaj. Pomembna stvar so tudi robci, ki so bili različnih barv, večina svetlejših. Ženske so tudi takrat nosile predpasnike. Bili so kot zaščitni dodatek k delovni obleki in okrasni dodatek k praznji obleki. Praznji predpasnik je bil praviloma iz črne svile in okrašen s črno čipko. Obutev je v zapuščinah redko kdaj vpisana, če že, so najpogosteje škornji ali pa nizki čevlji. Barve niso bile živahne, najpogosteje zeleni čevlji s petami in kovinskimi zaponkami ter črni usnjeni škornji. Zraven dolgih kril so nosili tudi visoke čevlje. Ženske so nosile tudi nogavice, o katerih se ne ve veliko. Izjemoma malo vemo tudi o ženskem spodnjem perilu. Če že, gre le za spodnje krilo. A tudi o tem ni veliko podatkov. Delovna spodnja krila niso bila krojena tako široko kot praznja in tudi v pasu bolj skromno nabrana. Čeprav se sliši malce nenavadno, je bilo to spodnje krilo pomemben del tudi ob menstruaciji. Zadnji vogal so pretaknile med nogama in ga pripele na pas krila. Včasih najdemo omenjeno v zapuščinah tudi spodnjo srajco, ki je lahko bila vrhnje ali spodnje oblačilo. Čez takšno srajco so ženske najprej v pasu privezale spodnje krilo in nato čez oblekle letno ali zimsko vrhnje oblačilo. Kombineže so bile prav tako kot spodnje srajce iz belega platna, zimske pa tudi iz barhenta. Zgledale so kot krajše obleke z naramnicami. Življenjska zgodba ženskih spodnjih hlač je skorajda povsod enaka. Še pred prvo svetovno vojno so si na skrivaj utirale pot. Ponekod so jih imenovala *pumparce*, v katerih so ženske tudi spale. Podobno kot spodnje hlače se je počasi tihotapil tudi nedrček. Vložki, *pinte*, ki so jih uporabljale v času menstruacije, so bile tabu tema še po drugi svetovni vojni. To so bili kosi blaga, ki so jih tudi po uporabi oprale.

Pričeske

Ženske pričeske so se zelo spremenile. V prvi polovici 19. stoletja so večinoma imele lase prosto viseče, pa tudi okrog glavnika navite kite. Deklice mlajše od petnajst let naj bi imele spletene lase v dve kiti, druge pa v eno. Pričevanje opisa ženske frizure v začetku 20. stoletja: *„Smo se česale gladko nazaj brez preče. V eno ali dve kiti, zaviti bolj zadaj. Smo si kito gor naredle in pritrdirle z iglami.“* Razlika med premožnejšimi (nekmečkimi) in revnimi (kmečkimi) je v tem, da imajo kmečke ženske pokrite lase z ruto. Ženske so si delale tudi že preče po sredini glave, vendar ne vse. Če so si šolarke naredile sredinsko prečo, je sledila kazen. Lase so okrasile tudi s pentljami. Tudi glede frizure do šestega leta starosti je bilo nepisano pravilo, da morajo biti otroci, zlasti deklince, vedno počesani.

Zaključek

Sredi 19. stol. in naprej se je predvsem praznja kmečka noša spreminjala pod vplivom mestne mode. Največje spremembe so bile v izboru tkanin. Doma izdelano blago so nadomeščale tovarniško tkane tkanine.

Dejavniki, ki so vplivali na oblačilno kulturo, so bili: premoženjsko stanje, zemljepisni položaj, namembnost oblačil, starost in spol. O pomenu oblačil ali posameznih kosov v 19. stol. pa do srede 20. stol. priča tudi to, da se navajajo v oporokah, izročilnih pogodbah in zapuščinskih zapisnikih. Ženske so se tudi nekoč rade uredile, predvsem za posebne priložnosti.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

-Marija MAKAROVIČ, Obleka predela človeka : Oblačilna kultura v kmečkem okolju na severu in jugovzhodu Štajerske od 18. do 20. stoletja, Maribor, Litera, 2007.

Spletni viri:

- <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=62804> (30. 9. 2018) .

* Lia Horvat Zupančič in Ajda Rojko, učenki 8. a razreda OŠ Duplek, , mentorica: Marjetka Bezjak.

NAVDIH PRETEKLOSTI V SODOBNI KREACIJI

Julija VALENTAN, Laura FRAS *

Za začetek

Že od malih nog radi ustvarjava, zato sva tudi letos izbrali izbirni predmet likovno snovanje, kjer lahko izražava najino umetniško žilico. Še posebej se navdušujeva nad modo, zato se nama je zdela tema letošnjega Malega simpozija o dediščini oblačilne kulture zelo zanimiva. Odločili sva se, da izdelava novo obleko in navdih zanjo sva našli v starih kosih oblačil.

Ko sva izvedeli za temo naloge, sva se takoj lotili dela. Najprej sva se odpravili do svojih starih staršev, da so nama pokazali stare fotografije svoje družine in drugih sorodnikov ter prijateljev. Še posebej nama je bilo všeč, da so fotografije ob njihovem pripovedovanju postale pripovedovalke različnih zgodb. Izbrali sva nekaj fotografij, na katerih so naju navdihnili določeni detajli na oblekah, okraski in nenazadnje sama oblačila. Izbrane fotografije sodijo v čas prve polovice 20. stoletja ter petdesetih in šestdesetih let prejšnjega stoletja. Pregledali sva tudi literaturo o modi tistega časa. V prvi polovici 20. stoletja se je namreč moda kazala predvsem v mestih. Ker sva izbrali fotografije, ki so predstavljale ljudi s podeželja, sva primerjali, če so ljudje na podeželju tudi v tistem času sledili modi tako kot danes.

Moda skozi 20. stoletje

Kroji so bili enostavni in so prikrivali obline. V 20-ih letih 20. stoletja so bile popularne srajčne oblike, nesimetrične dolžine kril, katerih rob se je do 30-ih let 20. stoletja dvignil skoraj do kolen. Za ta čas so bili značilni kostimi in športne pletenine. Obleke so bile iz svilenih materialov, imele so globoke hrbtnne izreze. Pogosto so ženske nosile dolge biserne ogrlice in dolge rokavice. Nosile pa so tudi na obraz potisnjene majhne klobuke. Moški niso nosili barvno pestrih oblačil. Suknjič se je nekoliko podaljšal, namesto hlačnih naramnic so začeli nositi pasove. Srajce so bile barvaste in vzorčaste, z njimi pa so nosili različne kravate. V 30-ih se je pojavil nov način kroja, ki je žensko telo poudarjal, vendar ga ni oviral. Pogosto so uporabljali material jersey. Krila so segala do sredine meč, celotna moda pa se je zgledovala po filmskih igralkah. V 40-ih so postala krila krajša in širša, pas pa se je zožil. Ženske so nosile moške dodatke, oblačila pa so pogosto spominjala na uniforme, tako moški kot ženske so imeli poudarjena ramena. Moški so nosili dežne plašče. Ženske so nosile drapirane klobuke in tesne kape. Čevlji so imeli debelejši podplat in visoko peto.

V 50-ih se je ponovno pojavila naravna oblika ramen, ženske pa so s steznikom poudarile ozek pas in prsi. Krila so se zvončasto razširila do gležnjev. Za elegantne dogodke so ženske nosile dolge obleke, ki so bile v pasu stisnjene. Obuvale so visokopetne špičake. V drugi polovici 50-ih let so bile popularne cevaste tričetrtinske hlače, s katerimi so nosile nizke balerinke. V 60-ih je bila popularna mini moda. Ponovno so se pojavili rahlo prenovljeni kostimi iz 20-ih let. Nosila so se tudi kratka krila in prosojni materiali. Prvič so se pojavila univerzalna oblačila, predvsem oprijete hlače in oblačila iz jeansa.

Ugotovili sva, da so bili v prvi polovici 20. stoletja kroji res enostavni in so prekrivali obline. Ženske niso nosile toliko nakita in drugih modnih dodatkov, kar se je lahko videlo pri mestnih ženskah. Na podeželju so bili ljudje oblečeni preprosteje, njihova oblačila so bila iz cenejših materialov, pogosto so bila predelana stara oblačila. Na oblačilih pa sva vseeno zasledili zanimive modne detajle, ki sva jih uporabili pri najinih kreacijah. Ugotovili sva, da se obutev deklet in dečkov ni razlikovala.

Moda petdesetih in šestdesetih let na podeželju je bila že bolj podobna modi v mestih. Ženske so bile oblečene v kostime, imele so modne dodatke (tudi rute), na oblačilih so bili vzorci, uporabljalo se je že usnje. Kroji so bili zahtevnejši, bogati z vzorci, poudarjene so bile obline.

Navdih preteklosti v sodobni kreaciji

Preteklost nama je torej predstavljala navdih za sodobno kreacijo. Nastali so štirje izdelki, ki sva jih poimenovali: V objemu cvetja, Diana, Marijanka in Motoristka na modni pisti.

Kreacija V objemu cvetja, izdelala Julija Valentan

Navdih za to oblačilo sta bili fotografiji deklet iz Šole za dekleta (leto 1931/32) in učencev šole Sv. Marjeta ob Pesnici (današnja Pernica) v šolskem letu 1928/29. Srajčna obleka je še posebej izstopala na fotografiji učencev šole Sv. Marjete ob Pesnici, saj so jo v tistem času nosila skoraj vsa dekleta. Zato sem jo izbrala za svojo kreacijo. Dodala sem ji tuniko z vzorčki rož, ki sem jih opazila na oblačilih učenk dekliške šole. Obleko sem izpopolnila s črnimi ozkimi hlačami. Dodala sem pas in viseče uhane, ki so bili pri dekletih pogosti. Za obutev sem izbrala visoke čevlje, ki so se takrat nosili.

Kreacija Diana, izdelala Laura Fras

Kreacijo sem poimenovala po rimski boginji lova, saj sem navdih zanjo dobila iz lovskega oblačila. Lovsko oblačilo na fotografiji sem prepoznala po značilnem klobuku in puški. Pri svoji kreaciji sem uporabila značilno lovsko barvo, izbrala tipične lovske dele oblačil: klobuk, plašč in hlače. Nastala je kreacija z majhnim klobučkom z značilnim živalskim perjem, dolgim pletenim plaščem, obrobljenim z usnjem in krznenim ovratnikom, hlačnim krilom ter kratko majico z vojaškim potiskom. Kreacijo sem dopolnila s čevlji *špičaki* z ošiljeno peto.

Kreacija Marijanka, izdelala Julija Valentan

Ime sem izbrala zaradi kosa oblačila, ki so ga nosila dekleta v cerkveni organizaciji Marijina družba v 30. letih 20. stoletja. Motiv za kreacijo so bila tudi oblačila, ki so jih nosili v tistem času in sem jih zasledila na fotografijah mojih prednikov. Najbolj izrazit kos oblačila predstavlja ogrinjalo. Navdih zanj je ogrinjalo, ki so ga nosila dekleta, zraven uniform, v Marijini družbi. Pod njim sem skicirala srajčko z nizkim ovratnikom in čipkami, ki so bila pogost dodatek oblekam. Za spodnji del oblačila sem uporabila model moških hlač, ki so se nosila takrat. Hlačam sem dodala širok pas z veliko zaponko, ki hlače v pasu zožijo in poudarijo žensko postavo. Uporabila sem zanimiv dodatek, ki sem ga opazila na fotografijah, in sicer bele nogavice, ki so bile zavihane do gležnjev. Kreaciji sem dodala nizke čevlje z vezalkami.

Kreacija Motoristka na modni pisti, izdelala Laura Fras

Ime kreacije izvira iz motiva motorista s fotografije iz petdesetih let 20. stoletja. Moj daljni sorodnik, dedkov stric, je bil navdušen motorist. Najbolj sta me pritegnila motoristična očala ter čelada, ki kreaciji dajeta motoristični videz. Dopolnjuje ju plašč in usnjene široke črne hlače, ki segajo malo čez kolena. Plašč ima manjše usnjene dodatke, in sicer ovratnik, konce rokavov in poudarjena ramena. Kreacijo izpopolnijo visoki usnjeni škornji s polno peto.

Za konec

Ugotovili sva, da lahko oblačila, ki so se nekoč nosila, postanejo dodatki v današnji modi. Najin namen je bil s pomočjo mode in kreativnosti povezati preteklost s sedanjostjo. Upava, da nama je to uspelo.

VIRI

Fotografsko gradivo:

-Zbirka družinskih fotografij družin SENEKOVIČ in FRAS.

Spletni viri:

-<http://projekti.gimvic.org/2017/2d/moda/20.html> (24. 9. 2018).

* Julija Valentan in Laura Fras, učenki 8. a razreda OŠ Pesnica, mentorici: Gordana Rubelj in Tadeja Vraber.

ČASOVNI STROJ – HLAČE

Marisa ZOREC *

Z babico radi listava po albumih. Tako sva nekega dne listali po albumu iz časa, ko je bila v njenih dvajsetih. Ob pogledu na fotografijo sem se morala nasmejati, saj je bila popolnoma skuštrana, oblečena pa je bila v nekakšno bluzo in čudne hlače. *Babi, kaj si razmišljala, da si se oblekla v TO*, sem rekla in pokazala na hlače. In medtem, ko mi je pojasnjevala, kakšna čudna reč je bila moda včasih, sem se odločila, da bom kar sama malo raziskala hlače skozi čas.

Da bi moja raziskava imela smisel, sem potrebovala cilje in hipoteze.

Cilja:

- seznaniti se z različnimi kroji in stili hlač,
- spoznati največkrat uporabljene materiale.

Hipoteze

- materiali hlač bodo različni, kroji pa podobni,
- različni stili bodo za nekaj časa izginili, nato pa ponovno prišli v modo,
- oblačila za doma in v javnost so se razlikovala.

Da ne bi izgubila časovnega okvirja, sem se odločila, da pogledam v obdobje od 1920 do danes. Potrebno je omeniti, da je čas, ki sem ga zajela v obravnavo, pomemben mejnik v zgodovini modnega sveta, saj sta hiter napredek in svobodomiselnost prispevala k nastajanju uporabnih oblačil. Osredotočila sem se predvsem na ženske hlače.

Metode dela

- zbiranje literature,
- študij literature,
- razbiranje podatkov iz fotografij iz določenega časovnega obdobja,
- intervju s šiviljo Vesno Smiljan, Modno šiviljstvo Vesna Smiljan s.p., Maribor.

Pogled nazaj

Obdobje funkcionalizma (1910–1920) je za ženske pomenilo nov izziv. Pred tem so nosile dolge, nabrane obleke in po dolgem času so spet pokazale stopala in gležnje. Obleke so imele ozke naramnice, priljubljena barva je bila bela. Opuščale so korzet in spodnje krilo, se odločale za "normalnejše" obleke, kar je precejšen korak k veliki spremembi v zgodovini mode.

Po prvi svetovni vojni je sledilo obdobje sodobnosti, za katero je značilno, da se telo osvobodi terorja obleke. Razkošno obleko zamenja srajčno oblačilo, pas se prilagodi anatomskemu, linije niso več tako stroge, krila in obleke se krajšajo. Poenostavljanje oblačil ter revščina, ki povzroči pomanjkanje blaga za razkošna ženska krila, pripelje do tega, da ženske oblačijo oblačila, ki do takrat veljajo za moška. Moške hlače postanejo del ženske garderobe (uniseks moda), čeprav vsi nad tem niso navdušeni. Kljub neodobravanju mnogih so nekatere ženske začele nositi pletene moške športne hlače, ki so bile narejene iz volne.

Da se industrialci izognejo zasičenosti prebivalstva, se zavarujejo z modo. Enake ali podobne kroje oblačil vsako leto ali pol leta zamenjajo in najavijo pod drugim imenom – kot novo modo. Vsako novo modno muho ljudje doživljajo kot korak naprej, sledijo razvoju in posnemajo znane ljudi. Čeprav v dvajsetem stoletju ni bilo izumljeno niti eno novo oblačilo, bi ob listanju modnih časopisov lahko ugotovili, da se iz leta v leto v oblačenju dogajajo velike spremembe.

Časovnica hlač od 1920

V tridesetih letih prejšnjega stoletja je znana trgovina Levis predstavila prvo modno linijo za ženske. Kot večina pojavov, se je tudi džins pojavil neopazno. Platno, iz katerega so sešili prve kavbojke, je bilo izdelano za šotore. Patent za prve kavbojke iz modrega džinsa sta dobila leta 1837 lastnik trgovine z mešanim blagom Levi Strauss in krojač Jacob Davis. Hlače so bile dokaj izvirne, saj je Davis na vogale žepov in na konec razporka vstavil kovinske zakovice. Prvotne kavbojke, ki so bile zasnovane kot delovna obleka, so bile izdelane iz indigo modrega ali rjavega bombaža. Rjava različica z uporabo ni postajala mehkejša in udobnejša tako kakor indigo modri džins, zato so jo nehali izdelovati. Prej omenjena nova ženska linija kavbojk je imela prepoznaven znak. Takrat so bile moderne kavbojke, ki so se nosile z zelo zavihanimi konci.

Ženske so začele nositi široke hlače kot pižamo, hlače s širokim koncem (*palazzo* hlače) kot oblačila za prosti čas.

V štiridesetih lahko zasledimo, da so postale moderne široke hlače z visokim pasom. Veliko jih je imelo stranske zadržge in všito gumo. Pojavile so se tudi nagubane hlačnice in veliki žepi. V tem obdobju je visoka moda pod vplivom nacijev v Parizu trpela in bila kratko malo obupna. Barve oblačil iz tega časa so mračne, kroji resni, z ničemer niso pretiravali.

Petdeseta so znana po živobarvnih *capri* hlačah. To so zelo ozke hlače, z visokim pasom, so tričetrtinske dolžine, zožene na koncu. V modo so spet prišla poudarjena ramena, prsi, pas.

V šestdesetih so zelo zaslovele tako imenovane *jax* hlače. Pogosto so bile narejene z zadrگو na zadnji strani. Bile so brez žepov, kar je pripomoglo k obliki, ki objema telo.

Sedemdeseta so prepoznavna po tako imenovanem *hipi stilu*. V modo pridejo hlače na trapez, vidne že od daleč. Vsepovsod so ljudje nosili živalske in živobarvne potiske.

V osemdesetih se hlače na trapez poslovijo, pojavijo pa se karo vzorec ter raztrgan, spran, pobarvan džins, z malo navihanimi konci hlačnic in visokim pasom. So eden izmed najbolj prepoznavnih stilov iz osemdesetih. Prepoznavne so tudi hlače na korenček in pas visoko nad boki.

Devetdeseta so čas super modelov, kjer je popolnoma normalno, da ženske nosijo hlače. V modo so se vrnile široke hlače. Devetdeseta so tudi znana kot čas *hip-hop kulture*, kar je tudi pustilo pečat v stilu oblačenja. Velike, vrečaste hlače so postale trend. Prav tako je bilo veliko povpraševanje po obledelih hlačah iz modrega džinsa, ki so sestavni del garderobe mnogih tudi danes.

Leto 2000 – trenerke v živo roza barvi so vsepovsod, potem, ko je svet videl to nositi Paris Hilton. Super popularen je bil izjemno nizek pas in različni vzorci na hlačah, npr. kamuflažni vzorec. *Gauchos* so ekstremno široke, krajše hlače.

V zadnjih letih so popularnost dobile *pajkice/legice*, celo zvezdniki jih nosijo. Zagotovo je treba omeniti super raztrgane, sprane, oprijete kavbojke. Prav tako lahko ugotovimo, da so nekateri trendi različice starejših.

Intervju z Vesno Smiljan

Ali lahko opišete kroje hlač skozi desetletja?

Seveda so na začetku hlače nosili le moški. Največkrat so se nosili ravni kroji, včasih tudi kaj podobnega današnjim pajkicam. Ženske so čez čas začele nositi jahalne hlače, nato je prešlo na široke kroje. Skozi leta so popularnost dobile še hlače na korenček, hlače na trapez in pa razni klasični kroji.

Kakšen material so uporabljali nekoč in kakšnega danes?

Nekoč so uporabljali izključno naravne materiale. Največkrat so bili uporabljeni volna, svila, bombaž, lan. Danes že uporabljamo sintetične materiale, predvsem poliester, poliamid, elastan, akril, acetat ...

Ali so se oblačila doma in v javnosti razlikovala?

Ja. Doma so imeli oblačila iz grobih materialov, za pomembne dogodke, pomembna druženja pa so delali oblačila iz kašmir volne, svile ... Za pomembne dogodke so navadno imeli posebno obleko, ki je bila draga in svečana.

Kaj je danes najbolj modno?

V Sloveniji je še vedno klasični stil na korenček najpogostejši. Če pogledamo izven naše države npr. v Nemčijo, Francijo, Anglijo pa lahko zasledimo, da v modo spet prihajajo ravni kroji.

Ali pričakujete, da se bo v modo vrnil kak pretekli trend?

Zagotovo. Moda se iz leta v leto vrača, neprekinjeno se ponavlja. Navadno se v malenkostih razlikuje, okvirno pa se ponavlja. Trenutno bi najbrž bila izstopajoča šestdeseta.

Ugotovitve in zaključek

Prvo hipotezo lahko delno potrdim, delno ovržem. Materiali so se skozi leta močno spremenili. Na začetku mojega raziskovalnega obdobja so bili vsi materiali naravni, danes so sintetični, kar je eden izmed razlogov, da je cena padla. Drugi del hipoteze pravi, da bodo kroji podobni. Kroji so se vsako desetletje malo spremenili in če pogledamo hlače, ki jih je nosila moja babica, so se očitno že po izgledu razlikovale od mojih.

Drugo hipotezo, da različni stili izginejo, potem pa se vrnejo, lahko potrdim. Videla sem, kako široke hlače in hlače na trapez gredo iz mode in se vrnejo v devetdesetih. To hipotezo mi je pomagal potrditi tudi intervju, kjer je šivilja, ki sem jo intervjuvala povedala, da so zdaj vedno bolj popularni trendi iz šestdesetih.

Tretjo hipotezo, da so se oblačila za doma in v javnost razlikovala, lahko tudi potrdim, pri čemer mi je spet pomagal kratki intervju.

Dosegla sem oba cilja. S pomočjo literature in intervjuja sem izvedela kateri kroji, stili, barve in materiali so bili popularni. Zaradi slik pa si vse skupaj lažje predstavljam. Menim, da so bili stili odsev ljudi, njihovega življenja in razpoloženja. Po vojni so nosili žalostne barve, preproste stile. Skozi desetletja so se države ekonomsko okrepile, ljudje so živeli bolje in tudi oblačila so postala živahnih barv. V štiridesetih so stili spet preprosti, po drugi svetovni vojni pa ljudje ponovno začnejo eksperimentirati s kroji, barvami, materiali.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

-Marta DITZ, *Oblačilni videz skozi stoletja* (učbenik za srednje tekstilne šole), Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 1998.

-Mateja KRAŠOVEC POGORELČNIK, *Estetika oblačenja*, Založništvo Pozoj, Velenje, 1997.

-Anej SAM, *Oblačenje in moda*, Jasa, Ljubljana, 2006.

Ustni viri:

-Vesna SMILJAN, pridobitev vira 30. 9. 2018, Maribor.

Elektronski viri:

-<https://www.slice.ca/fashion/photos/history-of-fashion-most-important-style-moments-20th-century/#!history-of-fashion-fringe> (30. 9. 2018)

-<https://www.slice.ca/fashion/photos/history-of-fashion-most-important-style-moments-20th-century/#!history-of-fashion-fringe> (30. 9. 2018)

*Marisa Zorec, učenka 9. a razreda OŠ Tabor I Maribor, mentorica: Simona Klinger

MODNI TRENDI 20. IN 21. STOLETJA

Barbara KUMPUŠ, Nina MALI, Zala ŽMAUC*

Vemo, da se moda spremeni že v enem letu, kaj šele skozi celo desetletje. Me smo se odločile, da vas popeljemo nazaj skozi modo 20. stoletja in vam predstavimo najpomembnejše modne trende prejšnjega stoletja.

20. leta

Dvajseta leta 20. stoletja veljajo za modno prelomnico, saj je moda vstopila v moderno dobo. Ženske in moški so prvič začeli nositi udobna in praktična oblačila. Modna industrija pa je presekala spono z nepraktičnimi in "zapetimi" oblačili iz preteklosti - k temu je pripomogla 1. sv. vojna ter emancipacija žensk. Ker so ženske takrat opravljale tudi moška dela, so delovna oblačila postala preprostejša in manj okrašena. K manj strogim oblačilom pa je pripomogel tudi konec vojne, kar se je prepoznalo predvsem po krojih.

Idealno žensko telo je bilo vitko in deško plosko. Kroji so bili enostavni, poudarjali so vzdolžno linijo ter prikrivali obline. Ženske so začele nositi hlače v družbi. Popularen je bil retro videz, srajčne oblike majic, nesimetrična dolžina kril (rob se je do 30. let dvignil skoraj do kolen), kostimi in športne pletenine. Obleke, ki so jih nosili so bile iz svilnatih materialov in imele so globok hrbtni izrez. Značilna znamka po svetu je bila COCO CHANEL. Združevala je tvidasta krila s puloverji in nizi biserov, preoblikovala mornarske jopiče in dežne plašče v modna oblačila in pripomogla k priljubljenosti male črne obleke. Njene jopice so obšite z obrobo in okrašene z našitimi žepi, zraven pa je sodilo do kolen segajočo tvidasto krilo. Od oblikovalke Coco Chanel so moški začeli nositi barvno ne pestra oblačila, suknjič ki se je nekoliko podaljšal, namesto hlačnih naramnic so začeli nositi pas, srajce so bile barvaste in vzorčaste z njimi pa so nosili različne kravate.

Med inovacije tistega časa sodijo tudi ogromne ploščate črne pentlje, pozlačeni gumbi na blazerjih, zadaj odprti sandali in torbice s pozlačenimi verigami.

Na začetku 20. let so postale zelo priljubljene dolge ovratne verižice iz biserov. Bižuterija- nakit izdelan iz umetnih ali pravih draguljev je v 20ih postal modni dodatek.

Pričeske so bile kratke in valovite, nakodrane ali gladke. Ženske so nosile na obraz potisnjene majhne klobuke.

Ženski čevlji so bili po večini dvobarvni ter na peto, sprednji del pa je bil koničast.

30. leta

V tridesetih so ženske izgledale bolj prefinjeno. Moda je bila zelo raznolika. Oblikovalci so eksperimentirali z novimi kosi in novimi materiali. Pomembno vlogo so imele rokavice.

Popularne so bile valovite oblike in daljše dolžine kril. Linija pasu se je dvignila za doseg ženstvenega videza. V svet mode je prišla nova silhueta, ki je imela zelo široka ramena, ožji pas (naravna širina) in daljše, ožje krilo. Obleke z naravnim obsegom pasu so pogosto spremljali poudarjeni boki. Nastala je večerna obleka z rezom ob strani. Obleke so bile okrašene z naborki in valovite ob robu. Nošenje kratkega bolera ali capeleta (krajšega plašča, ki sega čez ramena) v kombinaciji z ujemajočim parom rokavic je bilo zelo prefinjeno in elegantno. Rokavice so bile tudi drugače zelo pomembne v tem obdobju. Večerne obleke so nosili z ujemajočimi jopiči. Izum najlona je prinesel najlonke in nogavice. Po letu 1935 so začeli množično uporabljati zadrge in sponke za lase. Moški so ponovno nosili kostime. Ob začetku 2. svetovne vojne se je razvoj mode ustavil in ljudje so nosili cenejša oblačila.

V Ameriki in Evropi so na način oblačenja žensk imeli velik vpliv filmi. Ženske so hotele so biti čim bolj podobne svojim idolom.

40. in 50. leta

V štiridesetih letih so se krila skrajšala, pas pa zožil. Ženska oblačila so bila polna moških dodatkov in so spominjala na uniforme. Poudarjena ramena so imeli tudi moški suknjiči.

Popularen je postal moški dežni plašč trenčkot. Čevlji so imeli debelejšo podplate in visoke pete.

Zaradi vojne in pomankanja tekstila je nastala modna kriza, leta 1947 jo je pregnal Christian Dior, ki je z novim slogom 'new look' ženski vrnil nežnost in feminilnost. Tako je v petdesetih letih postala oblika ramen zopet naravna. Prsi in ozek pas je poudarjal steznik, krilo pa se je zvončasto razširilo do gležnjev. Modna obutev so bili visokopetni »špičaki«.

V poznih petdesetih so se k cevastih, tričetrtinskim hlačam nosile nizke balerinke. Lasje so bili kratko prstriženi in počesani proti licu, daljši lasi pa dvignjeni v visoke pričeske. Dekleta so si jih spenjala v popularni konjski rep. Na modo je vplival iz Amerike prineseni slog najstnikov z mladostno nezahtevno modo v oblačilih iz žameta, pletenine predvsem pa iz jeansa in tudi usnja. Močan vpliv so imeli tudi filmski zvezniki.

60. leta

Le kdo bi lahko pozabil na modne trende 60. let, kot so obleke, ki poudarjajo obline, volančki, rožasti motivi, najrazličnejši potiski, eksotični materiali, mačkasta očala, lakasti salonarji... Simbol nove generacije so bile tudi hlače na trapez ter kratke fantovske frizure, po katerih je bila prepoznavna angleška manekenka, igralka in pevka Twiggy, ki velja za eno izmed prvih modnih ikon 60. let.

60. leta so zaznamovala hitre spremembe tako v modi kot v življenjskem stilu. To je bil čas seksualne svobode, hipijev, nemirov v Evropi, Beatlesov ...

70. leta

Svobodnejši način življenja in oblačenja se je na prehodu v sedemdeseta leta stopnjeval. Moda je bila polna skrajnosti. Kratkemu miniju se je pridružil dolgi maxi. V zgornjem delu tesno krojena, prilagajajoča se oblačila so se proti robu zvonasto širila. Najbolj značilne so bile zvonaste hlače. Z modo velikih, tupiranih pričesk, lasulj in lasnih dodatkov so bili usklajeni masivni čevlji ali sandali z debelimi podplati in visokimi petami.

80. leta

V osemdesetih so bile popularne uporniške kavbojke, oprijete kratke srajce ali bluže, čevlji z debelimi podplati in visokimi petami ter široki pasovi.

Od hlač so bile takrat najbolj v modi oprijete pajkice, raztrgane kavbojke, oprijete usnjene hlače, hlače z elastičnimi trakovi ki držijo nogavice da se ne premikajo, ki so bile prvotno namenjene fitnesu.

Za majice in hlače je bilo značilno, da so imele podložena ramena, bile so bolj ohlapne. Na ženske je vpliva tudi moška moda. Tako ženske kot moški so takrat nosili »power« obleke s katerimi so izražali svojo moč. Veliko deklet se je takrat zgledovalo po modnih napovedih Madonne. Njeno »Like a virgin« obdobje so sestavljali: nedrček kot vrhnje oblačilo, ogromni kosi nakita, mrežaste žabe, rokavičke, razna krila, itd. Tudi gamaši so prišli v modo po zaslugi predavanja areobike in plesnih oddaj po televiziji. Najprej so jih določili kot obvezen del športne in plesne oprave, kasneje pa so jih začeli nositi tudi na ulici.

Kot obuvala so po večini nosili bulerje (pripadniki punka in gothic). Nekateri so si naredili visoke športne superge. Značilna ženska obutev pa so bili gležnarji s peto. Najpopularnejša pričeska so bili tupirani lasje. Pomagali so si z velikimi količinami svetlečih sprejev.

90. leta

V devetdesetih se je uveljavilo veliko različnih trendov. Modne so bile jeans hlače z visokim pasom, hlače s polno lukenj in raztrganin, ki jih po navadi babice na vsak način želijo zakrpati. V 90-ih jih ni bilo sram pasti iz kolesa ali rolke, saj so bile raztrgane hlače modni trend. Udobni jeans pajaci so postali sprejemljivi tudi za sprehod po mestu. Iz omar so znova "izbrskali" brezrokavnike in jih po možnosti še malo strgali na ramenih.: V 90. letih so bile pravi hit jeans jakne ter tudi usnjene jakne, ki se je obdržala pri vseh stilih. V trendu je bil jeans komplet: "Od glave do pet" v jeansu in ni več važno ali se odtenki ujemajo ali ne. Vrnila se je karirasta srajca. Odrezana majčka: "Pokaži popek" majčke so bile moderne že takrat in naj bi bile najboljši modi kos, kar drži še danes. "Gola" ramena: Razkrita ramena so eden najbolj ženskih in seksi modnih trendov. Cvetlični vzorec: Obleke s cvetličnim vzorcem poudarjajo ženskost v tebi. Super se kombinirajo z jeansom. Pajkice: udobne, odštekane, karkoli in kjerkoli. Barvni lasje: Roza, modra, zelena in še kakšna barva bi se našla na laseh, ki so bile moderne takrat in se vračajo v bolj nežnih odtenkih. To so bile bolj neon barve. "choker" in okrogla očala: Dekorativne choker verižice so se vrstile masovno in s seboj vzele tudi modna okrogla očala. Ogromna očala: Tistim, ki niso okrogla očala

pisana na kožo, je moda poskrbela tudi za njih. Vojaški škornji: Pašejo na vsak stil in lahki so za kombinirat. Čevlji s platformo: Vsaka ženska je imela ali ima še danes vsaj en par čevljev z visoko platformo.

Sedanjest

Danes smo veliko bolj svobodomiselní in ne sledimo samo eni določeni modni smernici. Ni več določenih zapovedi, kako se smemo ali ne smemo oblačiti (z izjemo posameznih verskih skupin). Pravzaprav ima vsak posameznik izdelan svoj določeni slog, ki mu najbolj ustreza, čeprav se predvsem mladi zelo posvečajo modnim trendom, ki jih narekujejo znani kreatorji in velike modne hiše. Naše opažanje je, da moda vsako desetletje spremeni svoj in stil oblačenja in pomen. Vprašanje je, kakšna bo moda v prihodnosti?

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Mateja KRAŠOVEC POGORELČNIK, Estetika oblačenja, Založništvo Pozoj, Velenje, 1997.
- Georgina O'HARA, Enciklopedija mode 1840–1990, DZS, Ljubljana, 1994.

Spletni viri:

- <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-KG29VXJK/30536ab9-f253-4c3d-89fc-5a4a5e546410/PDF> (26. 9. 2018).
- <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-NNZW1703/78432161-d0e5-41f6-97cf-68b940fd3a9d/PDF> (26. 9. 2018).
- <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-1B0XPTMM/a3ad6d72-ec0f-4a92-89a5-3c58df4a9ffb/PDF> (26. 9. 2018).
- <https://www.rtvsl.si/zabava/moda/ne-sramujte-se-vec-svojih-oprav-iz-80-let/195891> (26. 9. 2018).
- <http://katjatriller.splet.arnes.si/2015/12/17/moda-iz-80-let/> (26. 9. 2018).
- https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/etnolog_25_2015_zagar_moda.pd (25. 9. 2018).
- <https://style.over.net/trend-iz-osemdesetih-se-ponovno-vraca> (26. 9. 2018).
- <https://www.knjiznica-celje.si/raziskovalne/4200610917.pdf> (25. 9. 2018).

*Barbara Kumpuš, Nina Mali in Zala Žmauc, učenke 9. b razreda OŠ *Kungota*, mentorica: Karin Blas Hameršak

KROJAŠTVO IN ŠIVILJSTVO

Tija MURKO, Nika SMOGAVC CESTAR*

Najdba koščene igle s konično luknjjo iz okoli 35.000 let pr. n. št. iz Potočke zijalke dokazuje, da so na naših tleh šivali že v paleolitiku.

Krojaštvo in šiviljstvo je dejavnost, kjer krojači in šivilje iz tekstila in usnja izdelujejo tekstilna in usnjena oblačila. Najprej so krojači delali za zemljiško gospodo, potem pa se je dejavnost razvijala kot obrt. Prvega krojača v Ljubljani Primosa der Sneyderja zgodovinski viri omenjajo že v 14. stoletju. Ženske so lahko šivale samo doma. V srednjem veku so se krojači združevali v cehe. To so bila stanovska združenja obrtnikov. Tisti, ki niso bili v cehih, so delali pri duhovščini, plemičih in v samostanih. Tudi v tistih časih je cvetela siva obrt, tako kot danes. Mestni mojstri in pomočniki so se večkrat sprli s šušmarji, še bolj pa so šušmarje preganjali rokodelci s podeželja. Mestni mojstri so dosegli, da so oni lahko na sejmu prodajali dvakrat tedensko, podeželski obrtniki pa samo enkrat letno. S predpisi so omejili tudi število mojstrov na podeželju. Tako so mestni mojstri imeli več dela. Mestni mojstri so se znali lepo obleči, kar pa je motilo plemiče, zato so v 16. stoletju sprejeli predpise o tem, kako se lahko oblačijo meščani.

Do 19. stoletja so šivali ročno, od 19. stoletja dalje pa strojno. Najprej so stroje poganjali nožno, pozneje pa jih je poganjala elektrika. S strojem so krojači in šivilje lahko delali hitreje in natančneje. Začeli so se specializirati za posamezne vrste oblačil. Pred približno 120 leti se je tudi na Slovenskem uveljavil šivalni stroj Singer. Takrat se je v svetu razmahnil tudi razvoj tovarniške dejavnosti in serijska konfekcijsko proizvodnja. Konfekcijska dejavnost se je pri nas do 20. stoletja v glavnem ohranjala na rokodelskem nivoju. Večinoma so krojači imeli manjše obrtniške delavnice. Število krojaških in šiviljskih obrtnih delavnic je zelo naraslo med obema vojnoma, veliko šivilj pa je delovalo na črno (*fušarice*). Po 2. svetovni vojni je nastopil pravi razmah konfekcijske industrije, ki ga je spremljalo propadanje zasebne obrti. Šivilje so se zaposlovale v velikih tovarnah v Kranju, Mariboru, Murski Soboti, Novem mestu. Maribor so v tistem času zaradi razcveta tekstilne industrije poimenovali celo jugoslovanski Manchester. V času tranzicije konec 20. stoletja pa je veliko slovenskih konfekcijskih tovarn zaprlo svoja vrata, šivilje so izgubile delo, zato se spet uveljavlja butična proizvodnja.

V Mariboru imamo Srednjo šolo za oblikovanje. Letos je praznovala 70 let. V svojem delovanju je večkrat menjala ime, pa tudi izobraževanje krojačev in šivilj se je spreminjalo. Včasih so se učili pri mojstrih kot vajenci in pomočniki, delali so vajeniški, pomočniški in mojstrski izpit, šolo so obiskovali samo del leta. Šele kot mojstri so lahko osnovali svojo obrtno delavnico. Takrat so lahko v uk vzeli vajuca. Pozneje je šola izobraževala predvsem industrijska šivilje in tekstilne tehnike, danes pa izobražuje tehnike oblikovanja.

Pri spoznavanju krojaškega in šiviljskega dela sva se pogovarjali s krojači in šiviljami različnih starosti, prebrali pa sva tudi raziskovalno nalogo Razvoj krojaške obrti v Občini Starše, ki so jo napisale učenke OŠ Starše pred dvajsetimi leti. Krojači in šivilje so obiskovali Krojno šolo na Ptujju ali pa Oblačilno šolo v Mariboru, mlajši Tekstilno šolo. Šolanje so začeli v starosti 15 let in je trajalo tri leta za krojače in šivilje, za tekstilne tehnike pa štiri. V šolo so hodili dvakrat tedensko, ostale dni so imeli prakso v delavnici pri mojstru. Nekateri so se za poklic odločili, ker jih je šivanje veselilo, drugi pa, ker niso imeli drugih možnosti. Najprej so veliko šivali ročno, celo na papir, šele potem strojno. Šele po daljšem času so jim mojstri zaupali izdelavo zahtevnejših oblačil. V šoli so se učili risati kroje za oblačila. Moški so običajno šivali moška oblačila, ženske pa ženska. Po drugi svetovni vojni doma niso smeli imeti obrti, zato so se zaposlili v tovarnah, doma pa tudi še kaj zašili. Ko so postali mojstri, so lahko imeli vajence in pomočnike, ki so se učili od njih. Po letu 1970 se je sistem šolanja spremenil, pouk so imeli tri dni na teden, dva dneva pa prakso. Za zaključni izpit so morali narediti zahteven izdelek, na primer ženski kostim. Nekateri so se zaposlili v obrtnih delavnicah, drugi v tovarnah. Pri delu so si krojači in šivilje pomagali z modnimi revijami ali pa so kroje risali sami. Stranka je morala priti večkrat na pomerjanje, da ji je oblačilo dobro pristajalo. Za izdelavo hlač je krojač porabil 8 ur, za suknjič 25 ur, za kompletno moško obleko pa 35 ur. Danes v naši občini nimamo nobenega aktivnega krojača ali šivilje.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

-Barbara BEDNJANIČ, Petra ŠOLAR: Raziskovalna naloga Razvoj krojaške obrti v občini Starše, Osnovna šola Starše, Starše, 1999.

Ustni viri:

- Vinko DOBNIK, 80 let, Zlatoličje, pridobitev vira september 2018.
- Bojana VIDOVIČ, 42 let, Zlatoličje, pridobitev vira september 2018.
- Irena ŠERDONER, 53 let, Starše, pridobitev vira september 2018.
- Jožica WALTHUBER, 58 let, Slovenske Konjice, pridobitev vira september 2018.

Spletni viri:

- <https://www.google.com/search?q=zgodovina+obla%C4%8Dil&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b> (1. 10. 2018).
- http://www.tms.si/index.php?m_id=iviljstvo (1. 10. 2018).
- <https://www.vecer.com/jubiley-srednje-sole-za-oblikovanje-maribor-od-tekstilne-do-oblikovalne-6473046> (1. 10. 2018).
- <http://www.ozs.si/obrtnik/Aktualna%C5%A1tevilka/Uvodnik/Podrobnostnovice/tabid/925/ArticleId/2143/Default.aspx> (1. 10. 2018).

*Tija Murko in Nika Smogavc, učenki 7. a razreda OŠ Starše, mentorica: Jana Dobnik

OBLAČILA UČENCEV NEKOČ IN DANES

Kornelija BABIČ, Zala SVENŠEK*

Že v prazgodovini so se ljudje oblačili v živalske kože, da jih ne bi zeblo. Stenske slikarije in arheološke najdbe pričajo o prvih oblačilih, ki so bila izdelana iz prepletenega ločja, trav in živalskih kož. Ko so se ljudje naučili kožam odstraniti dlako, je nastalo usnje. Za šivanje oblačil so uporabljali koščene igle in posukane žile. V Potočki zijalki so našli iglo za šivanje iz okoli 35.000 let pr. n. št. Ko so ljudje odkrili uporabnost lanu in volne, so začeli na preprostih statvah tkati blago in iz njega izdelovati oblačila. V starem veku so Egipčani, Asirci in Babilonci tkanino barvali. V Egiptu je bilo najpogostejše oblačilo predpasnik, pri Asircih in Babiloncih pa so to bile tunike. Ko so Perzijci vpadli v Evropo, so s svojo razvitejšo vzhodno kulturo vplivali na evropsko kulturo oblačenja. Za njihova oblačila, krojena po telesu, so bili značilni geometrijski vzorci. Oblačili so se tudi v hlače in tuniko z rokavi. Stari Grki so nosili preprosta oblačila štirikotnih oblik, največkrat bele barv: *hiton*, *hlamida* in *peplos*, speto s sponkami. Vplivi Grkov so se odražali v rimskih oblačilih. Osnovno oblačilo obeh spolov je bila tunika, preko nje so nosili različna ogrinjala, dostojanstveniki pa toga. V srednjem veku je bil viden velik vpliv antike na oblačila. Tunikam so dodali rokave, oblačila so se v gotiki zožila, v dobi renesanse pa razširila. Na oblačila je vplivala italijanska, španska in nemška moda. V tem času sta se pri ženskih oblačilih pojavila tudi steznik in krinolina. V času rokokoja in baroka so ženska oblačila postala udobnejša, saj so odstranili steznike, bila so barvita in bogato okrašena s čipkami, vezeninami, trakovi. Tudi moška oblačila so postala udobnejša. V obdobju klasicizma je na modo vplivalo meščanstvo. Oblačila so postala preprostejša, elegantna in bolj praktična. Takrat so se pojavile prve trgovine s konfekcijo. V obdobju romantike, je pri moških postal zelo popularen frak, zelo rad ga je nosil tudi France Prešeren. V 19. stoletju se je moda začela vračati, ženske so spet začele nositi krinoline. Pojavila so se oblačila, ki so jih lahko nosile ženske in moški. Leta 1837 so izdelali prve kavbojke iz modrega jeansa. V dvajsetih letih 20. stoletja pa je prišlo do pomembne spremembe: ženske so prvič začele nositi kratka krila. Mini krilo je leta 1952 prva oblikovala britanska modna oblikovalka Mary Quant.

Moda se je skozi stoletja spreminjala. Kakor so se spreminjala oblačila za odrasle, tako so se spreminjala tudi otroška oblačila. Tudi mladi smo radi lepi in urejeni po zadnji modi. Tako izbiramo svoja oblačila. Zanimalo naju je, kako so se najini sorodniki in njihovi prijatelji oblačili takrat, ko so obiskovali osnovno šolo, zato sva se pogovarjali z Zalino prababico, z najinimi starimi starši in starši. Ogledali sva si fotografije, ki sva jih našli, pa tudi v šolsko kroniko sva pokukali. Pogledali sva tudi okoli sebe, saj je v šoli vsak dan kup otrok in vsak se obleče po svoje. Tako sva lahko primerjali kar štiri generacije.

Danes se prvošolke najraje oblačijo v oblekice, fantje pa v hlače in majico. Ko malo zrastemo in mame nimajo več vpliva na naše oblačenje, začnemo nositi kar želimo: kavbojke, majice, triko, kostime, majico do popka, fantje velikokrat oblečejo trenirko. Vsaj dan smo oblečeni drugače, važno je, da nam je udobno in tudi, da smo lepi. V šoli nas nikoli ne zebe, zato nekateri vse leto hodijo oblečeni v majice s kratkimi rokavi. Če gremo v gledališče, se običajno uredimo bolj svečano in marsikatera punca kdaj obleče celo kakšno tuniko ali oblekico, tudi fantje se običajno bolj svečano uredijo.

Sorodniki so nama povedali, da so se za v šolo lahko oblačili, kakor so se želeli. Važno je bilo, da jih ni zeblo. Ko je bila kakšna prireditev, so nosili rdečo rutico in modro kapico, saj so vsi učenci bili člani pionirske organizacije. Fantje so si morali obleči belo srajco in teme hlače, deklice pa so oblekle modro krilo, belo srajco in bele nogavice. Tudi sicer so punce v šolo hodile oblečene v krila, šele v času najinih mam so oblekle tudi hlače. Dedki so nosili hlače do kolen. Stari starši so prek oblačil nosili tudi predpasnike, oboji – dečki in deklice; starši so nosili že kavbojke. V času dedkov in babic so otroci velikokrat hodili v šolo ves teden v enem oblačilu, prababica celo spodnjih hlač ni nosila. Zelo so pazili na svoja oblačila. Ko so prišli domov, so se preoblekli, saj so morali delati na polju.

Ugotovili sva, da so se včasih oblačili drugače, imeli so manj oblačil in zato so morali nanje bolj paziti. V času, ko so hodili v šolo prababica, pa dedki in babice, se otroci niso zanimali za modo ali lepoto oblačil, nosili so, kar so

imeli, važno je bilo, da jih ni zeblo. Dandanes pa večinoma skrbimo za naš izgled, in da so oblačila po zadnji modi. Včasih so dekleta oblečena preveč izzivalno, fantje pa malomarno.

VIRI

Ustni viri:

- Jožefa VEZJAK, 76 let, Trniče, pridobitev vira september 2018.
- Janez SVENŠEK, 67 let, Rošnja, pridobitev vira september 2018.
- Ivanka HRIBERŠEK, 89 let, Rošnja, pridobitev vira september 2018.
- Marjana SVENŠEK, 66 let, Rošnja, pridobitev vira september 2018.
- Damjan SVENŠEK, 45 let, Rošnja, pridobitev vira september 2018.
- Simona SVENŠEK, 44 let, Rošnja, pridobitev vira september 2018.
- Anita BABIČ, 41 let, Loka, pridobitev vira september 2018.
- Danilo BABIČ, 39 let, Loka, pridobitev vira september 2018.
- Dragica BABIČ, 59 let, Loka, pridobitev vira september 2018.
- Danilo BABIČ, 59 let, Loka, pridobitev vira september 2018.

Fotografsko gradivo:

- Kronika OŠ Starše.
- Jožefa VEZJAK, Trniče.

Spletni viri:

- <http://www.zadovoljna.si/clanek/modna-in-lepa/minica-praznuje-abrahama.html> (1. 10. 2018).
- <https://sl.wikipedia.org/wiki/Obleka> (1. 10. 2018).
- <https://www.google.com/search?q=zgodovina+obla%C4%8Dil&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b> (1. 10. 2018).
- http://www.tms.si/index.php?m_id=iviljstvo (1. 10. 2018).

*Kornelija Babič in Zala Svenšek, učenki 7. b razreda OŠ Starše, mentorica: Jana Dobnik

ŽENSKÉ POROČNE OBLEKE NA PODEŽELJU

Nina MOHORIC*

Pred kratkim sem pregledovala družinski album. Mojo pozornost je pritegnila poročna fotografija mojih staršev. Mamina obleka se mi je zdela zanimiva, tako drugačna od današnjih. Odločila sem se raziskati poročne obleke v preteklosti. Zanimalo me je, kakšne so bile poročne obleke (kroji, barve, dolžina). Od česa je bil odvisen izbor kroja ali barve? So poročne obleke dali sešiti, so jih kupili v trgovini ali pa so si jih izposojali tako kot danes? Kako se je spreminjala moda skozi desetletja? Predvidevala sem, da so si neveste poročne obleke raje izposojale, da bi prihranile z denarjem, da so bili kroji skromnejši kot danes, da so prisegali na čisto belo barvo itd.

Zgodovina poročnih oblek sega vse do leta 1406. Obleka je bila izdelana za britanski dvor. Ugotavljajo, da so se kroji poročnih oblek najbolj spremenili v rokavih in krilu.¹ Bogati ljudje so si lahko privoščili različne materiale, kot so žamet, saten, svila ali krzno.² To so bili redki in dragi materiali, ni jih bilo v izobilju, zato so bile obleke bolj puste. Kmečke neveste so imele obleke iz navadnejših materialov (platno, volneno sukno), zato so bile njihove obleke bolj raznolike.³ Herman navaja, da so neveste na Štajerskem v drugi polovici 18. stoletja oblekle novo obleko, ki jo je moral kupiti ženin. Če je bila nevesta devica, je lahko v laseh nosila umetne ali naravne rože, če ni bila devica, je lahko nosila preprosto avbo s klobukom. Baš piše, da so neveste v Slovenskih goricah v začetku 19. stoletja nosile zeleno in modro krilo iz volnene preje, krilo je segalo do kolen, pritrjeno je bilo na rdeč suknen modrc. Na hrbtu so nanj prišili različne barvaste trakove, na krilu ozek bel predpasnik, nosile so črne škornje obšite z rdečim suknom. Nevesta je v laseh nosila nastavek iz zelene surove svile, ovit z različnimi barvnimi trakovi, ki so prekrivali lase in viseli do hrpta. Nad čelom je imela krono iz zlate pene in srebra. Ob koncu 19. in začetku 20. stoletja so neveste nosile preproste barvaste obleke po vzoru mestne mode. Kmečkim nevestam so obleko kupili starši. Kajžarske neveste so si kupile obleko z denarjem, ki so si ga same prislužile z dnino. Nekatere revnejše so si obleko tudi izposodile pri premožnejših sorodnicah.⁴ Bogatejše neveste so že pred prvo svetovno vojno nosile bele obleke in šlajerje.

V času prve svetovne vojne, ko sta vladala strah in žalost, se ni spodobilo, da bi poročne obleke bile kaj boljše. Ženske so takrat za poroko uporabile kar najboljšo obleko, ki so jo premogle v svoji omari. Redke, ugledne neveste so imele bele obleke z dolgo vlečko.⁵ Neveste so v času vojn in pomanjkanja izbirale obleke, ki so jih lahko nosile tudi kasneje.

V Sloveniji so bile tako kot naša kultura tudi poročne obleke izjemno raznolike. Tako so na primer v Posavju verjeli, da bo ženska oblečena v rdečo barvo v zakonu veliko jokala. Oblečena v modro naj bi kmalu ovdovala, zato so se neveste raje oblačile v temnejše barve, kot je na primer siva.⁶ V 1. polovici 19. stoletja in tudi pred 1. svetovno vojno je modra barva veljala za barvo plodnosti, zato so jo neveste rade nosile.⁷ Marija Makarovič podaja opis poročne obleke iz leta 1920: »... neveste so imele belo obleko, to je kiklo do pasa in pluzno noter. Okrog pasu so imele privezan bel židan, tri centimetre širok trak, ki je bil zadaj zavezan v pentljo....Družica je bila enako oblečena kot nevesta...«⁸ V Beli krajini je veljalo, da je morala biti nevesta vsa v belem, le nogavice in čevlji so bili izjema. Počasi so v modo prihajali pajčolani in bele obleke, ki so jih pošiljali svojci iz Amerike.⁹ Pristofova nevesta je nosila belo obleko s pajčolanom. Imela pa je tudi dokaj masiven šopek.¹⁰ Pred drugo svetovno vojno je bila priljubljena poročna obleka kostim. Zelo pogosta barva krila je bila siva, bluza pa svetlejša. Alojz Menhart iz Slatine se je poročil 1930. leta. »Mel sem črno obleko iz angleškega kamgarna z lajbičem. Obleka, da bi se jokal, toliko je tu denarja notri. Žena pa je mela nežno roza obleko, dolgo do gležnjeve, kot mora bit.«¹¹ Neveste, ki so bile že noseče ali so že imele otroke, niso smele nositi bele obleke in ne venčkov na glavi. »... če bi jo imela, bi s prstom kazali za mano. 1932 sem imela lepo obleko ciglene barve, na glavi pa svileno ruto, sivo s temno sivimi rožicami.«¹² Tako je bilo tudi še po drugi svetovni vojni.

Rozi Pristof se je poročila leta 1940. Nosila je obleko bele barve, imela je rahlo visok ovratnik, a poleg šopka in ogrlice s križem ni imela drugega okrasja. Kot zanimivost naj omenim, da se je Frane Pristof tega leta poročil že drugič, in to s sestro njegove bivše žene.¹³ Opazila sem tudi, da sta na tej fotografiji zakonca oblečena bolj skromno kot pa pri prvi poroki. Skleпам, da se v tem kot posledica vojne odraža pomanjkanje. To je toliko bolj očitno, saj sta bili gospe sestri in verjetno sta imeli približno enak finančni status. Ne smem pa izključiti možnosti, da na glavi ni nosila pajčolana, ker ni bila več devica.

Za čas po drugi svetovni vojni sem izvedla štiri intervjuje. Marija Valentič, ki se je poročila leta 1964, si je sama kupila blago, iz katerega ji je šivilja sešila poročni kostim. Na glavi je nosila venček z rožami, ki je značilen že za obdobje pred 1. svetovno vojno. Njen kostim je bil bele barve.¹⁴ Barbara Polc, ki se je poročila leta 1966, je kostim

dobila v dar od svoje sestre. Nosila je venček, kostim pa je bil prav tako bele barve. Nobena ni kostima nikdar posodila komu drugemu, obe pa sta ga po poroki nosili tudi k maši ali za kake druge svečane priložnosti. Finančni status obeh je bil skromen, zato sta poročna kostuma nosili še kasneje.¹⁵ Majda Stajan je nosila sivo poročno obleko s plaščem. Tudi ona obleke ni posodila nikomur, kupila si jo je sama.¹⁶ Marija Stajan se je poročila leta 1956. Nosila je kostim, ki je bil sestavljen iz bele bluze, črnega krila in črne jakne. Kupila si ga je sama, nosila ga je k maši in na druge svečane priložnosti. Čipke in pajčolan so bili pomembni lepotni dodatki. Poročne obleke so neveste posojale tudi mlajšim sestram za birmo.¹⁷ Marija Majhenič, ki se je poročila leta 1974, je imela poročno obleko vijolične barve. Blago si je kupila sama, obleko si je dala krojiti po trendih sedemdesetih let 20. stoletja. Na glavi je imela vrtnice, nikomur pa obleke ni posodila.¹⁸ V osemdesetih letih 20. stoletja so neveste najpogosteje nosile bele slavnostne poročne obleke, elegantne in močno okrašene s čipkami in pajčolani ter volančki. Vse pogosteje so neveste nosile obleke, ki jih ob nobeni drugi priložnosti niso mogle obleči. Bogati kroji in materiali, zahtevnost krojenja in šivanja oblek so privedli do tega, da so si poročne obleke začeli izposojati.

V raziskavi sem ugotovila, da so v času po drugi svetovni vojni na našem ozemlju prevladovala bele poročne obleke, da se je pomen barv skozi čas zelo spreminjal, pa tudi, da je finančni status imel velik vpliv na izgled poročnih oblek. Med intervjuvanimi gospami sem ugotovila, da svojih poročnih oblek niso posojale. Moje hipoteze so bile napačne. Izposoja oblek nekoč ni bila tako aktualna kot danes, pa tudi bela barva ni bila tako popularna. Prav pa sem imela v predvidevanju, da so bile obleke skromnejše od današnjih. Z raziskovanjem sem ugotovila, da poroka včasih ni bila pravljična tako kot danes, saj so bile poročne obleke puste, zamolklih barv, brez okraskov, včasih le vsakdanje oblačilo ... Še posebej med vojnima nevestam verjetno ni bilo ravno lepo. Poročna obleka je odlikavala realno podobo življenjskih razmer in premoženjskega statusa neveste.

Zahvaljujem se vsem intervjuvancem, ki so si vzeli čas za moja vprašanja, še posebej pa tistim, ki so mi bili pripravljeno posoditi poročno obleko.

OPOMBE

- 1 <https://siol.net/trendi/porociva-se/zgodovina-porocne-obleke> (12. 9. 2018).
- 2 https://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/.../15_podlogar_nedolzna_belina.pdf strani 45–47 (13. 9. 2018).
- 3 <https://siol.net/trendi/porociva-se/zgodovina-porocne-obleke> (12. 9. 2018).
- 4 Litera, Maribor 2007, Makarovič Marija, Obleka predela človeka, str. 364–373.
- 5 https://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/.../15_podlogar_nedolzna_belina.pdf (13. 9. 2018).
- 6 https://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/.../15_podlogar_nedolzna_belina.pdf (13. 9. 2018).
- 7 <https://siol.net/trendi/porociva-se/zgodovina-porocne-obleke> - 12. 9. 2018 (13. 9. 2018).
- 8 Marija MAKAROVIČ, Obleka predela človeka, Litera, Maribor, 2007, str. 370, navedba Amalije Cafuta, roj. 1889 v Lubstavi.
- 9 https://www.jskd.si/folklorna-dejavnost/.../15_podlogar_nedolzna_belina.pdf (13. 9. 2018)
- 10 Osebni arhiv družine Junger.
- 11 Marija RADMILOVIČ, Med vinogradi in mejo, KUD Jože Stupnik, Svečina, 2010, str. 27.
- 12 Marija MAKAROVIČ, Obleka predela človeka, Litera, Maribor, 2007, str. 364–373.
- 13 Osebni arhiv družine JUNGER.
- 14 Marija VALENTIČ, roj. 1. 1. 1945, Zgornja Kungota, 15. 9. 2018.
- 15 Barbara POLC, roj. 26. 10. 1933, Zgornja Kungota, 15. 9. 2018.
- 16 Majda STAJAN, roj. 11. 7. 1948, Pesnica, 23. 9. 2018.
- 17 Štefka STAJAN, roj. 6. 8. 1963, Pesnica, 21. 9. 2018.
- 18 Marija MAJHENIČ, roj. 30. 12. 1951, Litija, 17. 9. 2018.
- 19 Marija MOHORIČ, roj. 10. 4. 1967, Zgornja Kungota, 15. 9. 2018.

Fotografsko gradivo:

- Osebni arhiv družine JUNGER, Slatinski dol.
- Osebni arhiv Marije VALENTIČ, Slatinski dol.
- Osebni arhiv Barbare POLC, Slatinski dol.
- Osebni arhiv Majde STAJAN, Pesnica pri Juriju.
- Osebni arhiv Štefke STAJAN, Pesnica pri Juriju.
- Osebni arhiv družine MOHORIČ, Slatinski dol.

*Nina Mohorič, učenka 8. b razreda OŠ Kungota, mentorica: prof. Mari Karnet

VOJAŠKE UNIFORME

Tonja UNUK*

Vsi vemo kaj so uniforme. Uniforme so službena oblačila enotnega predpisanega kroja in barv, iz predpisanega blaga ter s predpisanimi oznakami, dodatki in načini nošenja. Z njimi označujemo pripadnost njenega nosilca določeni službi ali društvu in ga ločujejo od ostalih. S tem namenom so tudi nastale. Šele pozneje so s pomočjo razlik v oblačenju in z različnimi oznakami znotraj določene skupine pokazali na različen položaj in vlogo njenih pripadnikov. Uniforme so najprej nosili v vojski. Tam so še danes najbolj razširjene in nepogrešljive. Šele pozneje so jih začeli nositi tudi pripadniki različnih drugih poklicev (državno uradništvo, meščanska garda, železnica, civilno letalstvo, pošta, policija, pravosodna straža, diplomatska služba, gozdarstvo, rudarstvo, letalstvo...) in društev (gasilci, športna društva...). Toda v večini teh poklicev uniforme niso imele nikoli tako velikega pomena in niso bile tako raznolike kot v vojski. Tudi v pomorstvu so se uniforme najprej in najbolj uveljavile v vojni mornarici, nosijo pa jih tudi pomorščaki na trgovskih in šolskih ladjah ter v pristaniških službah.

Uniforma je pripomogla k utrjevanju in ohranjanju vojaške, poklicne in socialne hierarhije ter pomagala vzpostavljati red, disciplino in brezhibnost pri delu. Uniformirana skupina je dajala videz enotnosti, urejenosti in popolnosti. Hkrati pa so z uniformo zakrili posameznika kot individualno bitje in ga poudarili kot del skupine, ki ji pripada, in njegovo vlogo v njej.

Uniformirana skupina je bila navzven videti enotna in močnejša, njenim posameznikom pa je zlasti v težkih trenutkih vlivala moč in občutek, da niso sami, temveč del nje, da z njo delijo dobro in slabo in lahko od nje pričakujejo tudi pomoč. Zlasti tistim na višjih položajih je dvigala samozavest, marsikateremu podrejenemu in civilistu pa vzbujala strah.

Na oblikovanje uniform sta vplivali civilna noša prebivalstva določene dežele ali države ter njena tradicija. To je bilo lahko opazno pri barvni kombinaciji uniforme, krojih, posebnih znakih in dodatkih. Uniforme so se pogosto zgledovale tudi po uniformah drugih držav in drugih uniformiranih skupin. Prav zaradi tega so si bile na primer mornariške uniforme različnih držav že od 2. polovice 18. stoletja zelo podobne, še danes je tako.

Kljub temu, do so pravila uniformiranja določala, da se morajo uniforme razvijati po svojih zakonitostih in ne smejo podlegati vplivom mode, njeni ustvarjalci tega mnogokrat niso upoštevali. Uniformiranje je vsaj do neke mere sledilo modi oziroma splošnim zakonitostim v oblačenju nekega obdobja. To je bilo bolj opazno pri uniformah častnikov in pri svečanih uniformah. Duh časa je bil opazen v kroju uniforme in pri nekaterih dodatkih. Uniforme navadnih vojakov in mornarjev so bile bolj preproste in praktične. Tu je bila bolj pomembna njena funkcionalnost. Naloga uniforme je bila namreč poleg označevanja, da štiti pred mrazom, poškodbami in drugimi nevšečnostmi ter omogoča čim lažje gibanje. Uniforme navadnih vojakov so imele pogosto prav malo skupnega z estetiko. Marsikatera značilnost uniforme je nastala iz povsem praktičnih razlogov. Mornarski ovratnik in ovratno ruto (*flor*) so menda sprva uporabljali, da so mornarji s potom ne bi umazali ovratnika oziroma ovratnega izreza na bluzi. Praktičnost in funkcionalnost pa so nemalokdaj zanemarili pri oblačilih častnikov oziroma pri nekaterih drugih poklicnih skupinah in društvih. Zlasti svečane častniške uniforme so bile v določenih obdobjih precej neudobne in so njene nosilce tako kot sicer moda tistega obdobja utesnjevale ali celo ovirale pri gibanju.

Omenili smo, da so se uniforme pogosto zgledovale po modnih oblačilih. Pogosto pa je veljalo tudi obratno. Tudi modna oblačila so se že v preteklosti zgledovala po določenih uniformah (vojaških, mornarskih, pilotskih...) in tudi danes je tako.

Razvoj uniform

Uniformiranje sta vzpodbudila potreba po razlikovanju med različnimi vojskami ter poenostavljeno in množično izdelovanje uniform. Enotna in po nekaterih značilnostih razpoznavna oblačila so poznali že v antiki in v srednjem veku. Vendar pa tedaj še niso poznali uniform v današnjem pomenu besede. Pravi razcvet so uniforme doživele šele v 17. stoletju. V času tridesetletne vojne je po enotnem videzu prednjačila švedska vojska. Vojaška noša se je tedaj zgledovala po praktični kmečki noši. Prve predpise o uniformiranju za vse rodove vojske pa je leta 1672 izdal francoski kralj Ludvik XIV.

Uniforme so postajale vedno bolj slikovite in raznolike ter vedno bolj pripovedne. Pri uniformiranju je veljal vedno strožji red. Nositi so jih začeli vi pripadniki. Ko so armade na prehodu iz 17. v 18. stoletje dobile svoje uniforme, so vedno bolj enotno označevale tudi čine.

Uniforme živih barv so bile sprva primerne za bojevanje, hkrati pa so take barve krepile medsebojno povezanost in samozavest vojakov ter lajšale tegobe dolgoletnega služenja. Z razvojem strelnega orožja pa so se morale novemu načinu bojevanja prilagajati tudi uniforme. V Evropi so začeli udobnejše in bolj enolične uniforme uvajati v času francoske revolucije in Napoleonovih vojn. Tedaj so nosili frake, čake s perjanicami, cilindre, povprek obrnjene dvorogeljne klobuke, čelade s perjanicami, oprijete hlače in škornje. Pozneje so na modernizacijo vojaških uniform vplivale preprostejše uniforme borcev v Ameriški državljanski vojni (1861–1865). V 2. polovici 18. stoletja so se začele uveljavljati tudi uniforme za različne priložnosti (svečane, paradne, službene...), ki so bile bolj raznolike pri častnikih in višjih podčastnikih kot pri tistih z nižjimi čini.

Čeprav so se dejstva, da so uniforme živih barv neprimerne za vojskovanje in lahko povzročajo večje izgube, zavedali že od druge polovice 19. stoletja, so začeli uniforme zaščitnih barv (sive, sivozelene in modrosive), ki so bile prilagojene zemljišču, klimatskim pogojem uvajati šele na začetku 20. stoletja. Še bolj preproste in manj raznolike so postale uniforme po drugi svetovni vojni.

Udobne in praktične vetrovke in uniforme s snemljivo podlogo so začeli v Jugoslaviji uvajati šele po letu 1978.

LITERATURA

- Sergej VRIŠER, Uniforme v zgodovini, Maribor, 1969.
- Janez J. ŠVAJNCER, Uniforme, Celje, 1997.

*Tonja Unuk, učenka 8. razreda OŠ Fram, mentorica: Tanja Ajd Krامل

OBLEKA NAREDI ČLOVEKA – KDO NAREDI OBLEKO?

Sergej KOSTIČ, Vid VIHER*

“Obleka naredi človeka” je znan slovenski pregovor, vendar ali je res tako? Vsekakor je danes tudi nam otrokom zelo pomembno, kako v družbi izgledamo in del tega je obleka. Prav zaradi tega sva se odločila raziskati, kako so se otroci oblačili v 20. stoletju in kako pomembno je bilo to zanje.

Prišla sva do zanimivih ugotovitev. Otroci 20. stoletja so se veliko manj ukvarjali z oblačili kot se danes najini vrstniki. Z anketo sva ugotovila, da je najinim sošolcem pomemben stil oblačenja, ker je 70% otrok odgovorilo, da imajo moderen stil oblačenja.

Oblačila imenujemo vse, kar pokriva človeško telo, kar človek nosi na sebi. Nošenje oblačil je izključno človeška lastnost in je značilnost skoraj vseh človeških družb. Količina nošenja in vrsta oblačil sta odvisni od funkcionalnih vidikov (na primer potreba po toploti ali zaščita pred vremenskimi vplivi) in socialnih vidikov. Danes se moda spreminja zelo hitro in posebej mladi smo tisti, ki sledimo njenim smernicam, ki velikokrat postanejo kar naš način življenja. Cilj raziskovanja je bil ugotoviti, kako so se oblačili otroci v 20. stoletju in kako se oblačijo otroci danes ter kakšne so razlike.

Človeku je zunanji videz že v preteklosti veliko pomenil. Z oblačili so ljudje izražali sebe, skupnost in čas v katerem živijo. Skozi celotno zgodovino lahko spremljamo, kako se je oblačenje spreminjalo v estetskem, funkcionalnem in simboličnem smislu.

Oblačila fantov do 1. svetovne vojne so bila krojena podobno kot pri odraslih moških: hlače, telovnik, suknjič v temnih črnih, sivih ali rjavih barvah in klobuk na glavi. Oblačila deklic so bila podobna oblačilom odraslih žensk. V 1. svetovni vojni se je situacija poslabšala tako, da je mnogim primanjkovalo primerne obleke, še posebej obutve. Od zgodnje pomladi do pozne jeseni so otroci hodili v šolo bos. Pozimi so si v mnogih družinah otroci sposojali obutev med seboj.

Po 1. svetovni vojni so deklice iz delavskih in tudi iz kmečkih družin na podeželju začele nositi obleke iz bombaža in tudi žameta. Praznične obleke zlasti mestnih deklet so bile okrašene z belimi ali svetlimi ovratniki, ki so se imenovali »bubi« ovratniki. Fantje so vse leto nosili kratke hlače, le da so pozimi oblačili še dolge volnene nogavice, ki so jih pripeli z elastiko. Dolge hlače so fantje dobili za birmo ali obhajilo in so jih nosili le ob večjih praznikih. Največkrat so pri revnih mlajši otroci podedovali obleko starejših, zato je pogosto bila prevelika in zakrpana. Sredi 50. let so otroška oblačila večinoma sešile in spletle mame same.

Po 2. svetovni vojni, do začetka 90. let, je bila značilna svečana obleka pionirska obleka - modre hlače ali krilce, bela srajčka in bele nogavičke ter posebna čepica – titovka na glavi in rdeča rutica okrog vratu. Pionirsko kapico in rutico so šolarji prejeli ob svečanem dogodku ob Dnevu republike.

Od 1910 pa do 50. let 20. stoletja so bile v šolah značilne šolske halje/uniforme. V 80. letih so halje povsem izginile, vendar se pobude o uvedbi halj/uniform za šolarje pojavljajo tudi v današnjem času.

V začetku 70. let so se na prvo mesto najbolj priljubljenih oblačil uvrstile kavbojke – hlače iz džinsa. Doma pletene jopice in puloverje so postopoma povsem zamenjali konfekcijski izdelki.

V zadnjih letih prvošolčka prepoznamo po opazni rumeni rutki, ki jo nosi okrog vratu, predvsem z namenom varnosti v prometu. Med mladostniki je vse bolj opazna ločitev po pripadnosti različnim modnim smerem, ki so sicer največkrat povezane z različnimi glasbenimi smermi (rock, punk, heavy metal ...).

Na osnovi intervjujev z najinima babicama in prebrane literature ugotavljava, da v preteklosti moda ni bila tako pomembna in se otroci niso oblačili po modi. *»Učenci so bili včasih zelo preprosto in skromno oblečeni. Pred 2. svetovno vojno so oblačila nosili eden za drugim v družini (navadno je bilo več otrok), tako dekleta kot fantje so bili videti starejši, včasih pomanjšani odrasli. Mnogi otroci so prve čevlje dobili šele, ko so začeli hoditi v šolo,«* je povedala intervjuvana babica. Današnji otroci pa že zelo sledijo modnim smernicam, kar govori anketa naših sošolcev. Nad temo sva se tako navdušila, da bova raziskovanje razširila in napravila še eno raziskovalno nalogo. Pri tem pa bova podrobneje raziskala tudi oblačilni arhiv otroških oblačil na naši šoli in pobrskala med starimi oblačili najinih sorodnikov.

Ugotovila sva, da ni nujno, da obleka naredi človeka. Gotovo pa je, da obleko naredi človek.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Mateja KRAŠOVEC POGORELČNIK, *Estetika oblačenja*, Založništvo Pozoj, Velenje, 1997.
- Marjetka BALKOVEC DEBEVEC, *Obleka v šoli*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 2014.

Ustni viri:

- Verica BRUNE, rojena leta 1951, pridobitev vira 26. 9. 2018.
- Miroslava MAČEK: rojena leta 1946, pridobitev vira 22. 9. 2018.

*Sergej Kostić in Vid Viher, učenca 8. c razreda OŠ *Draga Kobala Maribor*, mentorica: Marjetka Berlič

KAKO SO SE OBLAČILI STARI RIMLJANI

Ela VELIKONJA*

Rimljani so v antiki poznali dosti stvari, ki so se v srednjem veku porazgubile in so jih ponovno »odkrili« šele v novem veku. Imeli so visoko razvito kulturo in cenili so osebno higieno. Jaz pa raziskujem njihov način oblačenja. Glede na to, da se je ohranilo veliko rimskih kipov, lahko dokaj natančno sklepamo, kako so bili oblečeni.

Kako so se oblačili stari Rimljani?

S pomočjo ohranjenih pisnih virov in arheoloških najdb si lahko ustvarimo dokaj natančno podobo o oblačenju Rimljanov. Najprej ugotovimo, da so se ne glede na letni čas oblačili enako. Pa tudi skozi vso rimsko zgodovino se moda ni bistveno spreminjala. Bolj kot spremembe v izgledu oblačila zasledimo uporabo različnih materialov (svila, muslin, lan) in oblik nakita. Leta 215 pr. n. š. je izšel zakon, ki naj bi omejil pretirano razkošje rimskih gospa. Zakon so kmalu zatem preklicali. Tudi cesar Avgust je razglasil podobne zakone, da bi obnovil strogost starih običajev. Vendar so kljub temu nosili nakit in razkošna oblačila. Žena Kaligule naj bi nosila nakit, vreden 40 milijonov sestercev. Rimljani so imeli preprost slog oblačenja. Njihovo osnovno oblačilo je bila *tunica*. Glede na letni čas so uporabljali tunike iz različnih materialov. To je bila nekakšna v pasu oprijeta srajca brez rokavov, ki je segala do meč ali do kolen in je bila okrašena s škrlatno rdečim trakom. Trak je bil na senatorskih tunikah širok, na viteških pa ozek. Prek tunike so si nadedli *toga*, široko belo volneno ogrinjalo, iz katerega je prosto gledala desna roka. Zaradi številnih gub, ki jih je bilo treba narediti iz enega samega kosa tkanine, je bilo togo težko obleči. Toge, ki so jih nosili moški, so bile volnene, ženske pa so imele raje lanene toge.

Moška in ženska oblačila

Togo so nosili le, kadar so šli od doma. Bila je navadno iz volne, močnejša za pozimi, tanka za poleti. Ker je bilo togo težko obleči, so zato gospodarjem pri tem pomagali njihovi sužnji. Dečki so do 16. leta starosti nosili *toga praetextos*, škrlatno z rdečim trakom. Šele ko so dosegli polnoletnost, so jim s posebnim obredom dovolili nositi belo *toga virilis*. Najbolj preprosti togi, brez okrasja so rekli *toga pura*, togi, obrobljeni s škrlatnim trakom *toga praetexta*, *toga picta* je bila toga s pozlačenim vezjem. Najbolj svečana toga je bila *toga purpura*, ki je bila škrlatne barve ali pa je bila pobarvana v belo.

Od spodnjega perila so ženske nosile le nekakšen steznik in oprsni trak, s katerim so si privezovale oprsje. Nosile so do gležnjev dolgo tuniko, ki je bila enako dolga in široka. Najraje so imele oblačila, narejene iz svile, volne lanu in bombaža. Ženske so čez tuniko nosile *stola*. To je bila s pasom prepasana dolga obleka s kratkimi rokavi in elegantno nabranimi gubami ter izvezenim robom. Zunaj so nosile plašč (*palla*), s katerim so si po potrebi lahko pokrile glavo, ali pa je njihova oblačila dopolnjevalo ogrinjalo, ki so si ga zapenjale na ramena.

Modni dodatki

Med žensko in moško obutvijo tako rekoč ni bilo razlike. Najbolj pogosto obuvalo so bili nekaki gležnjariji ali *calcei*. Razen njih so bili razširjeni še cokli in nizki škornji z jezičkom in vrvicami, ki so pokrivali nogo do kolen. Rimljani so zelo radi nosili nakit iz dragih kamnov in kovin. Ženske so nosile veliko vrst nakita, medtem ko moški samo prstane. V obdobju republike so nosili le enega, ki so ga uporabljali kot pečatnik. V obdobju, ko je Rim postal cesarstvo pa je bilo modno nositi več prstanov, ki so bili okrašeni z dragimi kamni. Ženske so lahko izbirale med raznovrstnimi lasnicami, sponkami, prstani, zapestnicami, uhani, verižicami in obročki, ki so jih nosile okrog goleni. Nakit je bil izdelan v zlatarnah in so si ga lahko privoščili bogati ljudje.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

-J. ESPINOS, P. MASIA, D. SANCHEZ, M. VILAR, Kako so živeli Rimljani, Karantanija, Ljubljana, 2000.

Spletni viri:

-<http://projekti.gimvic.org/2001/rimljani2e/petrak/Rimska%20oblacila.html>

*Ela Velikonja, učenka OŠ Prežihovega Voranca Maribor, mentorica: Natalija Carmona

VOGUE – SREDNJEVEŠKA MODNA KRONIKA

Iva TURČIN*

Referat je napisan v obliki znane revije Vogue. Za to obliko sem se odločila, ker je ta tema kot nalašč za pisanje članka v reviji. Uživajte v branju!

Plemkinje

Vaša pričeska bo v popolni modi, če je boste pokrile s pokrivali, tančicami ali trakovi. Trakove prepletite in jih prekrijte z ruto, ven pa lahko gleda le konec las ali trakov. Svojih las nikar ne strizite, pustite jih čim daljše. Želeni rezultat bo tudi, da se nikoli ne postrizete. Tančice naj bodo dolge, kvadratne ali okrogle oblike. Namestite si jih tako, da spredaj segajo do obrvi in padajo ob obrazu. Pritrdite si jih s tulcem ali krono. Sedaj pa k oblačilom. Prvi plašč naj ima popolnoma prilegajoče rokave na zapestju ter naj poteka do kolen. Preko oblecite korzet, da boste videti še bolj suhi. Krila naj bodo čim večja in nabrana. Za ta namen nosite krinoline, ki bodo vse poudarile. Obujte kratke mehke čevlje ali škorenjčke iz usnja. Izgledati morajo kot nogavice. Podobni naj so moškimi, vendar nikar ne pretiravajte z ostrino konice na koncu. Takšni čevlji so za hojo zelo neudobni zaradi zelo tankega podplata, vendar kot pravijo, »za lepoto je treba potrpeti«. Vendar pa imate še en problem. Kako ohraniti vašo obleko čisto med hojo po ulicah polnih odplak? Rešitev so cokle hodulje. To so navadne lesene cokle, ki pa imajo dvignjen podplat tako, da se obleka ne dotika tal. No, če ste iz večjega mesta pa vas bo na ulici prenašal nosač.

Plemiči

Plemiči, oblecite ozke telovnike, zapete s trakci in tesno prilegajoče hlače, ki popolnoma poudarijo postavo. Širino ramen poudarite z blazinicami. Na glavo poveznite visoke koničaste klobuke z zasukanim robom in peresom. Moderni čevlji so dolgi vsaj dvakrat toliko kot stopalo. Prav tako so koničasti s pentljami na gležnjih. Za v mesto obujte čevlje s peto, da ne hodite po umazaniji in odplakah. Ker ste plemiči, imate pravico biti oblečeni v žive barve.

Kmetje

Četudi ste obtičali na dnu družbe, ste vseeno lahko oblečeni moderno. V hišah si stkite dolge, do gležnjev segajoče tunike. Preko si nadenite krilo in predpasnik. Lase si pokrite z ruto. Prav tako jih ne strizite. Vaši čevlji so leseni ali pa ste bos. Če ste moški bodite v grobi srajci in stkanih hlačah.

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

Darja MIHELIC, Meščan sem : iz življenja srednjeveških mest, Založba Branimir Nešovič, Ljubljana, 1996.

Spletni viri:

-http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/odrasli/Gradiva_ESS/CVZU/LU_Jesenice/CVZU_22LUJ_Gradivo.pdf (29. 9. 2018).

-http://www.dijaski.net/gradivo/zgo_ref_srednji_vek_02__oblastenje_higiena_kozmetika?r=1 (29. 9. 2018).

-<http://ucilnica.os-smartnolitija.si/mod/resource/view.php?id=8031> (29. 9. 2018).

*Iva Turčin, učenka OŠ Prežihovega Voranca Maribor, mentorica: Natalija Carmona

ŽEHTA

Ajda ČUŠ, Aneja MODEC*

Vzdrževanje oblačil

Obleka je tako v preteklosti kot danes izražala položaj posameznika v družbi. Da bi ta položaj še bolj poudarila, je morala biti snažna: *»Bistvena značilnost snažne obleke je, če govorimo v gospodarskem jeziku, da ne kaže nikakršnih sledov dela.«* Kar je veljalo za obleko, je bilo pomembno tudi za osebno higieno: *»Vsak odrasel človek naj vsaj enkrat na teden premeni perilo.«*

Vzdrževanje oblačil je zajemalo pranje in sušenje perila, škrobljenje, likanje, odstranjevanje madežev in nenazadnje tudi krpanje oblačil, če je bilo to potrebno. Danes perila ne škrobimo več, raztrgana in obrabljena oblačila pa zavržemo. Ženske so v preteklosti raztrgana in oguljena mesta ter razcefrane robove popravljale same. Najpogosteje so krpale ali »štopfale« doma pletene nogavice. Z vzdrževanjem oblačil so se ukvarjale večinoma ženske: *»Da mora žena, ki je sama redoljubna, skrbeti, da je moževa obleka in njegovo perilo vedno v popolnem redu, kakor da zahteva bon ton, tega ni treba razprejati. Gotovo pa je, da je prav često moževa zunanost zrcalo - ženinega bon tona.«* Pri delu so jim pomagale hčere, saj so bila vsa ta opravila del dekliške vzgoje in pomembna naloga žensk, kar nam govori tudi naslednji verzi:

*Vsa obleka snažna vedno,
sobe, vse pohištvo čedno,
snažne roke, bel obraz -
to naj bodi ženski kras.*

Pranje perila

Preprostejši ljudje so svoja oblačila vzdrževali sami, zato so bili pozorni tudi pri nakupu oblačil in blaga zanje. Oblačila za vsakdanjo rabo so bila izdelana iz pralnih materialov. Volnena oblačila, ki jih ni bilo mogoče prati, pa so oblekli le ob svečanih priložnostih. Meščanskim družinam so perilo prale perice ali služkinje. Vsakdanja oblačila so prali običajno ob ponedeljkih. V delavskih družinah, kjer je bila zaposlena tudi žena, pa so prali v soboto ali celo nedeljo.

Pranju perila so pravili »žehta«, ker so perilo prali v lesenih čebrih, imenovanih »žehtniki«. Lesene čebre iz hrastovega lesa so lahko za pranje uporabili šele potem, ko so jih večkrat izprali v vodo, ker je perilo sicer dobilo rdečkaste madeže. Perilo so prali ročno, kar je bilo zamudno in težko opravilo. »Žehtalo« so je enkrat na dva ali tri tedne, odvisno od tega, koliko oblačil in perila so imeli. *»Najdaljša doba, v kateri sme perilo v kakem gospodinjstvu ležati neoprano so štiri tedni.«* V perilo, ki leži dolgo časa neoprano, se umazanija močno zaje in jo je težko odstraniti.

Pred pranjem so perilo namočili v mlačno vodo, ker je hitreje zmeščala umazanijo kot hladna voda. Na dno čebra so dali najbolj umazano perilo, na vrh pa manj umazano in fino perilo. Vodi za namakanje so dodali tudi nekaj terpentina in salmijaka. Namočeno perilo so namilili in menciali s pomočjo perilnika, ki so mu pravili »ribež«. Nato so belo perilo kuhali pol ure do eno uro. Sledilo je izpiranje perila ob studencu ali v potoku.

Za pranje so uporabljali pralno milo in pralne praške Radion, Persil in druge. Oboje je izpodrivalo pranje s pepelom. Perice so naredile »lug« tako, da so pepel prelile z vrelo vodo ali pa so ga kuhale v kotlu. Z lugom so nato oprale perilo.

Perilo se je po pranju hitreje posušilo, če so ga dobro oželi. Poleg ročnega pralnega stroja je bil pomemben pripomoček pri pranju perila »valjar za ožemanje«. Valjarje za ožemanje so uporabljali zlasti v pralnicah, kjer so prali večje količine perila.

Sušenje perila

Preden so perilo zlikali in ga spravili v omaro ali predalnik, so ga dobro posušili. Ožeto perilo so razprostrli, ga obesili na vrv in pripeli z lesenimi kljukicami. *»Plot ali kaj podobnega ni primeren za sušenje perila, prvič ni izključena nevarnost, da se perilo ne zamaže, drugič se perilo na plotu ne suši enakomerno, ker ni od obeh strani enake toplote.«* Perilo

so obesili na sončno mesto, saj je bilo sonce naravno belilno sredstvo. Poleti so perilo sušili na vrtu ali dvorišču. Pozimi, ko se je perilo na prostem zelo počasi sušilo, pa so ga obesili na podstrešju ali v kuhinji nad štedilnikom oziroma nad pečjo.

Škrobljenje perila

Marsikatero perilo, zlasti ovratnike in manšete moških srajc, so pred likanjem škrobili oziroma »štirkali«, da so postali trdi in se niso tako hitro umazali.

Škrob ali »štirka« je bela snov rastlinskega izvora. Za škrobljenje so navadno uporabljali pšenični, rižev ali krompirjev škrob. *»Krompirjev škrob si lahko pripravi vsaka gospodinja sama. Krompir opere, olupi in nastrga. Prelitega z mrzlo vodo odcedi. Vodo pusti stati nekaj ur, da se škrob usede na dno. Nato vodo odlije, dolije čiste vode in zopet pusti stati. Postopek ponavlja toliko časa, da je voda čista in škrob bel. Na koncu odlije vodo in posuši škrob na soncu ali na peči. Iz 40 kg krompirja dobi približno 3 kg škroba.«* Perilo za škrobljenje je moralo biti popolnoma suho, sicer ni bilo trdo. Škrobili so tako, da so perilo namočili v škrob, ga oželi in dobro stresli. Škrobljeno perilo so morali zlikati, dokler je bilo še mokro.

Likanje perila

Perilo so pred likanjem navlažili ali »nafajhtali«, da so ga lažje zlikali, saj so imeli manj kakovostni materiali to slabo lastnost, da so se zelo mečkali.

Za likanje so potrebovali likalnik s podstavkom, na katerega so ga postavili med likanjem, likalno desko, na kateri je bila mehka in čista podlaga, mokro krpo in povoščen papir. Mokro krpo so morali imeti pri roki, ker se je škrob rad prijemal likalnika.

Uporabljali so težke železne likalnike na oglje, ki so tehtali okoli 2 kg. Likalnike na oglje je bilo težko ogreti, zato je bilo v gospodinjstvih priročnikih in časopisih veliko napotkov ter reklamnih oglasov. Eden od njih je priporočal: *»Zvij nekoliko papirja in ga daj v peč. Nanj naloži oglje, podžgi papir in zapri peč. Čez dve minuti oglje že gori. Poberi ga s kleščami v likalnik, nasuj čez suhega oglja, zapri likalnik in mahaj krepko z njim nekaj časa semtertja. V treh minutah vse oglje lepo zagori.«* Uporabljali so tudi likalnike na špirit in plinske likalnike, kjer so imeli v mestih napeljana plinsko omrežje. Plinski likalniki so imeli to prednost, da se je z »uravnanim vijakom za plin« lahko povečala ali zmanjšala temperatura likalnika. Z razvojem elektrifikacije so se razširili preprosti električni likalniki, ki jih danes nenehno posodablajo.

Perilo za likanje ni smelo biti premokro ali presuho. Če je bil likalnik prevroč, so ga odložili na podstavek in počakali, da se ohladi. Najprej so potegnili z likalnikom po povoščenem papirju, nato pa po rjuhi in šele potem po perilu, da ga ne bi prismodili. Večje kose perila, na primer rjuhe, namizne prte in prtice, so zgladili z »valjarjem za glajenje perila«. Če je bilo perilo popolnoma suho, so ga poškopili z vodo, da se je lepše zgladilo.

Odstranjevanje madežev

Večino madežev so odstranili z milom ali toplo vodo. Mastne madeže, ki so bili trdovratnejši, so čistili z raztopino sode ali z bencinom, odvisno od vrste blaga, na katerem je bil madež. Za madeže na neobčutljivih tkaninah je zadoščala voda z milom ali sodo, volnene tkanine pa so čistili z bencinom. Pri delu so morali biti pazljivi, saj se je bencin rad vnel. Odrgnjena mesta, kjer je barva obledela, so s krpo, namočeno v kisu, prelikali in tako osvežili barvo. V priročniku za gospodinjstvo iz leta 1935 so navedena sredstva za odstranjevanje najrazličnejših madežev.

Zaključek

Vzdrževanje oblačil je bilo v preteklosti težavno in zamudno opravilo, zato ne preseneča, da so perilo prali redkeje kot danes. S sodobnimi pralnimi sredstvi ter tehničnimi pripomočki, kot so pralni in sušilni stroji ter parni likalniki, je umetne materiale, iz katerih so izdelana oblačila, preprosto oprati in zlikati.

LITERATURA

- I. MAJDIČ, Nasveti za hišo in dom. Ljubljana: Katoliška Bukvarna, 1917.
- Andrej PČELJNIKOV, Gospodinjstvo in sodobna slovenska in meščanska kuhinj, Tiskovna založba, Maribor, 1939.
- Katharina Edle von SCHEIGER (Katarina Prato), Nauk o gospodinjstvu: Vodilo za žene in dekleta vseh stanov. Ljubljana: Umetniška propaganda, 1935.
- Lidvina PURGAJ, Fran DOLŠAK, Gospodinjstvo: Navodila za vsa v domačem gospodinjstvu važna opravila, Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana, 1929.
- Janja ŽAGAR, Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno, Mladika, Ljubljana, 1994.
- Žena, mesečnik v službi današnje žene, Ljubljana, 1938–1941.

* Ajda Čuš in Aneja Modec, učenki 7. razreda OŠ Starše, mentorici: Leonida Babič in Liljana Polajžar

OBLEKA V ŠOLI – PREGLED OBLAČILNEGA VIDEZA UČITELJEV IN UČENCEV SKOZI ČAS

Vita BELIČ, Vita Žumer*

Pomembna naloga šole je, da učence uči brati, pisati in računati, a nauči jih še mnogo drugih stvari, ki jih v življenju bolj ali manj potrebujejo. Šola ne samo uči, šola tudi vzgaja in prenaša kulturne vrednote. Je preplet medsebojnih odnosov ter gospodarskih, političnih in širših družbenih vplivov. Vsaj za šolo nekdanjih dni je veljalo, da učence nauči osnovne olike, reda in čistoče. Tudi obleka in z njo povezane navade so v šoli sestavni del dogajanj, na oblekah učencev in učiteljev pa se zrcali odsev časa in razmer, v katerih so nastale in živele. V šolski vsakdan je bila tako in drugače vedno vpeta tudi šolska oblačilna moda. Moda pa je po besedah modne strokovnjakinje in novinarko Eve Paulin: *»...mišljenje in čustvo dobe, spremenjena v materijo, obliko in barvo. Moda se ne sodi samo danes in jutri, rodila se je že včeraj in predvčerajšnjim. Umre vedno mlada, postarane mode na srečo ni. Moda še zdaleč ni samo oblačenje. Seveda ima pri obleki moda eno izmed najglasnejših besed.«*

»Lažje je presojati učiteljev frak nego učitelja samega.«

Že Trubar se je zavzemal za družbeni ugled učiteljskega poklica, a je ta le postopoma rasel z boljšo izobrazbo učiteljstva in z večjo vlogo, ki so jo učitelji pridobili z aktivnim vključevanjem v okolico, v kateri so živeli in delali. Družbeni položaj se je kazal tudi v njegovem oblačenju. Sredi 19. stol. gmotni položaj učiteljev ni bil vreden zavidanja. *»Učitelj, ki je slabo plačan, ne more vedno svojemu stanu primerno oblečen hoditi. Večkrat tedaj pripravi preveč ponošena obleka učitelja pri priprostih ljudeh ob veljavo in spoštovanj.«*

Na prelomu 19. v 20. stol. so učitelji pisali: *»Obleko imejmo čedno, sme biti tudi zakrpana, a eno obleko za posebne slovesnosti le imejmo lepo.«* Strošek za primerno obleko je predstavljal pomemben del učiteljevih odhodkov. Opozarjali so, da sta oblačenje in zunanja podoba učitelja pomembna tudi pri ustvarjanju in ohranjanju učiteljeve avtoritete.

Leta 1909 so učitelje seznanili z ukazom, ki ga je izdal okrajni šolski nadzornik, v katerem je zahteval, da učitelji v njegovem okraju nosijo *»belo likano srajco in črno suknjo.«*

Delovne in življenjske razmere so že leta 1906 pripeljale na misel o uniformni učiteljski službeni obleki. *»Vsaka učna oseba brez razlike spola omisli si nekak plašč, slično kakor jih imajo recimo naši sodniki ali pa zdravniki – preprost in trpežen, najboljše sive barve, ki ga bomo nosili ob času pouka. Dobro bi bilo, da bi si omislili vsi enake plašče, enakega kroja in enake barve. To bi bila naša 'privatna uniforma'«* Pozneje so se ideje o uniformni službeni obleki za učiteljstvo še večkrat ponovile. Sicer pa se pri pouku v šoli, razen šolskih halj, drugi tip uniformne obleke za učiteljstvo na Slovenskem za daljše obdobje nikoli ni uveljavil.

Od srednjega veka naprej so bile na območju slovenskega ozemlja ženske učiteljice predvsem redovnice, ki so poučevala dekleta v samostanskih šolah. Pravila oblačenja jim je predpisoval njihov red. Laičnih učiteljic je bilo še v drugi polovici 19. stol. malo. Večje spremembe je povzročil tretji avstrijski osnovnošolski zakon leta 1869, ki je vpeljal tudi državna in zasebna ženska učiteljišča. Učiteljski poklic je začel postajati poklic prvih izobraženih žensk. Okrog leta 1900 so za primerno oblečene učiteljice veljale stroge linije, visoko zapete bluže z dolgimi rokavi in do tal segajoča krila. V novem desetletju se je ta togost nekoliko zrahljala. Učiteljice so začele slediti splošnim modnim tokovom. Raznolikost oblačil je z leti postajala večja, bilo je več različnosti ob posebnih priložnostih. Zaradi razlik v oblačenju in zaradi praktičnosti se je tudi med učiteljicami pokazal želja po enotni uradni obleki. Naj so bile učiteljice bolj skromno ali bolj razkošno oblečene, se je večina njih vedno seznanjala s smernicami oblačilne mode. Krila so se okrog leta 1925 skladno z modnimi zapovedmi večinoma skrajšale na najkrajšo dolžino dotlej in segale tudi le do podkolenka.

Leta 1925 je takratni prosvetni minister v SHS/Kraljevini Jugoslaviji izdal posebno uredbo o tem, kako naj se oblačijo učiteljice v šoli in izven nje. Določal je, da naj učiteljice nosijo dostojna oblačila, ki ustrezajo pomembnosti njihovega poklica in njihovega vzgojnega vpliva.

V letih pred drugo svetovno vojno je novi odlok kraljevske banske uprave določil, da morajo imeti učiteljice iz praktičnih pa tudi pedagoških razlogov v šoli halje temnejše barve in z dolgimi rokavi. Isto se priporoča tudi učiteljem. Opozarjali so na urejen videz in redno skrb za higieno.

Kdo bi si mislil, da bo učiteljica prišla v šolo v kavbojkah? Hlače so učiteljice večinoma nosile le ob športnih dnevih, sicer so v šoli nosile krila in šele postopoma so tudi hlače postajale del vsakodnevnega učiteljčinega oblačenja. Čeprav se je džins kot priljubljeno oblačilo šolarjev uveljavilo od začetka sedemdesetih let 20. stol. naprej, še dolgo ni bilo zaželeno, da bi poučevale v »kavbojke« oblačene učiteljice. Ravno hlače iz džinsa pa so v zadnjih desetletjih postale zelo razširjen kos vsakodnevnega oblačilnega videza učiteljic.

Vsako obdobje je prineslo nova razmišljanja o oblačenju učiteljev in učiteljic, ki je večinoma prepuščeno lastnemu okusu in stilu, na posameznih šolah pa se tudi v obdobju po 1995 pojavljajo opozorila, kodeksi oziroma napotki o primernem oblačilnem videzu učiteljstva. Mnenje o tem, da k učiteljskemu poklicu sodi »primeren videz«, se skozi zgodovino ves čas ponavlja, vsaka doba pa primernost videza določa po svoje, skladno s sočasnimi moralnimi, etičnimi in tudi modnimi oblačilnimi normami.

Oblačenje šolarjev je bilo omenjeno že v šolskih redih v 16. stol., ki so od učencev zahtevali, da so spodobno oblečeni. Mnogi so zelo težko zagotavljali normam primerno obleko, učitelji pa so vedno znova opozarjali, da je obleka lahko skromna, a naj bo snažna.

»Bodi vsak dan umit, počesan, čedno oblečen, raztrgan ne bodi nikoli.« Opozarjanje na snažnost šolarjev je bilo v drugi polovici 19. stol. stalnica šolskega vsakdana. Navajanje na red in urejenost je spadalo med pomembne naloge šole. Po splošni Šolski uredbi Marije Terezije leta 1774 so deklice postopoma bolj redno in bolj številčno začele obiskovati šolo. Obleka deklet je bila še bolj kot fantovska izpostavljena strogim šolskim pravilom. V vsakem kraju je bil vsaj kakšen otrok, ki so mu doma lahko brez večjih težav namenili lepo, novo obleko in obutev, v premnogih družinah pa je že skromna obleka in obutev za šoloobveznega otroka pomenila velik izdatek. Takim otrokom so priskočili na pomoč na prireditvah, pogosto ob miklavževanju ali ob t. i. božičnicah v šolah. Pomagali so različni dobrotniki. Prva takšna prireditev je bila 24. decembra 1865 v ljubljanski čitalnici.

Na splošno je veljalo, da so predvsem na podeželju pred drugo svetovno vojno fantje prve dolge hlače dobili ob vstopu v šolo. V prvih desetletjih 20. stol. so bile obleke šolarjev podobno krojene kot obleke odraslih, zato so bili dečki podobni odraslim moškim, ravno tako pa tudi deklice kot pomanjšane ženske. Poudarjala ga je še večinoma prevladujoča temna, črna, siva ali rjava barva. Vendar se je postopoma uveljavljala tudi posebna otroška moda. Prva svetovna vojna je razmere še poslabšala, mnogim je primanjkovalo primerne obleke, še posebej obutve. Tudi zaradi draginje so propagirali: »Otroci naj hodijo bosí, je praktično in zdravo!« Predvsem revnejši otroci so v šolo od zgodnje pomladi do pozne jeseni večinoma hodili bosí.

Po prvi svetovni vojni je v oblačenju šolarjev prihajalo do vedno hitrejših sprememb, zlasti v mestu. Deklice so začele nositi obleke v celem, domače obleke so bile iz pralnih bombaževin, za v šolo iz boljših materialov – žamet. Dečki so čez vse leto nosili kratke hlače, pozimi so oblačili še dolge volnene nogavice. Dolge hlače so fantje dobili za birmo ali prvo sveto obhajilo in so jih nosili le ob večjih praznikih.

Velik pomen v dekliškem in fantovskem oblačenju je imela mornarska obleka, imenovana tudi »marinarska obleka«. V modi so bile predvsem v obdobju med obema vojnama.

Razlika med mestnim in vaškim oblačilnim videzom je bila v šoli opazna in premožnejši so na kmečke učence in njihovo obleko gledali zviška in jih celo poniževali. Tudi kasneje se je razlika med mestno in vaško obleko šolarjev opazila, a so se razlike postopoma manjšale.

Po Rapalski pogodbi 1920, ko je velik del zahodnega slovenskega ozemlja spadal pod Italijo, so morali učenci na šolskih proslavah nastopati v obveznih fašističnih uniformah, ki so jih dobili v šoli.

Pri najrevnejših je bila obleka siromašna, a še zanjo so morali že najmanjši otroci trdo delati. V Halozah si je moral že osemletni otrok posebej služiti za obleko in čevlje »z motiko v roki in s košem na hrbtu«, obuvala so bila raztrgana ali zakrpana vseh oblik. Čevlje so dobili od svojih gospodarjev ali so jih podedovali po očetu ali materi, bili so jim preveliki ali tudi premajhni. Obleka je »rastla z otrokom«, saj so mlajši otroci podedovali obleko od starejših, zato je bila pogosto prevelika in velikokrat zakrpana. Podatki o spodnjem perilu so bili zaskrbljujoči, posebej pri otrocih poljskih delavcev in malih kmetov. Več kot tretjina vaških dečkov je bila brez spodnjih hlač, namesto njih so oblekli ponošene vrhnje hlače, pri dekletih je bilo okrog 20% deklic brez spodnjega perila.

Razmere med drugo svetovno vojno in še dobro desetletje po njej so vplivale na skromnost pri oblekah učencev in učenk. Obleko so šivali tudi iz vojaških padal. Gospodarski napredek v petdesetih letih povzroči opazne spremembe v oblačilni podobi šolarjev.

Tudi sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja so v šoli še veljala stroga pravila o primernosti oblačenja in ličenja. Dolgolasi fantje niso smeli v šolo.

Po drugi svetovni vojni do začetka devetdesetih je bila značilna svečana obleka za praznične šolske dni pionirska obleka: modre hlače ali krilce, bela srajčka in bele žabe ali nogavice ter čepica – titovka ter rdeča rutica, zavezana okrog vratu.

V začetku šestdesetih let 20. stol. je razvoj tekstilne industrije na eni strani in bolj svobodomiselnih nazori na drugi peljali šolsko oblačilno modo v drugo smer. Takrat so od začetka 70. let 20. stol. na prvo mesto najbolj priljubljenih oblačil v šoli uvrstile kavbojke – hlače iz džinsa.

Če so leta 1875 starši pripeljali prvošolčka v nedeljski suknji, z novim klobukom in z rdečim robcem za vratom, pa prvošolčka v zadnjem obdobju prepoznamo po opazni rumeni rutki, ki jo nosi okrog vratu predvsem z namenom varnosti v prometu.

V zadnjih desetletjih se med šolarji vedno bolj pojavljajo oblačila različnih blagovnih znamk, predvsem srednješolska mladina pa se vsaj v velikih mestnih središčih loči po pripadnosti različnim modnim smerem, ki so sicer največkrat povezane s širšimi glasbenimi usmeritvami (rock, punk, heavy metal, skate itd.).

LITERATURA

-Marjetka BALKOVEC DEBEVEC, *Obleka v šoli*, Slovenski šolski muzej, Ljubljana, 2014.

* Vita Belič in Vita Žumer, učenki *OŠ Hajdina*, mentor: *Iztok Milošič*

POROČNE OBLEKE NAŠIH BABIC

Julija BEVC, Maruša BOSILJEVAC, Ajda CIZL*

Smo Maruša Bosiljevac, Ajda Cizl in Julija Bevc. Ob pomoči mentorice učiteljice Sabine Uranjek smo raziskovale stare poročne obleke.

Kaj nas je zanimalo?

Zanimalo nas je, kdaj so se poročali naši predniki in kakšne obleke so imeli. Posebej nas je zanimalo, kakšne so bile ženske poročne obleke. Zanimal nas je njihov videz, dolžina in barva. Prav tako nas je zanimalo, kdo je poročno obleko izdelal in ali jih naše sorodnice še hranijo.

Kako je potekalo naše raziskovalno delo?

Naše raziskovanje je potekalo tako, da smo obiskale muzej, prebrale nekaj odlomkov iz knjig, pripravile anketni vprašalnik za naše sošolce in zbrale stare poročne fotografije. Pogovarjale smo se tudi z našimi babicami, ki so nam opisale svoje poročne obleke.

Nekaj podatkov o zgodovini poročnih oblek

Poročna obleka je oblačilo, ki se nosi ob poroki. O poročnih oblekah na Slovenskem v 17. in 18. stol. nimamo veliko podatkov. O njihovih barvah nismo poučeni. V nemški deželah so bile v 18. stol. poročne obleke temnih ali pisanih barv, poročne obleke bele barve pa so se uveljavile šele v 19. stol., toda samo med bogatimi prebivalci. Za Slovenijo iz pisnega vira iz leta 1745 izvemo, da je neka poročna obleka stala 125 goldinarjev. Vredna je bila 121 mernikov pšenice ali 3.206,5 litrov pšenice. Za takraten čas je bila zelo draga.

V 19. stol. bela barva ni simbolizirala čistosti, temveč modra, zato si je lahko več dam izbralo za poročno obleko modro barvo. Leta 1840 pa sta se poročila angleška kraljica Viktorija in princ Albert Saški. Kraljica je nosila dolgo belo poročno obleko, saj je bela barva predstavljala bogastvo. V 19. stol. si je lahko več dam privoščilo belo poročno obleko. To je omogočila iznajdba šivalnega stroja, prej so vse šivali ročno. V času med obema vojnama je moda narekovala tudi posebno poročno obleko. Namenjena je bila le enkratni priložnosti. Značilne so bile dolge bele obleke s tančico ali *šlajerjem*, to je z dolgim tilastim pajčolanom in venčkom. Tako poročno obleko so si lahko izbirale le premožne neveste. Druge, med njimi tudi delavske neveste, so si za to priložnost dale napraviti obleko ali kostim modernega kroja, ki so ga lahko nosile za praznje priložnosti še vrsto let. Glavo so si pokrile s klobukom ali tudi s *šlajerjem*. Noseče neveste so se *šlajerju* z venčkom odpovedale, saj je bil znak čistosti in devištva. Okrasile pa so si lase s cvetlico. Obvezen je bil tudi poročni šopek. Moške poročne obleke so bile skoraj vedno črne z belo srajco in temno kravato ali metuljčkom.

Po drugi svetovni vojni je prevladala bela poročna obleka, ki še danes predstavlja klasično izbiro nevestine oprave.

Anketni vprašalnik in stare fotografije

Da bi čim več izvedele o poročnih oblekah, smo pripravile tudi anketni vprašalnik. Razdelile smo vprašalnike med sošolke in sošolce. Na vprašanja so odgovorile mame, tete, babice in drugi sorodniki. Dobile smo 25 rešenih anket. Da bi si obleke lažje predstavljale, smo sošolke in sošolce prosile tudi za stare poročne fotografije.

Kaj smo izvedele?

13 nevest je bilo doma v mestu, 12 pa na podeželju. Poroke v naši raziskavi so bile med letoma 1893 in 2007. Najmlajša nevesta je bila stara 19 let, najstarejša pa 36. Večina nevest je ob poroki bilo starih med 20 in 23 let. Večina nevest je bila oblečenih v obleko (16). Preostale neveste so imele bluzo in krilo (9). Bluze in hlače v naši anketi ni nosila nobena. Večina oblek je bila dolgih (15). Preostale pa so bile kratke (8) in srednje dolge (2). Največ nevest je nosilo belo obleko (10). Štiri neveste so imele modre obleke, po dve nevesti pa rjavo, belosivo in roza

obleko. Ostale neveste so imele obleke črne (1), rumene (1), zelene (1), belo-zlato-rjave (1) in šampanjec barve (1). Večini nevest so obleko zašile šivilje (14). Preostale so si obleke kupile (5), zašile same (2), predelale iz drugih oblačil (2), izposodile (1) ali pa dale narediti modni oblikovalki po naročilu (1). Večina nevest svojih oblek več ne hrani (20), nekatere pa še (5).

Poročne obleke naših babic

Julijina babica Nadja Bevc se je poročila leta 1973 v Celju. Ob poroki je bila stara 20 let. Živela je na podeželju v Gorici pri Slivnici. Poročno obleko je kupila v Ljubljani, v butičnem salonu. Obleka je bila bela, dolga, z bolerom in belimi rokavicami. K obleki je sodil tudi umetni cvetlični venček, kupljen v Trstu. Beli čevlji so bili iz tovarne Peko Tržič. Poročni šopek je bil iz cvetličarne Celje. V čistilnici so obleko po poroki žal uničili, babica pa ima ohranjene še venček, rokavice in konfete.

Julijina prababica Mira Varl se je poročila leta 1933 v Mariboru. Ob poroki je bila stara 22 let. Živela je v mestu. Nosila je obleko, belo in dolgo. Na glavi je imela tančico, ki je segala do tal. Obleko ji je izdelala mama, ki je bila krojačica. Obleka ni več ohranjena. Družina pa še hrani lepo, staro poročno fotografijo, kjer je obleka lepo vidna.

Marušina babica Danica Veltruski je živela v Mariboru. Poročila se je februarja leta 1974 na mariborskem magistratu. Stara je bila 20 let. Poročno obleko ji je zašila šivilja v Ljubljani. Blago za obleko si je kupila sama. Obleka je bila dolga, oprijeta in turkizno modra. K obleki je imela temno moder plet iz volne. Naredila ji ga je gospodinja iz Ljubljane, pri kateri je živela, kot poročno darilo. Temno modri čevlji so bili iz butika v Ljubljani. Za poročni šopek si je izbrala bele kale. Kupljen je bil v cvetličarni v Mariboru.

Ajdina babica Marijana Muzek ima poročno obleko še danes. Živela je v mestu Maribor. Obleko ji je zašila šivilja. Bela obleka s kapuco ima 54 gumbov. Šivilja je gumbe ročno prevlekla z blagom, zaradi česar je imela ranjene prstne blazinice, saj so bili gumbi majhni in je blago morala zašiti. Na spodnjem delu, na rokavu ter na kapuci je našito krzno. Obleka je bila moderna leta 1973, ko se je babi poročila.

Obisk v muzeju

Z učiteljico smo se odpravile v Pokrajinski muzej Maribor, da bi ugotovile, kako v muzeju hranijo poročne obleke. Gospa Maja Hren Brvar nam je pokazala, kako v muzeju hranijo obleke, venčke, čevlje ter poročne prdatke. Pokazala nam je tudi najstarejšo poročno obleko iz leta 1899, ki jo hranijo v muzeju. Je nežno krem-bele barve, kar odraža premožnost nevestine družine. Obleka je iz dveh delov in narejena iz svile in čipke. Svilen bluzo krasi čipkasta tančica, krilo je široko in gladko, v zadnjem delu pa se nadaljuje z vlečko. Sešita je bila na Dunaju. Poleg obleke imajo ohranjene tudi dragocene prdatke, kot so nizki čevlji iz satena enake krem-bele barve, okrašene s pentljo. Ohranjen je tudi sončnik z dolgim lesenim ročajem in nevestin šopek iz vrtnic in nageljnov s čipkasto obrobo. Maja nam je tudi povedala, da so največji sovražniki oblek molji.

Gospod Oskar Habjanič nam je pokazal, kako shranjujejo fotografije in kako jih označujejo. Pokazal nam je, da ima vsaka fotografija na računalniku svojo številko in svoj inventarni karton, kjer so zapisani vsi podatki o njej. Oglede smo si stare poročne fotografije s konca 19. stoletja in z začetka 20. stoletja. Vse so bile črno-bele.

Gospod Drago Oman nam je pokazal muzejsko knjižnico, kjer hranijo veliko knjig o kulturni dediščini. Ker se jih ne da izposoditi za domov, smo si skopirale nekaj strani o modi v preteklosti.

Razstava starih fotografij

Poročne fotografije, ki so jih prinesli sošolke in sošolci smo slikale in jih dale ponovno razviti. Iz njih smo pripravile razstavo, ki smo si jo vsi skupaj ogledali. Najstarejša fotografija, ki smo jo dobile, je iz leta 1893, najmlajša pa iz leta 2007. Razstavile smo tudi nekaj originalnih starih poročnih fotografij.

Zaključek

Pri raziskovanju poročnih oblek smo ugotovile, da je bilo največ belih dolgih oblek. Vendar pa poročne obleke v preteklosti niso bile zmeraj bele. Bile so pisanih barv, predvsem modre, rumene, roza in zelene barve. Kako so poročne obleke izgledale, smo videle na fotografijah. Na starih fotografijah pa žal ne vidimo barv, saj so črno-bele. Pomembne podatke o barvah so nam povedali naši informatorji v anketi. Ugotovile smo tudi, da so bile

poročne obleke lepe na podeželju in v mestu. Samo po obleki nismo mogle ugotoviti, ali je nevesta bila s podeželja ali iz mesta. Večina nevest svojih oblek več ne hrani. Hranijo pa svoje poročne fotografije.

Zahvaljujemo se vsem sošolkam in sošolcem 5. A razreda OŠ Franceta Prešerna, ki so izpolnili ankete in prispevali stare poročne fotografije, zaposlenim v Pokrajinskem muzeju Maribor pa za pomoč pri našem raziskovanju

LITERATURA IN VIRI

Literatura:

- Angelos BAŠ, Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju, DZS, Ljubljana, 1992.
- Maja HREN BRVAR, Kratka zgodovina poročnih oblek, Pokrajinski muzej Maribor (tipkopis).
- Maja HREN BRVAR, Med otroštvom in starostjo, Damska poročna obleka, 1899, Pokrajinski muzej Maribor, 2010.
- Marija MAKAROVIČ, , Obleka predela človeka: oblačilna kultura v kmečkem okolju, Litera, Ljubljana 2007.
- Georgina O'HARA, , Enciklopedija mode, 1840–1990, DZS, Ljubljana, 1994.
- Janja ŽAGAR, Oblačilna kultura delavcev v Ljubljani med prvo in drugo svetovno vojno, Mladika, Ljubljana, 1994.

Ustni viri:

- Nadja BEVC, Gorica pri Slivnici (roj. 1950), pridobitev vira september 2018.
- Marijana MUZEK, Maribor, (roj. 1954), pridobitev vira september 2018
- Breda VARL, Maribor (roj. 1949), pridobitev vira september 2018
- Danica VELTRUSKI, Maribor (roj. 1952), pridobitev vira september 2018

* Julija Bevc, Maruša Bosiljevac in Ajda Cizl, učenke 7. A razreda OŠ Franceta Prešerna Maribor, mentorica: Sabina Uranjek.